

UCHWAŁA NR XXV/133/09
RADY GMINY BIAŁOWIEŻA

z dnia 30 marca 2009 r.

w sprawie zatwierdzenia planu odnowy miejscowości Białowieża, Pogorzelce, Teremiski.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 6 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 roku Nr 142 poz. 1591; z 2002 roku Nr 23 poz. 220; Nr 62 poz. 558, Nr 113 poz. 984, Nr 153 poz. 1271, Nr 214 poz. 1806; z 2003 roku Nr 80 poz. 717, Nr 162 poz. 1568; z 2004 roku Nr. 102 poz. 1055, Nr 116 poz. 1203; z 2005 roku Nr 172 poz. 1441, Nr. 175 poz. 1457, z 2006 roku Nr 17 poz. 128, Nr. 181 poz. 1337, z 2007 roku Nr 48 poz. 327, Nr 138 poz. 974, Nr 173 poz. 1218, z 2008 roku Nr 180 poz. 1111, Nr 223 poz. 1458) uchwała się, co następuje:

§ 1. Zatwierdza się Plan Odnowy dla Miejscowości:

2. Białowieża, uchwalony przez zebrania wiejskie stanowiący załącznik Nr 1 do niniejszej uchwały.

3. Pogorzelce, uchwalony przez zebrania wiejskie stanowiący załącznik Nr 2 do niniejszej uchwały.

4. Teremiski, uchwalony przez zebrania wiejskie stanowiący załącznik Nr 3 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Gminy

Jan Gwaj

Załącznik Nr 1
do Uchwały Nr XXV/ 133 /09
Rady Gminy Białowieża
z dnia 30 marca 2009 r.

PLAN ODNOWY MIEJSCOWOŚCI BIAŁOWIEŻA

2009-03-31 10:02:00

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	58
1. Gmina Białowieża – ogólna charakterystyka	111
1.1. Położenie geograficzne, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne	111
1.2. Ludność.....	162
1.3. Infrastruktura techniczna.....	177
1.3.1. Infrastruktura drogowa	177
1.3.2. Gospodarka wodno-ściekowa	177
1.3.3. Gospodarka odpadami.....	188
1.3.4. Energetyka	188
1.3.5. Zaopatrzenie w gaz	199
1.4. Gospodarka	199
1.5. Rynek pracy, bezrobocie.....	199
1.6. Obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.....	21
1.7. Dochody podatkowe Gminy Białowieża	211
2. Białowieża – charakterystyka miejscowości i jej zasoby	222
2.1. Położenie geograficzne, otoczenie, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne	222
2.2. Ludność i organizacje pozarządowe.....	288
2.3. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.....	288
2.3.1. Rys historyczny.....	288
2.3.2. Dziedzictwo kulturowe – urbanistyka, architektura, zabytki.....	333
2.3.3. Dziedzictwo kulturowe - nazewnictwo, zwyczaje, tradycje, obrzędy, imprezy kulturalne.....	422
2.3.4. Dziedzictwo przyrodnicze	422
2.4. Infrastruktura	433
2.4.1. Obiekty użyteczności publicznej i placówki naukowo-badawcze....	433
2.4.2. Zasoby mieszkaniowe	455

2.4.3. Drogi, ulice, chodniki i oświetlenie	466
2.4.4. Sieć telekomunikacyjna	466
2.4.5. Sieć wodno-kanalizacyjna	477
2.4.6. Gospodarka odpadami.....	477
2.4.7. Sieć energetyczna	488
2.4.8. Sieć gazownicza	488
2.4.9. Tereny inwestycyjne	488
2.4.10. Infrastruktura turystyczna	488
2.4.11. Banki, towarzystwa ubezpieczeniowe itp.....	488
2.5. Gospodarka i rynek pracy	488
2.5.1. Sektory.....	499
2.5.2. Turystyka, rekreacja i sport.....	580
2.5.3. Tradycyjne produkty, usługi	588
2.6. Koncepcje, strategie, programy i projekty.....	588
2.7. Inwentaryzacja zasobów Białowieży służących odnowie wsi i ich znacznie.....	662
3. Ocena mocnych i słabych stron miejscowości Białowieża	666
4. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Białowieża	677
5. Kierunki i priorytety rozwoju oraz planowane operacje	688
5.1. Kierunek rozwoju	699
5.2. Priorytety	699
5.3. Planowane operacje	699
6. Opis planowanych operacji	70
6.1. Operacja – BOK w Białowieży	71
6. 2. Operacja – Dom Kultury w Podolanach	766
6. 3. Operacja – wiaty w Białowieży	799
7. Wdrożenie i monitorowanie realizacji planu	80
8. Podsumowanie	81

9. Spis tabel.....	82
10. Spis map	82
11. Spis zdjęć	83

Wstęp

Rozwój i odnowa obszarów wiejskich to jedno z kluczowych zadań, jakie Polska ma do zrealizowania jako kraj członkowski UE. Strategicznym celem w tym zakresie jest zmniejszanie istniejących dysproporcji i różnic w poziomie rozwoju obszarów wiejskich w stosunku do terenów miejskich. Idea odnowy wsi wyrasta z przekonania, że odnowiona, doinwestowana i ożywiona kulturowo wieś odzyska swoją atrakcyjność jako miejsce zamieszkania oraz zapewni mieszkańcom godziwy standard i jakość życia,

Plan Odnowy Miejscowości Białowieża jest jednym z najważniejszych dokumentów dotyczących odnowy tej wsi, jej rozwoju oraz poprawy warunków pracy i życia mieszkańców. Sporządzenie i uchwalenie takiego dokumentu stanowi niezbędny warunek przy aplikowaniu o środki finansowe w ramach „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013” (dalej w tekście także PROW) - Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”.

Celem Działania 3.4. PROW „Odnowa i rozwój wsi” jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Działanie umożliwi rozwój tożsamości mieszkańców wsi, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich. Wpłynie także na wzrost ich atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej.

W ramach działania pomocą finansową mogą zostać objęte projekty dotyczące:¹

- 1) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów publicznych pełniących funkcje rekreacyjne, sportowe i społeczno-kulturalne, w tym świetlic i domów kultury, z wyłączeniem szkół, przedszkoli i żłobków;
- 2) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów małej architektury,
- 3) budowy, przebudowy lub remontu obiektów sportowych, ścieżek rowerowych,

---

^{1 1} Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 lutego 2008 roku w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

szlaków pieszych, placów zabaw, miejsc rekreacji, przeznaczonych do użytku publicznego,

4) zakupu towarów służących przedsięwzięciom związanym z kultywowaniem tradycji społeczności lokalnych oraz tradycyjnych zawodów;

5) związanych z kształtowaniem obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, sprzyjających nawiązywaniu kontaktów społecznych, ze względu na ich położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, w szczególności poprzez odnawianie lub budowę placów parkingowych, chodników lub oświetlenia ulicznego;

6) urządzania i porządkowania terenów zielonych, parków lub innych miejsc wypoczynku;

7) budowy, przebudowy lub remontu infrastruktury turystycznej;

8) zagospodarowania zbiorników i cieków wodnych w celu wykorzystania ich do rekreacji lub w celu poprawy estetyki miejscowości;

9) rewitalizacji budynków wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków, użytkowanych na cele publiczne oraz obiektów małej architektury, odnawiania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych i miejsc pamięci;

10) zakupu i odnawiania obiektów charakterystycznych dla danego regionu lub tradycji budownictwa wiejskiego i ich adaptacji na cele publiczne;

11) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów budowlanych przeznaczonych na cele promocji lokalnych produktów i usług, w tym pawilonów, punktów wystawowych, sal ekspozycyjnych lub witryn;

12) odnawiania elewacji zewnętrznych i dachów w budynkach architektury sakralnej wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków i cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków;

- 13) wyburzenia i rozbiórki zdewastowanych obiektów budowlanych w celu uporządkowania terenu w miejscowości, jeżeli niemożliwe jest ich odnowienie i dalsze użytkowanie – w zakresie koniecznym do realizacji operacji wymienionych w pkt. 1-12;.
- 14) zakupu materiału siewnego lub nasadzeniowego roślin wieloletnich;
- 15) zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- 16) ogólnych, które są bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Plan Odnowy Miejscowości (dalej w tekście także POM) Białowieża to dokument, który określa strategię działań w sferze społeczno-gospodarczej na lata 2007-2013. Obszarem realizacji Planu Odnowy Miejscowości Białowieża jest teren Białowieży.

Plan zawiera charakterystykę miejscowości, inwentaryzację zasobów służącą ujęciu stanu rzeczywistego, analizę mocnych i słabych strony miejscowości oraz szans i zagrożeń w szeroko rozumianym otoczeniu miejscowości Białowieża, wnioski z analizy – kierunki rozwoju miejscowości Białowieża i priorytety, opis planowanych zadań zawierający dokumentację zdjęciową z szacunkowym kosztorysem i harmonogramem działań, a także harmonogram wdrażania i monitoringu POM.

Plan jest otwarty, stwarza zatem możliwość jego aktualizacji w zależności od potrzeb społecznych i uwarunkowań finansowych. Oznacza to, że mogą być do niego dopisywane nowe zadania, a kolejność ich realizacji zmieniać się będzie w zależności od dostępności źródeł finansowania.

Uwarunkowania Planu Odnowy Miejscowości polegają na tym, że ma on zdecentralizowany, lokalny charakter. Obejmuje ograniczony teren jednej miejscowości i przygotowany jest (przy udziale przedstawicieli Gminy) z inicjatywy i przez mieszkańców miejscowości.

Specyfika planu polega na tym, że koncentruje się na lokalnych

2009-03-31 10:02:00

przedsięwzięciach, które prowadzić mają do poprawy standardu i jakości życia mieszkańców danej miejscowości. Ma on pro-społeczny i pro-kulturowy charakter i dzięki temu może stanowić doskonałe uzupełnienie strategii rozwoju całej gminy,

Celem planu jest podtrzymanie lub odtworzenie atrakcyjności wsi jako miejsca zamieszkania, zaplanowanie oraz przeprowadzenie tego zgodnie z wolą, potrzebami i możliwościami lokalnej społeczności.

Plan Odnowy ma więc charakter „planu małych kroków”, ale w kierunku strategicznych celów. „Małe kroki”, podejmowane przez mieszkańców przy finansowym i organizacyjnym wsparciu gminy, mają doprowadzić do trwałej poprawy miejscowych warunków życia.

Korzyści wynikające z posiadania Planu Odnowy:

- Plan umożliwia efektywne gospodarowanie zasobami takimi, jak środowisko, ludzie, infrastruktura i środki finansowe.
- Zapisanie tego procesu w formie dokumentu umożliwia stałą ocenę postępów i korygowanie planu przez wszystkich członków społeczności lokalnej.
- Dokument umożliwia zaangażowanie władz lokalnych oraz mieszkańców w planowanie swojej przyszłości; uwzględnienie różnych opinii, pomysłów i koncepcji prowadzi do społecznej zgody. Osiągnięta zgoda pozwala na wypracowanie strategii, z którą będzie identyfikowała się społeczność lokalna.
- Tworzenie Planu Odnowy sprzyja realistycznej ocenie mocnych i słabych stron miejscowości, a przez to przyjrzenie się możliwościom oraz potencjalnym problemom, które mogą się pojawić w przyszłości. W ten sposób można uniknąć wielu trudności.

POM uwzględnia:

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013,
- Strategię Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020,

2009-03-31 10:02:00

- Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2007-2013 Powiatu Hajnowskiego,
- Strategię Rozwoju Gminy Białowieża na lata 2002-2011,
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białowieża,
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża,
- Strategię rozwoju turystyki w gminach Puszczy Białowieskiej,
- Strategię zrównoważonego rozwoju Powiatu Hajnowskiego do 2015 roku,
- Strategię Euroregionu Puszcza Białowieska,
- Strategię Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”,
- informacje i opinie pozyskane metodą indywidualnych wywiadów i rozmów z:
  - mieszkańcami Białowieży,
  - przedstawicielami firm mających siedziby i prowadzącymi działalność w Białowieży,
  - przedstawicielami organizacji pozarządowych prowadzących działalność w Białowieży,
  - przedstawicielami samorządu Gminy Białowieża i miejscowości Białowieża,
  - przedstawicielami instytucji naukowo-badawczych funkcjonujących w Białowieży,
  - przedstawicielami Lasów Państwowych – Nadleśnictwa Białowieża,
  - przedstawicielami Biura Inicjatyw Społecznych w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Pozyskane informacje dotyczą uwarunkowań rozwoju Białowieży, które wynikają z doświadczeń lokalnej społeczności, aktualnych kwestii oraz planowanych

przedsięwzięć.

Plan Odnowy Miejscowości Białowieża odnosi się do wielu wyżej wymienionych strategicznych dokumentów w kwestiach o zasadniczym znaczeniu dla rozwoju miejscowości. Dlatego dla opisanie charakterystyki miejscowości Białowieża w kontekście planowanych operacji w ramach Planu Odnowy Miejscowości celowym jest skrótowe przedstawienie charakterystyki Gminy.

Jest to tym bardziej uzasadnione, iż:

- niektóre dane – ważne dla sporządzenia POM - są dostępne dla całej gminy, a nie dla poszczególnych miejscowości leżących na terenie Gminy Białowieża, w tym dla miejscowości Białowieża;
- o przyznaniu pomocy decyduje suma uzyskanych punktów, przyznanych na podstawie kryteriów które dotyczą gminy (dochód podatkowy) i powiatu (bezrobocie w okresie ostatnich 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku o przyznanie pomocy);
- operacja opisana w POM Białowieża może stanowić część operacji realizowanej w więcej niż jednej miejscowości.

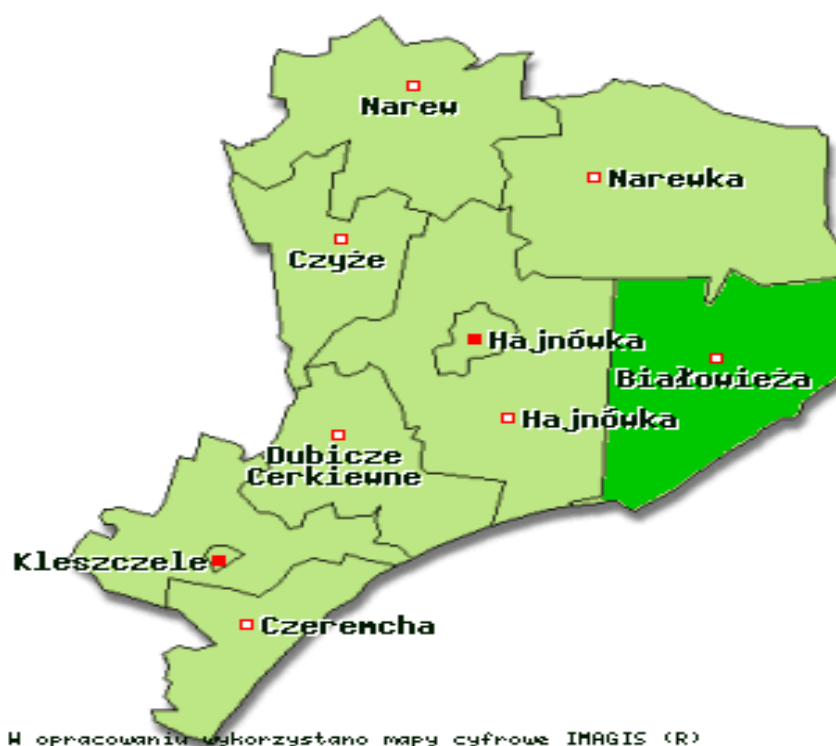
Plan powstał metodą ekspercko-partnerską, w ścisłym współdziałaniu eksperta zewnętrznego z Wójtem, Urzędem Gminy Białowieża i Sołtysami Białowieży.

1. Gmina Białowieża – ogólna charakterystyka²

1.1. Położenie geograficzne, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne

Gmina Białowieża położona jest we wschodniej części Województwa Podlaskiego, w Powiecie Hajnowskim, w odległości 80 km od stolicy województwa - Białegostoku. Jest jedną z dziewięciu gmin Powiatu Hajnowskiego. Od wschodu granicę gminy wyznacza polsko-białoruska granica państwowa. Na północy graniczy z Gminą Narewka, na zachodzie - z Gminą Hajnówka, na wschodzie i południu z Białorusią. W skład gminy wchodzi 8 sołectw: Budy, Czerlonka, Grudki, Podolany, Pogorzelce, Stoczek, Teremiski i Zastawa.

Mapa 1. Położenie Gminy Białowieża w Powiecie Hajnowskim

Źródło: www.gminypolskie.pl

Ogólna powierzchnia Gminy Białowieża wynosi 203,2 km², co stanowi 1,0% powierzchni Województwa Podlaskiego i 12,5% Powiatu Hajnowskiego. Jest to gmina typowo puszczańska. Tereny leśne i zielone zajmuje 87,7 % całej powierzchni

² Opracowanie na podstawie Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża

gminy. Są tu zatem bardzo ograniczone możliwości prowadzenia działalności gospodarczej o charakterze przemysłowym, a także produkcji rolnej, z uwagi na funkcje ochronne dla Puszczy Białowieskiej. Użytki rolne zajmują 5,5% powierzchni gminy.

Gmina leży w całości na obszarze Puszczy Białowieskiej, która stanowi rozległy kompleks leśny, położony po obu stronach granicy Polski i Białorusi, i jest pozostałością dawnych puszczy: Białowieskiej, Ladzkiej, Świsłockiej i Szereszewskiej. Powierzchnia całej puszczy wynosi 150 tys. ha. Dominują tu lasy łąkowe, tereny podmokłe zajmowane są przez olsy i łągi, suche zaś przez bory. Drzewostany tworzą głównie świerk pospolity, sosna zwyczajna, olsza czarna, dąb szypułkowy oraz brzozy: brodawkowata i omszona. Występują również: lipa drobnolistna, jesion wyniosły, klon zwyczajny i grab zwyczajny. Prawie 40% powierzchni leśnej zajmują drzewostany w wieku ponad 80 lat. Średni wiek drzewostanów wynosi 73 lata w części zagospodarowanej i 130 lat w Obszarze Ochrony Ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego. Najliczniejszą grupę roślin stanowią rośliny naczyniowe: paprocie, widłaki, skrzypy, wątrobowce, mchy, drzewa, krzewy i krzewinki. Razem stanowią ponad tysiąc gatunków.

Pod względem klimatycznym obszar Gminy Białowieża należy do dzielnicy klimatu dość surowego. Dominują tu wiatry zachodnie. Średnia roczna temperatura wynosi 6,7 stopni C. Czas trwania zimy wynosi od 105 do 112 dni, a lata od 80 do 90 dni. Liczba dni ze śniegiem wynosi od 85 do 100. Średni roczny opad wynosi 580 mm, z tego 60% opadów przypada na okres od kwietnia do września. Znaczna część opadów atmosferycznych spada w postaci śniegu. Pokrywa śnieżna w lasach puszczańskich zalega dłużej niż na otwartym terenie (85-100 dni). Dość wczesny początek chłodniejszych dni i późne ich zakończenie sprawia, że okres wegetacyjny w gminie trwa około 205 dni w roku. Na klimat lokalny ma duży wpływ Puszcza Białowieska. Lasy znacznie łagodzą siłę wiatru, zmniejszają amplitudę temperatury oraz powodują dłuższe zaleganie śniegu.

Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym rejon Gminy Białowieża należy do Wyniesienia Mazursko-Suwalskiego wchodzącego w skład Platformy Wschodnioeuropejskiej. Uwzględniając niższe jednostki podziału regionalnego obszar ten położony jest w granicach mezoregionu Równiny Bielskiej. Powierzchnia

2009-03-31 10:02:00

gminy charakteryzuje dość małe urozmaicenie rzeźby terenu, a jego rozpoznanie jest trudne z uwagi na pokrywę leśną.

Odzwierciedleniem ukształtowania rzeźby terenu jest budowa geologiczna powierzchniowych warstw ziemi, które na terenie gminy zbudowane są z utworów pochodzenia czwartorzędowego (górną kreda – margle) i trzeciorzędowego (piaski i ropy) Miąższość osadów czwartorzędowych na obszarze gminy wynosi około 100-133 m i jest uzależniona od rzeźby terenu. Taką budowę geologiczną nadało gminie zlodowacenie środkowopolskie.

W północnej i środkowej części gminy występują gliny zwałowe stadiału mazowiecko-podlaskiego a w części południowej utwory wodnolodowcowe stadiału północno-mazowieckiego. Przez obszar środkowy gminy przebiega pas wzgórz czołowo-morenowych. Na prawym brzegu Narewki w okolicach Białowieży występują piaski wodnolodowcowe stadiału mazowiecko-podlaskiego, które są najstarszymi utworami na tym terenie. Natomiast gliny zwałowe tego stadiału pokrywają niemal całą północną i środkową część gminy. W południowej części gminy występują piaszczyste utwory stadiału północno-mazowieckiego o powierzchni usianej zagłębieniami wypełnionymi namułami. Doliny rzeczne wypełnione są piaskami i żwirami rzecznyymi oraz torfem.

W Gminie Białowieża zasoby surowców mineralnych związane są ściśle z występowaniem utworów czwartorzędowych. Znaleźć je można w przypowierzchniowej warstwie gleby i eksploatuje się je metodą odkrywkową. Dostęp do surowców mineralnych na terenie gminy bardzo utrudnia gęsta pokrywa leśna Puszczy Białowieskiej.

Do podstawowych surowców mineralnych występujących na obszarze gminy należą piaski kwarcowo-skalenkowe ze żwirem występujące na wzgórzach czołowo-morenowych oraz piaski kwarcowo-skalenkowe, zapyłone, miejscami zaglinione, występujące w utworach fluwioglacjalnych.

Na obszarze gminy istnieją dwa udokumentowane złoża piasku. Są nimi „Stoczek” o zasobach 124 tys. ton (na wyczerpaniu) oraz „Białowieża” o zasobach 37 tys. ton (wyeksploatowane). Nie ma obszarów występowania perspektywicznych złóż surowców mineralnych stałych.

2009-03-31 10:02:00

Eksploatacja kopalin metodą odkrywkową spowodowała nieodwracalne zmiany w środowisku przyrodniczym. Teren pokryty jest dużą liczbą niezagospodarowanych wyrobisk.

Gmina Białowieża leży w obrębie białowieskiego regionu glebowo-rolniczego. Morfologia gleb gminy ukształtowała się w trakcie zlodowacenia. W obniżeniach terenu i dolinach rzek spotyka się gleby torfowe i murszowo - torfowe. Gleby zbielicowane i rdzawe wytworzone z piasków dominują na gruntach ornych gminy. Na terenie „polany Białowieskiej” występują gleby pseudobielicowe i czarne ziemie. Ich uzupełnienie stanowią różnego typu piaski i gleby brunatne wylugowane.

Wody zajmują zaledwie 0,1% powierzchni gminy. Obszar Gminy Białowieża pod względem hydrograficznym należy do dorzecza Wisły i jest położony w obrębie zlewni rzeki Narwi w 57% i rzeki Bug w 43%. Głównym odbiornikiem wód na obszarze gminy jest rzeka Narewka, która prowadzi wody z południa na północ gminy i odwadnia jej środkową i północną część. Największymi prawobrzeżnymi dopływami są Orłówka i Hwoźna, a lewobrzeżnym Łutownia. Do zlewni Bugu należy rzeka Leśna Prawa i jej dopływ Przewłoka. Odwadniają one południową i południowo – zachodnią część gminy. W niezalesionych częściach dolin rzek zachowały się liczne starorzecza.

Gmina Białowieża jest bardzo ciekawym miejscem ze względu na bogactwo występującej fauny i flory, związanej z kompleksami leśnymi Puszczy Białowieskiej; cennym przyrodniczo obszarem o naturalnym charakterze mimo wielowiekowej działalności człowieka. Dość dużo fragmentów kompleksu posiada cechy lasu pierwotnego. W puszczy żyje największy ssak europejski – żubr, będący symbolem ochrony przyrody w Polsce.

Na szczególną uwagę zasługuje Obszar Ochrony Ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego, na terenie którego praktycznie od 1921 roku nie są wykonywane żadne prace leśne i który jest jedynym w Polsce przyrodniczym obszarem Światowego Dziedzictwa Ludzkości. Puszcza Białowieska poza terenem Parku Narodowego została objęta – także w całości – europejskim obszarem ochronnym NATURA 2000 i statusem Leśnego Kompleksu Promocyjnego, którego głównym zadaniem jest wprowadzenie do praktyki zasad sterowania gospodarką leśną zgodnie z wymogami

ochrony przyrody w zwartej przyrodniczo przestrzeni leśnej, stanowiącej ogniwo systemu ekologicznego kraju.

W granicach Gminy Białowieża na obszarze Puszczy Białowieskiej występują następujące kategorie ochronności lasów:

- Białowiecki Park Narodowy – pow. 6056,00 ha,
- rezerваты przyrody poza Białowieckim Parkiem Narodowym – pow. 4303,85 ha,
- użytki ekologiczne – pow. 59,30 ha,
- lasy I grupy (lasy wodochronne, lasy ochronne – ostoja zwierząt chronionych, lasy ochronne – nasienne i pow. badawczo-doświadczalne) – pow. 4694,08 ha,
- lasy II grupy – pow. 7189,02 ha.

Szata roślinna i świat zwierzęcy występujące na terenie Puszczy Białowieskiej, a zwłaszcza Białowieckiego Parku Narodowego, spowodowały, że jest to cenne miejsce badań naukowych środowiska przyrodniczego w stanie zbliżonym do naturalnego, a także atrakcja turystyczna na skalę europejską i światową. Z uwagi na unikatowe walory przyrodnicze Białowiecki Park Narodowy został przez UNESCO uznany w 1977 r. za światowy Rezerwat Biosfery.

Obszary objęte ochroną prawną:

- Białowiecki Park Narodowy - pow.10 517 ha, w tym: obszar ochrony ścisłej 5 726,1 ha, obszar ochrony czynnej – 4 439,16 ha, strefa ochronna (otulina) – 235,48 ha, Park Pałacowy – 49,04 ha, Ośrodek Hodowli Żubrów z rezerwatem hodowlanym żubrów i rezerwatem pokazowym żubrów – 274,5 ha.
- Rezerwat Krajobrazowy im. Prof. Władysława Szafera – pow. 1356,91 ha, w tym w gminie Białowieża 601,15 ha, obejmujący naturalne zbiorowiska leśne grądowe i typu boru mieszanego. W części środkowej występuje zbiorowisko dąbrowy świetlistej z rzadkimi gatunkami roślin i dużym bogactwem flory.
- Rezerwat Lasy Naturalne Puszczy Białowieskiej – pow. 8581,62 ha, w tym w Gminie Białowieża 3072,74 ha, chroniący lasy o charakterze naturalnym i semi-naturalnym,
- Rezerwat Pogorzelce – pow. 6,15 ha obejmujący zbiorowisko leśne grądowe z dużym udziałem lipy drobnolistnej,

2009-03-31 10:02:00

- Rezerwat Wysokie Bagno – pow. 78,54 ha, chroniący rozległe torfowisko porośnięte borem świerkowym oraz fragment zatorfionej doliny rzeki Narewki ze stanowiskiem bobrów,
- Rezerwat Podolany – pow. 15,10 ha, chroniący zbiorowiska leśne grądowe z dużym udziałem dorodnych pomnikowych dębów,
- Rezerwat Podcerkwa – pow. 228,12 ha, chroniący w naturalnym stanie fragment puszczy ze specyficznymi środowiskami występowania reliktovej fauny motyli z dużym bogactwem gatunków oraz występowanie form endemicznych,
- Rezerwat Kozłowe Borki – pow. 246,97 ha, chroniący zbiorowiska leśne z dużym udziałem boru świerkowo – torfowego o charakterze borealnym i bogatej florze mszaków,

1.2. Ludność

W Gminie Białowieża mieszka 2359 osób (stan na 31.12.2007 roku).

Tabela 1. Ludność miejscowości Białowieża w płci i wieku

Wiek	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem
0-17	179	170	349
18 - 60	648		648
18 - 65		820	820
>60	378		378
>65		164	164
Ogółem	1205	1154	2359

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

Na pobyt czasowy zameldowanych było w trzech ub. latach 360-400 osób.

Ludność gminy maleje od wielu lat. W 2004 r. w Białowieży mieszkało 2 474 osób, w 2005 r. – 2 460, w 2007 – 2 433.

Ludność nie jest rozmieszczona równomiernie, najbardziej zaludniony jest obszar miejscowości Białowieża.

2009-03-31 10:02:00

1.3. Infrastruktura techniczna

1.3.1. Infrastruktura drogowa

Sieć dróg na terenie gminy stanowią drogi:

- gminne (30) o łącznej długości 11,674 km, w tym utwardzone – 6,572 km, gruntowe – 5,102 km;
- dojazdowe (203);
- powiatowe (4) o łącznej długości – 24,051 km, nawierzchnia twarda ulepszona bitumicznie;
- wojewódzkie (1) – droga nr 689 Bielsk Podlaski – Hajnówka – Białowieża - granica państwa; długość – 12,041 km, nawierzchnia twarda ulepszona bitumicznie.

Istniejąca linia kolejowa Hajnówka-Białowieża jest nieczynna.

1.3.2. Gospodarka wodno-ściekowa

Gminne ujęcie wody zlokalizowane jest w Białowieży. Projektowana wydajność istniejących urządzeń do ujmowania i uzdatniania wody wynosi 3 240 m³/d, zaś rzeczywista wydajność to 1 920 m³/d agregatów pompowych i 2 400 m³/d odżelaziaczy. Z ujęcia korzysta 2050 mieszkańców.

Pozwolenie wodno prawne przewiduje eksploatację źródła do 24 grudnia 2012 roku. Jednostką organizacyjną zajmującą się eksploatacją systemów wodociągowych jest Gospodarstwo Pomocnicze przy Wojewódzkim Zarządzie Melioracji i Urządzeń Wodnych, Eksploatacja Wodociągów w Bielsku Podlaskim, ul. Sportowa 1. Całkowita długość sieci wodociągowej wynosi 28 600 m. W gminie funkcjonuje jeden zbiorowy wodociąg, 93% budynków mieszkalnych jest wyposażonych w wodociąg sieciowy.

Długość sieci kanalizacyjnej w gminie Białowieża wynosi 24 100 m. Ścieki z terenu gminy Białowieża odprowadzane są do oczyszczalni ścieków w Białowieży. Osady ściekowe składowane są na poletkach i wywożone. Na terenach nie skanalizowanych ścieki odprowadzane są do szamb i wywożone.

Eksploatacją systemu kanalizacyjnego zajmuje się Gospodarstwo Pomocnicze przy Wojewódzkim Zarządzie Melioracji i Urządzeń Wodnych w Bielsku Podlaskim.

Gospodarka ściekowa na terenie miejscowości gminnej Białowieża uległa poprawie po oddaniu do eksploatacji oczyszczalni ścieków i wybudowaniu kanalizacji sanitarnej. Uzyskane efekty oczyszczania są zadowalające, a oczyszczalnia posiada 50% rezerwy w przepustowości urządzeń.

1.3.3. Gospodarka odpadami

Gospodarka odpadami jest jednym z ważniejszych problemów gminy, wymagających jak najszybszego rozwiązania. Gmina realizuje zapisy planu gospodarki odpadami kontynuując rozbudowę systemu zbiórki i segregacji odpadów.

Na terenie gminy Białowieża nie istnieją instalacje do przerobu i unieszkodliwiania odpadów. Odpady komunalne składowane są na gminnym składowisku odpadów o powierzchni 2,5 ha zlokalizowanym w Białowieży.

W opracowanym Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami wskazano, że odpady będą kierowane do Zakładu Zagospodarowania Odpadów Komunalnych ZZO na terenie miasta Hajnówka.

1.3.4. Energetyka

W gminie nie ma obiektów lub urządzeń służących do wytwarzania energii elektrycznej przy wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii.

Źródłem zasilania w energię elektryczną gminy Białowieża jest stacja transformatorowo-rozdzielcza RPZ 110/15 kV w Hajnówce. Głównym układem zasilającym są linie SN 15 kV:

- napowietrzna relacji Hajnówka – Czerlonka – Grudki – Białowieża – Pogorzelce - Teremiski - Budy,
- kablowa relacji Hajnówka-Białowieża.

Pozostałe linie SN 15 kV stanowią odgałęzienia od wymienionych traktacji. Na terenie gminy znajduje się 25 stacji transformatorowych, w tym 14 w Białowieży.

Bezpośrednia obsługa odbiorców za pośrednictwem układu sieci NN napowietrznych i kablowych z tychże stacji.

1.3.5. Zaopatrzenie w gaz

Istniejący system gazociągów wysokiego ciśnienia na terenie Województwa Podlaskiego nie pozwala na bezpośrednie zaopatrzenie w gaz przewodowy Gminy Białowieża.

1.4. Gospodarka

Najważniejszymi sektorami gospodarczymi w Gminie Białowieża są usługi związane z leśnictwem i turystyką, handel i rolnictwo.

Na terenie gminy Białowieża znajdowały się w 2007 r. się 544 gospodarstwa rolne, z czego 536 to gospodarstwa indywidualne. Ich ogólna powierzchnia wynosiła 1315 ha. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych jest niekorzystna z punktu widzenia towarowości produkcji. Rolnictwo jest rozdrobnione. Powierzchnia przeciętnego gospodarstwa wynosiła 2,35 ha, wobec 6,71 ha w powiecie hajnowskim i 11,24 w województwie.

Według ewidencji prowadzonej przez Wójta Gminy Białowieża 119 osób prowadziło działalność gospodarczą (stan na dzień 31.12.2007 roku).

W Gminie Białowieża wszystkie hotele, zajazdy i kempingi funkcjonują w miejscowości Białowieża (opis w rozdziale 2). Większość gospodarstw agroturystycznych, których oficjalnie jest około 60, również funkcjonuje w miejscowości Białowieża. Tylko kilka z nich jest zlokalizowanych poza miejscowością Białowieża.

1.5. Rynek pracy, bezrobocie

Najważniejszymi pracodawcami w miejscowości Białowieża są hotele (ponad 300 osób), Białowieski Park Narodowy (około 100 osób), placówki naukowo-badawcze, Nadleśnictwo Białowieża, Urząd Gminy i jego jednostki budżetowe, kwatery agroturystyczne (samozatrudnienie), punkty gastronomiczne, handlowe i usługowe Policja i Straż Graniczna.

Liczba bezrobotnych wynosiła 103 osoby (stan w dniu 31.12.2007 r.)

Szczegółowe dane według stanu na dzień 31.12.2007 roku przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Bezrobocie w Powiecie Hajnowskim i Gminie Białowieża

Wyszczególnienie		2007 rok
Ogółem	Gmina Białowieża	103
	Powiat	1542
W tym		
Kobiety	Gmina Białowieża	38
	Powiat	833

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

Tabela 3. Bezrobotni według wieku i wykształcenia

Wyszczególnienie		Ogółem	Białowieża
Wiek	18-24	230	13
	25-34	382	25
	35-44	257	16
	45-54	502	32
	55-59	142	13
	60-64 lata	29	4
Wykształcenie	wyższe	124	5
	policealne i średnie zawodowe	376	19
	średnie ogólnokształcące	166	9

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

2009-03-31 10:02:00

1.6. Obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego

Na terenie gminy istnieje wiele obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Najbardziej ważnym i cennym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym jest Puszcza Białowieska. Dziedzictwo przyrodnicze jest opisane w Rozdziale 1.1.

Historia regionu Puszczy Białowieskiej osadzona jest w wielokulturowej tradycji Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Historyczne ślady oraz zapisy procesów kulturowych utrwalone w krajobrazie są tu wyjątkowo liczne. Do najważniejszych zabytków kultury materialnej należą:

- zabytki archeologiczne (m.in. ślady historycznego osadnictwa, cmentarzyska, relikty działalności gospodarczej);
- historycznie ukształtowany krajobraz kulturowy, zawierający wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- historyczne układy wiejskie, urbanistyczne, parkowe, drogi i aleje;
- zabytki architektury (m.in. architektura drewniana z charakterystycznym regionalnym typem zabudowy - ulicówki, cerkwie, pocarska architektura kolejowa, fragmenty carskiej rezydencji i parków w stylu krajobrazowym, kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne, cmentarze).

Kilkadziesiąt obiektów znajduje się w miejscowości Białowieża (opis w Rozdziale 2); w Czerlonce - domy drewniane, lata 30. XX w., w Zwierzyńcu: leśniczówka drewniana z 1928 r. i zespół strażnic leśnych (budynki drewniane, lata 30. XX w.).

1.7. Dochody podatkowe Gminy Białowieża

Tabela 4. Dochody podatkowe Gminy Białowieża ogółem i w przeliczeniu na 1 mieszkańca w PLN

	Dochody podatkowe	Dochody ogółem na 1 mieszkańca
2007	2 920 294,18	1 237,93

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

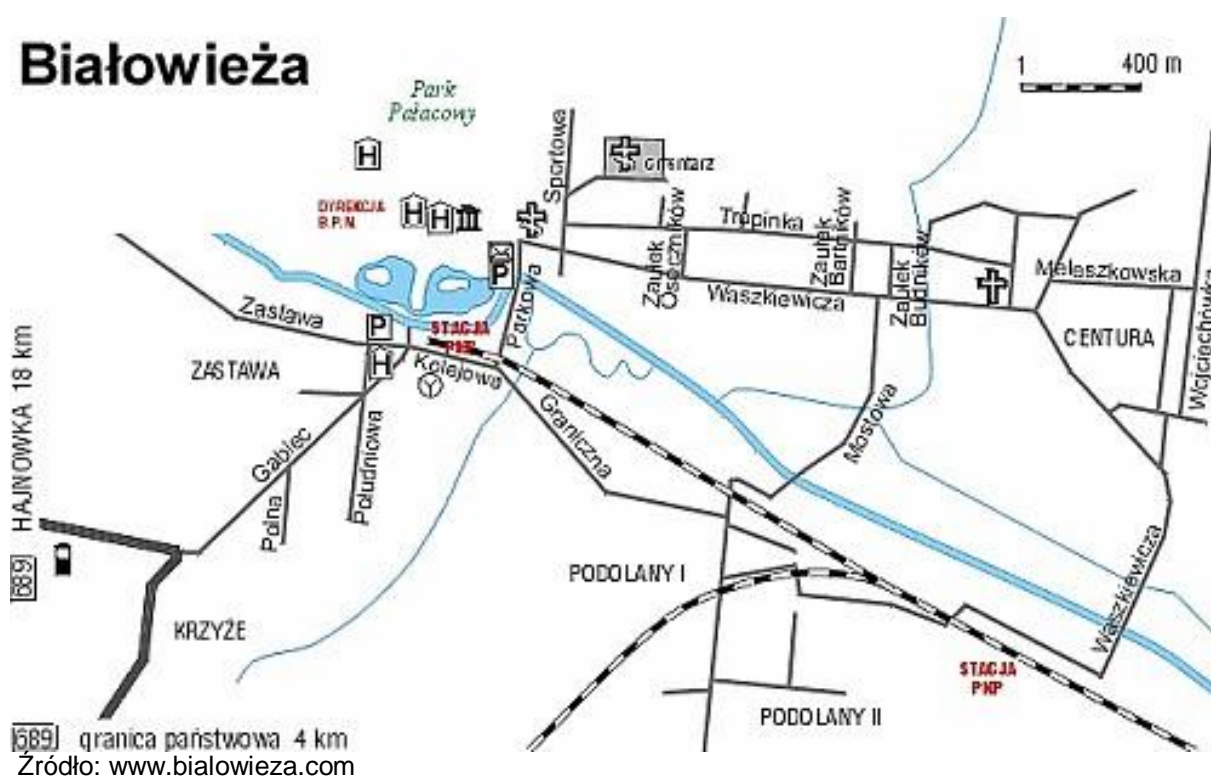
2009-03-31 10:02:00

2. Białowieża – charakterystyka miejscowości i jej zasoby

2.1. Położenie geograficzne, otoczenie, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne

Białowieża jest miejscowością położoną w Województwie Podlaskim, w Powiecie Hajnowskim, w Gminie Białowieża, nad rzeką Narewką; jest siedzibą Gminy Białowieża i sołectw: Podolany, Krzyże, Zastawa.

Mapa 2. Poglądowa mapa miejscowości Białowieża

Białowieża jest wyjątkową miejscowością w Polsce. Leży na wielkiej Polanie Białowieskiej w Puszczy Białowieskiej - ostatnim w Europie rozległym kompleksie leśnym o charakterze zbliżonym do pierwotnego, światowej sławy obiekcie przyrodniczym z niezwykle bogactwem ekosystemów oraz siedlisk rzadkich gatunków fauny i flory oraz jedyną w Europie naturalną ostoją żubra.

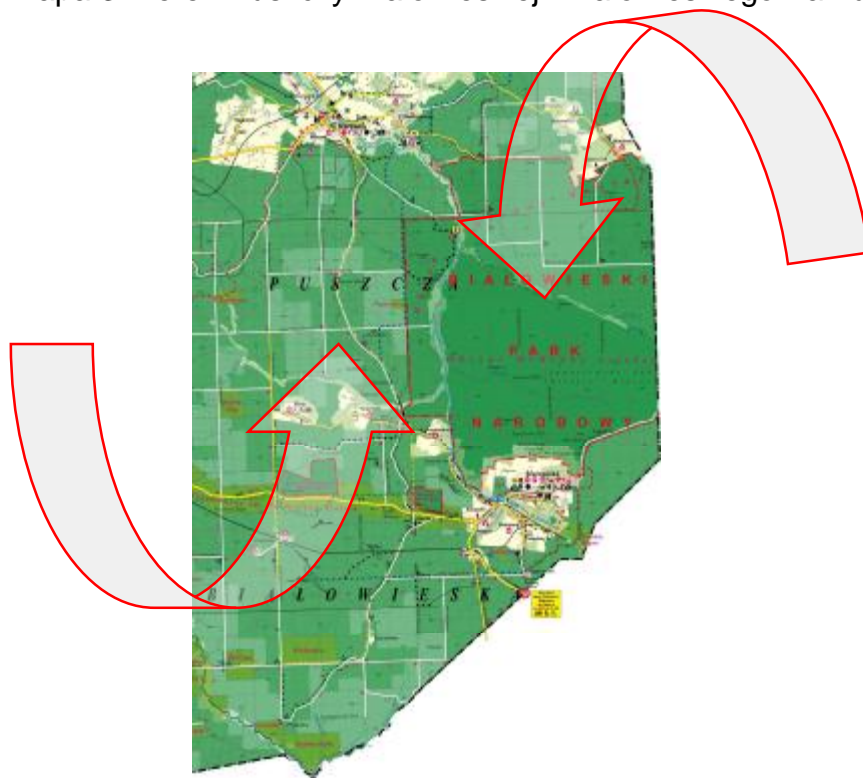
2009-03-31 10:02:00

Zdjęcie 1. Widok na Polanę Białowieską i Białowieżę

Źródło: Białowieży Park Narodowy

Mapa 3. Teren Puszczy Białowieskiej i Białowieżskiego Parku Narodowego

Opracowanie: Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

Cała puszcza jest objęta obszarem NATURA 2000. Na terenie puszczy utworzono Białowiecki Park Narodowy, którego część stanowi stanowiący obiekt przyrodniczy Światowego Dziedzictwa Ludzkości UNESCO, rezerwat biosfery, posiadający Dyplom Europy (aktualnie zawieszony) przyznawany przez Komisję Europejską. Puszcza i Park stanowią bezpośrednie otoczenie miejscowości Białowieża.

Zdjęcie 2. Przyroda w gospodarczej części Puszczy Białowieckiej koło Leśniczówki „Dziedzinka”

Fot. Andrzej Ereciński

Puszcza Białowieża, znana głównie z walorów przyrodniczych, była miejscem wydarzeń znaczących dla historii i kultury Polski, Litwy i Białorusi. Puszcza była terenem łowów książęcych i królewskich, carskich, potem polowań dygnitarzy oraz arystokracji z całej Europy w okresie międzywojennym i powojennym, a także miejscem ważnych wydarzeń historycznych.

2009-03-31 10:02:00

Miejscowość Białowieża zachowała cechy dawnego układu urbanistycznego wsi utworzonych na Podlasiu po pomiarze włóczonej. Występuje tu wiele charakterystycznych detali architektury drewnianej. Są to bardzo ważne zasoby miejscowości, których zatracenie - przez rozproszoną, chaotyczną zabudowę w różnych stylach i bez dbałości o zachowanie cech regionalnych takich jak: szczytowy układ domów, trzymanie się linii zabudowy, drewniana architektura z charakterystycznymi detalami, kątem nachylenia połaci dachowych czy wysokość kalenicy – może skutkować utratą walorów Białowieży.

Zdjęcie 3. Widok na Białowieżę i jej układ urbanistyczny

Źródło: Białowieżski Park Narodowy

2009-03-31 10:02:00

Poza Urzędem Gminy, Posterunkiem Policji, placówką Straży Granicznej i przejściem granicznym w Grudkach, Ochotniczą Strażą Pożarną, nadleśnictwem, urzędem pocztowym, biblioteką, kinem, kościołem, cerkwiemi, ośrodkiem zdrowia, Domem Pomocy Społecznej „Rokitnik”, szkołami, obiektami sportowymi i rekreacyjnymi (dwa stadiony i dwie sale gimnastyczne), które zaspokajają potrzeby przede wszystkim mieszkańców, Białowieża oferuje wszystko, czego mogliby od takiej miejscowości oczekiwać turyści: hotele, zajazdy, pensjonaty, kwatery agroturystyczne, obiekty gastronomiczne i handlowe, różne zakłady usługowe (np. wynajem rowerów), gabinety lekarskie, a przede wszystkim to, co stanowi o przyrodniczej i historycznej wyjątkowości: rezerваты, szlaki turystyczne, parki, ośrodki informacji turystycznej, muzeum przyrodnicze z wieżą widokową, obiekty edukacyjne, zabytkowe budowle oraz wiele innych atrakcji np. galerie sztuki.

Białowieża jest wyjątkowa z jeszcze innego powodu: zajmuje pierwsze miejsce na liście wsi w Polsce pod względem osób z wyższym wykształceniem.

Od 2005 roku w Grudkach, oddalonych od Białowieży o 4 km, znajduje się pieszo-rowerowe przejście graniczne pomiędzy Polską i Białorusią.

Zdjęcie 4. Tablice na przejściu granicznym w Grudkach

2009-03-31 10:02:00

Fot. Andrzej Ereciński

Infrastruktura przejścia granicznego jest na wysokim poziomie, spełniającym standardy Unii Europejskiej. W lutym 2008 roku z przejścia skorzystało 649 osób.

Zdjęcie 5. Budynek Straży Granicznej w Grudkach na przejściu granicznym Białowieża

Fot. Andrzej Ereciński

Zdjęcie 6. Tablica informacyjna przy Hotelu Żubrówka

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

2.2. Ludność i organizacje pozarządowe

Ludność miejscowości Białowieża wynosiła 1 865 osób - stan na 31.12.2007 roku.

W miejscowości Białowieża działają organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną przyrody, krajobrazu i architektury. Są to :

- Stowarzyszenie Na Rzecz Ochrony Drewnianego Ludowego Budownictwa i Zabytków „Białowieża – sławna wieś”
- PTOP – Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków,
- OTOP – Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków,
- TOK – Towarzystwo Ochrony Krajobrazu,
- Stowarzyszenie Skansen.

Potencjał intelektualny Białowieży stanowią:

- jej mieszkańcy – ponad 1800 osób, z ich praktycznymi, codziennymi działaniami, mieszkający w tej miejscowości, tutaj pracujący, dbający o Białowieżę jak o swoją „małą ojczyznę”;
- ludzie spoza lokalnej społeczności, przyjezdni, mieszkający, pracujący czasowo i działający społecznie w Białowieży, wspierający i promujący Białowieżę, piszący i pokazujący tę miejscowość, jej zasoby, problemy i otoczenie, działający na rozmaitych polach zainteresowań, inwestujący w nią we wszelaki sposób.

2.3. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze

2.3.1. Rys historyczny

Najstarsze ślady obecności ludzkiej pochodzą z neolitu, mają więc około 5 tysięcy lat. W 1827 roku w uroczysku "Stara Białowieża" odkryto cmentarzysko szkieletowe płaskie Mam tu wątpliwości – nie jestem w tym specjalistą, ale wiem, że w Starej

2009-03-31 10:02:00

Białowieży odkryto ślady osady sprzed 1200 lat i XVII w. dworu. O cmentarzysku nic nie wiem , zaś do roku 1976 zinwentaryzowano na terenie obecnego obszaru ochrony ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego 30 stanowisk kurhanów. (W całej Puszczy ok. 800).

Do XIII wieku okolice Puszczy Białowieskiej były terenem przygranicznym dla Królestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz od północy sąsiadowała z Prusami. W tym okresie najazdy tatarskie, krzyżackie i później litewskie spowodowały wyludnienie się Puszczy Białowieskiej.

Powstanie pierwszej znanej osady w Puszczy Białowieskiej datuje się na przełomie XIV i XV wieku. Znajdowała się prawdopodobnie w uroczysku, które obecnie nazywa się Starą Białowieżą. Pobyt Jagiełły w puszczy został odnotowany dwukrotnie. W 1409 – w związku z polowaniem mającym na celu przygotowanie zapasów mięsa przed bitwą z Krzyżakami, oraz w 1426 r. – w celu schronienia się wraz z rodzinami przed panującą w kraju zarazą. Z późniejszych czasów historycznych zachował się obelisk na grobli i grupa dębów na wzgórzu pałacowym. Na tym wzgórzu znajdował się znany już historycznie królewski dwór myśliwski.

W inwentarzu z 1696 r. zapisano Białowieżę jako 25 – morgowy folwark.

W połowie XVIII wieku August III Sas zbudował dwór myśliwski, który znajdował się na wzgórzu w obecnym Parku Pałacowym.

W latach 1765 – 1780 Białowieżą zajmował się podskarbi nadworny litewski Antoni Tyzenhauz. Podzielił puszcę na 13 straży i stworzył oddzielny administracyjny zarząd. Lokalny nadzór nad puszcą powierzył tzw. białowieskiemu leśniczemu, któremu do pensji dodał wieś Białowieżę liczącą w 1775 r. 20 dymów (domów mieszkalnych). Za Tyzenhauza powstała w Białowieży binduga (teren nad rzeką, gdzie składowano drewno do spławu i zbijano tratwy) na rzece Narewce, a sama rzeka przeszła pierwszą regulację koryta.

W wyniku trzeciego rozbioru Rzeczypospolitej w 1795 r. Białowieża znalazła się pod zaborem rosyjskim aż do końca I wojny światowej. W roku 1795 Puszcza Białowieska przechodzi we władanie carów rosyjskich. W pierwszych latach władania carskiego 40 tys. ha lasu we wschodniej części puszczy przekazano w ręce

prywatne generałom za zasługi wojenne i ta część puszczy została wycięta.. W 1845 r. u podnóża wzgórza na którym wznosił się niegdyś dwór Augusta III, zbudowano obszerny drewniany budynek dla rządowych gości. Głównym powodem budowy był przyjazd do Białowieży generała – gubernatora Mirkowicza z polecenia cara, który nakazał przeprowadzić obławę na żubry.

W 1888 r. Puszcza Białowieska przeszła w prywatne włości carskie. Aleksander III podejmuje decyzję o rozpoczęciu budowy dużego pałacu myśliwskiego. Pod budowę wybrano miejsce, na którym wznosił się wcześniej dwór myśliwski królów.

Pałac został zaprojektowany przez hrabiego Mikołaja de Rochefort. Budowę rozpoczęto w 1889 roku, a zakończono w sierpniu 1894 roku. Pałac był dwukondygnacyjny. Ze wschodniej i zachodniej strony posiadał dużą i małą wieżę. W sąsiedztwie pałacu pobudowano:

- Dom Myśliwski – z komfortowymi, oddzielnymi pomieszczeniami, wspólną salą bilardową, wannami dla świty carskiej (spłonął w 1962 r.)
- Dom Marszałkowski – dla marszałków dworu (wybudowany w 1904 r.)
- a także budynki kuchenne, stajnię dla 40 koni, pralnię, stację telefoniczną, elektrownię – (rozebrana w 1978 r.), młyn elektryczny, dom dla obsługujących konie, dom nadzorca pałacu, Dom Strzelców (wybudowany w 1904 r.), drwalnie, chłodnie, garaże, piekarnię, domek dla preparowania zwierzyny leśnej, itp.

W 1895 r. ukończono zakładanie wokół pałacu około 50-cio hektarowego parku w stylu angielskim według projektu Waleriana Kronenberga. U podnóża pałacowego wzgórza, w zabagnionej dolinie rzeki Narewki, wykopano dwa stawy z wysepkami i przedzielono je groblą.

W tym czasie w innej części Białowieży został założony drugi park o powierzchni 20 ha, także według projektu Kronenberga. Nazywany początkowo pułkowym, w okresie międzywojennym otrzymał nazwę Parku Dyrekcyjnego, która jest zachowana do dzisiaj. Na tym terenie wybudowano 7 domów urzędniczych.

W 1897 r. doprowadzono z Hajnówki do Białowieży kolej. 27 sierpnia 1897 r. do Białowieży przyjechał pierwszy pociąg, wiozący cara Mikołaja II z rodziną i gośćmi. Stację urządzono z dużym przepychem.

22 stycznia 1895 r. odbył się akt wyświęcenia nowo zbudowanej, murowanej z czerwonej cegły, cerkwi p.w. Św. Mikołaja Cudotwórcy, położonej w pobliżu pałacu.

2009-03-31 10:02:00

Car Aleksander III, 20 sierpnia 1894 r. osobiście wizytował budowę. Cerkiew postawiono na fundamencie z ciosanych kamieni. Ikonostas wykonano z chińskiej porcelany, którą car otrzymał w prezencie (obecnie jest to jedyny zabytek tego rodzaju w Polsce). Prace ukończono w 1897 r., przed wizytą cara Mikołaja II w Białowieży. Starą drewnianą cerkiew rozebrano i przekazano do parafii prawosławnej w Puchłach. Materiał został wykorzystany do budowy kaplicy cmentarnej w Trześciance.

U schyłku XIX wieku w Białowieży utworzono dwie dwuklasowe szkoły ludowe. Dziewczęta uczyły się w budynku w pobliżu cerkwi, chłopcy zaś na Zastawie. Oba budynki były drewniane na fundamencie kamiennym. Jeden z nich spłonął w czasie I wojny światowej. Drugi - zachował się do dzisiaj

Przed 1892 r. w Białowieży znajdowało się 107 gospodarstw: Zamieszkiwało je razem 600 osób.

W 1913 r. rozpoczęto urządzenie przyrodniczego muzeum puszczańskiego. Znajdowało się ono w osobnym budynku, położonym w pobliżu Zarządu Puszczy. Wystawiano w nim bogate zbiory ptaków i ssaków. Szczególnie imponująco przedstawiała się kolekcja zwierzyny łownej. Na oddzielnym stoisku prezentowano trzy wypchane okazy żubrów.

Wybuch I Wojny Światowej zakończył dla Białowieży okres rządów carskich. Pod naporem Niemców Rosjanie opuścili rejon Puszczy Białowieskiej w pierwszej połowie sierpnia 1915 r. Kozacy spalili zabudowania. Większość mieszkańców została zmuszona do ewakuacji w głąb Rosji. 7 sierpnia 1915 roku wyposażenie pałacu i innych obiektów rządowych zostało przewiezione do Moskwy. Wywieziono także eksponaty z muzeum, które potem zostały umieszczone w pałacu „Nieskucznym” w Moskwie. Wywieziono także obelisk żubra ze Zwierzyńca i popiersie Aleksandra II.

W czerwcu i lipcu 1920 roku w pobliżu Białowieży miały miejsce dwie niewielkie potyczki wojsk polskich z oddziałami wojsk sowieckich.

W 1924 roku w Białowieży umieszczono Dyрекcję Okręgową Lasów Państwowych.

W dniu 1 września 1939 r. Białowieża została zbombardowana przez Luftwaffe - bomby poważnie uszkodziły cerkiew, spadły także, nie czyniąc większych szkód, w

pobliżu polowego szpitala wojskowego, umieszczonego krótko przed wojną w skrzydle pałacu. Po zajęciu Białowieży przez niemiecką 3 Dywizję Pancerną, przekazano Białowieżę Rosjanom, którzy okupowali ją w latach 1939-1941 i wysiedlili wiele osób na Syberię.

Po ataku Niemiec na Związek Radziecki, Białowieżę okupowali Niemcy. 322 batalion niemieckiej policji dokonał w Białowieży i w jej okolicach (m.in. w żwirowni „Pererow” znajdującej się na terenie uroczyska Biały Lasek niedaleko Szereszewa) licznych mordów na miejscowej ludności. 2 sierpnia 1941 roku zamordowano tam 72 osoby. Kilka dni później, 5 i 6 sierpnia 1941 roku Niemcy zamordowali 54 osoby.

Zdjęcie 7. Miejsce Pamięci Narodowej w Białowieży

Fot. Andrzej Ereciński

W latach 1941 – 43 na terenie żwirowni „Jagiellońskie” Niemcy zamordowali 486 Polaków, Białorusinów, Rosjan oraz osób pochodzenia żydowskiego różnych narodowości. W Puszczy Białowiejskiej zginęły setki partyzantów oraz mieszkańców Białowieży i okolicznych wsi.

Białowieża i jej okolice były terenem wzmożonych działań partyzantki. W roku 1943 działała tu brygada partyzancka "W imię Ojczyzny", sowieckie oddziały

2009-03-31 10:02:00

partyzanckie i oddziały AK. Od końca 1944 i w 1945 r. w rejonie Puszczy Białowieskiej operował oddział mjr. Zygmunta Szyndzielorza "Łupaszk".

2.3.2. Dziedzictwo kulturowe – urbanistyka, architektura, zabytki

Mieszanie się wpływów i kultur w Białowieży zaowocowało wyjątkową jak na tak niewielką miejscowość różnorodnością stylów architektury. W przeciwieństwie do innych wsi okolic puszczy Białowieża nie ma charakterystycznego stylu architektonicznego, a raczej stylem tym jest połączenie cech architektury wiejskiej z wpływami dworu i miasta, w dodatku z wielu kultur.

- układ urbanistyczny z XIX/XX w., stara wiejska i małomiasteczkowa zabudowa, zdjęcie 2 na str. 24 w niniejszym rozdziale,
- zespół cerkwi prawosławnej - parafia p. w. Świętego Mikołaja Cudotwórcy (cerkiew murowana z lat 1889 – 1893, plebania drewniana z końca XIX w., stróżówka i ogrodzenie murowane z lat 1889 – 1893),

Zdjęcie 8. Cerkiew prawosławna w Białowieży

Fot. Andrzej Ereciński

- cerkiew prawosławna cmentarna p. w. Świętych Cyryla i Metodego, drewniana z 1873 r.,

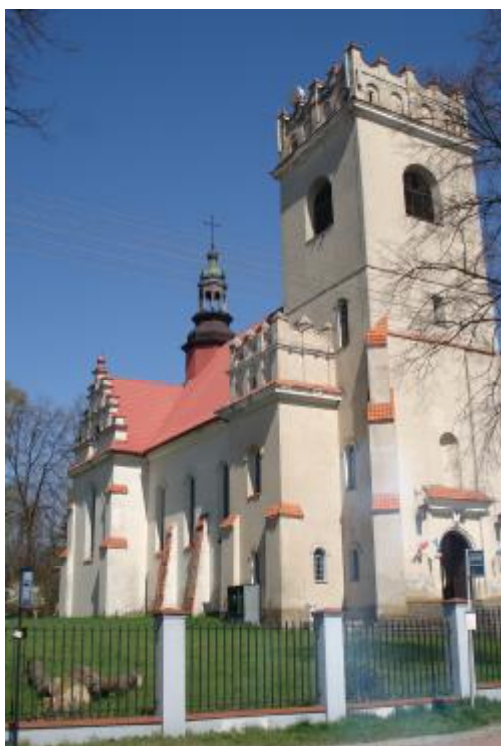
Zdjęcie 9. Cmentarna cerkiew prawosławna w Białowieży

Fot. Andrzej Ereciński

- kapliczka prawosławna drewniana z około 1900 roku,
- zespół kościoła parafialnego p. w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus (kościół murowany z lat 1927 – 1935 oraz plebania murowana z 1933 r.),

Zdjęcie 10. Kościół w Białowieży

Fot. Andrzej Ereciński

- Zespół Szkół (budynek drewniany, 2 połowa XIX wieku),

Zdjęcie 11. Drewniany budynek szkolny w Białowieży

Fot. Andrzej Ereciński

- zespół dworca kolejowego Białowieża Towarowa (m. in. dworzec drewniany., magazyny kolejowe murowane i drewniane, wieża ciśnień murowana z końca XIX wieku),

Zdjęcie 12. Dawny dworzec kolejowy Białowieża Towarowa - Restauracja „Carska”

Zdjęcie: Andrzej Ereciński

Zdjęcie 13. Wieża ciśnień przy d. dworcu kolejowym Białowieża Towarowa

2009-03-31 10:02:00

Zdjęcie: Andrzej Ereciński

- zespół budynków Ośrodka Edukacji Leśnej „Jagiellońskie” (budynki murowane i drewniane, ok. 1925 r.),

Zdjęcie 14. Budynek Ośrodka Edukacji Leśnej „Jagiellońskie”

Fot. Andrzej Ereciński

Zdjęcie 15. Budynek Ośrodka Edukacji Leśnej „Jagiellońskie”

Fot. Andrzej Ereciński

- zespół budynków Nadleśnictwa Białowieża (budynki murowany i drewniany, lata 20 – 30 XX wieku),

Zdjęcie 16. Budynek Nadleśnictwa Białowieża

Fot. Andrzej Ereciński

- zespół Leśniczówki „Dziedzinka” (budynki drewniane, lata 30. XX wieku),

2009-03-31 10:02:00

Zdjęcie 17: Leśniczówka „Dziedzinka”

Fot. Andrzej Ereciński

- kaplica baptystów drewniana z około 1930 roku,

Zdjęcie 18. Kaplica baptystów

Fot. Andrzej Ereciński

- Park Dyrekcyjny i zespół budynków Parku Dyrekcyjnego (m. in. budynek murowany, koniec XIX wieku, budynki drewniane, lata 20 – 30. XX wieku),
- Park Pałacowy

2009-03-31 10:02:00

Zdjęcie 19. Widok na Park Pałacowy

Źródło: Białowieżski Park Narodowy

- pozostałości zespołu carskiej rezydencji myśliwskiej (m. in. Dom Myśliwski drewniany z 1846 r., Dom Marszałkowski i Dom Szoferów, murowane z 1889 – 1894 r., Dom Jegierski murowany z końca XIX w., stajnia i powozownia murowane z 1889 – 1894 r., młyn wodny i łaźnia murowane z końca XIX w., kamienny obelisk w parku z 1752 r., brama pałacowa murowana z końca XIX w., brama wjazdowa drewniana z lat 30. XX w.),

Zdjęcie 20. Obelisk upamiętniający polowanie króla Augusta III Sasa w 1752 r.

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

Zdjęcie 21. Dworek Gubernatora Grodzieńskiego z 1845 r.

Fot. Andrzej Ereciński

Zdjęcie 22. Dom Jegierski (Strzelców)

Fot. Andrzej Ereciński

- zespół budynków angielskiej spółki eksploatacyjnej „Century” (budynki i wieża ciśnień drewniane, lata 30. XX w.),

2009-03-31 10:02:00

- Skansen Ruskiego Budownictwa Podlasia (budynki i wiatraki drewniane, przeniesione z innych miejscowości, koniec XIX wieku – lata 50. XX w.),

Zdjęcie 23. Chaty drewniane i wiatrak w skansenie

Fot. Andrzej Ereciński

- liczne domy drewniane i murowane, koniec XIX w. – lata 30. XX w. i po II Wojnie Światowej

Zdjęcie 24. Chaty w Białowieży przy ul. Gen. Ał. Waszkiewicza

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

2.3.3. Dziedzictwo kulturowe - nazewnictwo, zwyczaje, tradycje, obrzędy, imprezy kulturalne

W Białowieży mieszają się wpływy etniczne polskie, białoruskie, ukraińskie; mieszkają wyznawcy prawosławia, katolicyzmu, baptyści. Pozostały też ślady po Żydach zamieszkujących Białowieżę do II Wojny Światowej, a niektóre nazwiska pochodzą z Saksonii. Wielokulturowość ludności Białowieży owocuje lokalnymi gwarami, różnorodnością zwyczajów, tradycji i obrzędów. Są one opisywane w wydawnictwach organizacji pozarządowych np. TOK. Zabytkiem kultury są liczne zachowane realnie lub zachowane już tylko w pamięci mieszkańców nazwy własne miejsc, ulic, uroczysk (Hrudki, Tropinka, Stoczek, Kletno, Popowe Błoto etc.).

Najważniejsze cykliczne imprezy kulturalne, sportowe i turystyczne odbywające się na terenie miejscowości Białowieża to:

- Festiwal Kultury „Peretocze”,
- Festyn Miodowy,
- cykliczna wystawa „Grzyby Puszczy Białowieskiej”,
- „Bieg Żubra”,
- Plener Malarski Niepełnosprawnych
- Wystawa Grzybów
- Noc Kupały

2.3.4. Dziedzictwo przyrodnicze

Na terenie miejscowości Białowieża ilość obiektów przyrodniczych – w tym pomników przyrody – jest niezmiernie duża mimo tego, że miejscowość jest położona na polanie. W Parku Pałacowym i Parku Dyrekcyjnym znajduje się wiele wspaniałych drzew, a także okazów roślin naczyniowych. Zachowały się historyczne drogi otoczone drzewami o wymiarach pomnikowych (Droga Browka)

Zdjęcie 25. Dęby przy siedzibie Białowieskiego Parku Narodowego w Białowieży

Fot. Andrzej Ereciński

2.4. Infrastruktura

2.4.1. Obiekty użyteczności publicznej i placówki naukowo-badawcze

W budynku Urzędu Gminy, który jest siedzibą władz samorządowych gminy, znajduje się Biblioteka i siedziba Białowieskiego Ośrodka Kultury. Do budynku przylega budynek kina „Żubr”.

Zdjęcie 26. Budynek Urzędu Gminy Białowieża

Fot. Andrzej Ereciński

W Białowieży znajduje się Dyrekcja Białowieskiego Parku Narodowego, Nadleśnictwo Białowieża, Ośrodek Zdrowia, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Posterunek Policji, placówka Oddziału Straży Granicznej, Ochotnicza Straż Pożarna, Urząd Poczty Polskiej, Dom Pomocy Społecznej „Rokitnik”, szkoły z zapleczem sportowym i rekreacyjnym, przedszkole i Dom Dziecka.

Zdjęcie 27. Budynek Białowieskiego Parku Narodowego

Fot. Andrzej Ereciński

- Zakład Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk

Zdjęcie 28. Budynek Zakładu Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk

Fot. Andrzej Ereciński

- Stacja Geobotaniczna Uniwersytetu Warszawskiego
- Muzeum Przyrodniczo-Leśne Białowieckiego Parku Narodowego im. prof. J. Miklaszewskiego,
- Technikum Leśne,
- Ośrodek Edukacji Przyrodniczej BPN,
- Instytut Badawczy Leśnictwa,
- Ośrodek Edukacji Leśnej „Jagiellońskie”,
- Rezerwat Pokazowy Zwierząt,
- Skansen Ruskiego Budownictwa Podlasia.

2.4.2. Zasoby mieszkaniowe

W miejscowości Białowieża jest 747 budynków mieszkalnych – według stanu na dzień 30 kwietnia 2008 roku.

2009-03-31 10:02:00

Zasoby komunalne – 30 mieszkań w większości w budynkach wolnostojących stanowiących własność Gminy w stanie wymagającym remontu, w większości wymagających kapitalnego remontu.

2.4.3. Drogi, ulice, chodniki i oświetlenie

Około 75 % ulic w miejscowości Białowieża ma nawierzchnię utwardzoną.

Mniej niż 50% ulic nie ma chodników w pasie drogowym.

Zdjęcie 29. Domy i pobocze przy ulicy Gen. Al. Waszkiewicza w Białowieży

Fot. Andrzej Ereciński

Chodniki znajdują się na części ulicy Gen. Al. Waszkiewicza i na ulicach: Sportowa, Zastawa, Olgi Gabiec, Parkowa, Park Dyrekcyjny, Podolany Drugie.

Wszystkie ważne ciągi komunikacyjne są oświetlone.

2.4.4. Sieć telekomunikacyjna

Na terenie miejscowości Białowieża działają: Telekomunikacja Polska S.A. i operatorzy komórkowej telefonii.

2.4.5. Sieć wodno-kanalizacyjna

Miejscowość jest zaopatrywana w wodę wodociągiem gminnym. W strefie przylegającej do obszaru Światowego Dziedzictwa Ludzkości (ŚDL) usytuowana jest oczyszczalnia ścieków ze strefą ochronną. Budynek wymaga wyciszenia, ponieważ praca silników słyszalna jest w skansenie a nawet w najcenniejszym obszarze ochrony ścisłej ŚDL.

2.4.6. Gospodarka odpadami

W miejscowości realizuje się zapisy planu gospodarki odpadami kontynuując rozbudowę systemu zbiórki i segregacji odpadów.

Zdjęcie 30. Pojemniki przystosowane do segregacji odpadów na ul. Olgi Gabiec

Fot. Andrzej Ereciński

Odpady są składowane na wysypisku o pow. 2,46 ha. przy ul. Browskiej w Białowieży. Składowanie odpadów jest nieodpłatne.

Zdjęcie 31. Wysypisko śmieci w Białowieży

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

Gospodarka odpadami jest jednym z ważniejszych problemów miejscowości, wymagających jak najszybszego rozwiązania. W 2009 roku składowisko odpadów musi być – zgodnie z Krajowym Programem Gospodarki Odpadami – zamknięte.

2.4.7. Sieć energetyczna

Miejscowość Białowieża jest zelektryfikowana. Obiekty nie podłączone do sieci elektrycznej:

- Leśniczówka „Dziedzinka”,
- składowisko odpadów komunalnych.

Energia elektryczna dostarczana jest do odbiorców w ilościach przez nich zapotrzebowanych.

2.4.8. Sieć gazownicza

Miejscowość Białowieża nie ma sieci gazowniczej.

2.4.9. Tereny inwestycyjne

Gmina nie posiada terenów inwestycyjnych, ponieważ Gmina nie posiada gruntów.

2.4.10. Infrastruktura turystyczna

Infrastruktura turystyczna jest opisana w rozdziale 2, podrozdział 5 punkt 2

2.4.11. Banki, towarzystwa ubezpieczeniowe itp.

W miejscowości znajduje się oddział Banku Spółdzielczego w Hajnówce i bankomat PKO BP SA w Hotelu Żubrówka.

2.5. Gospodarka i rynek pracy

Można ogólnie stwierdzić, że gospodarka i rynek pracy w miejscowości Białowieża są bezpośrednio powiązane z jej zasobami przyrodniczymi i kulturowymi.

2.5.1. Sektory

Najważniejsze sektory gospodarcze w Białowieży to:

- turystyka, hotelarstwo, agroturystyka,
- leśnictwo,
- usługi gastronomiczne,
- usługi dla ludności,
- handel.

Tabela 5. Wykaz przedsiębiorstw zarejestrowanych w Urzędzie Gminy Białowieża według rodzaju działalności

1	Produkcja wyrobów z drewna	18
2	Handel	17
3	Usługi hotelarskie	3
4	Usługi gastronomiczne	7
5	Usługi naukowo-badawcze	2
6	Usługi wydawnicze	3
7	Usługi plastyczne	2
8	Usługi projektowe	1
9	Usługi dystrybucyjne	3
10	Usługi turystyczne	13
11	Usługi leśne	26
12	Usługi przewozu osób	2
13	Usługi remontowo budowlane	5
14	Usługi dla ludności	12
15	Usługi lekarskie	4
16	Usługi apteczne	1
	Razem	119

2009-03-31 10:02:00

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

Do najważniejszych podmiotów gospodarczych należą:

- Wytwórnia wody „Biozon”
- Piekarnia i sklepy „Hermes”
- PTTK
- Schronisko Młodzieżowe
- Hotel Białowieski
- Hotel Żubrówka
- Hotel Soplicowo
- Pensjonat „Gawra”
- Pensjonat „Unikat”
- Centrum Wypoczynku Rodzinnego „Ostoja”

Hotele, gastronomia i kwatery agroturystyczne dają ponad 300 miejsc pracy. Ponadto około 130 osób znajduje dodatkowe źródło zarobkowania w formie świadczonych usług przewodnickich. W punktach handlowych zatrudnionych jest około 50 osób.

W Białowieskim Parku Narodowym jest ponad 100 etatów. Nadleśnictwo Białowieża zatrudnia ponad 60 osób.

2.5.2. Turystyka, rekreacja i sport

Zasoby dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego spełniają funkcję katalizatora rozwoju lokalnego na bazie turystyki i rekreacji. W latach 1996-2005 liczba turystów odwiedzających Białowieżę (dane ze sprzedaży biletów do obiektów Białowieskiego Parku Narodowego) wzrosła z 90 tysięcy do ponad 140 tysięcy osób rocznie (155%).

Tabela 6. Ruch turystyczny w Białowieskim Parku Narodowym

Rok / Obiekt	Muzeum	Rez. Pokazowy Żubrów	Obszar Ochrony Ścisłej
2004	74 249	137 134	18 287
2005	82 303	139 549	20 402
2006	81 846	124 805	17 484

2009-03-31 10:02:00

2007	89 476	141 308	19 706
------	--------	---------	--------

Źródło: Białowiecki Park Narodowy

Głównym celem przyjazdu turystów do Białowieży jest pobyt wypoczynkowy (42,2%), rozrywka (16,2%) wędrowniki (9,0%). Prawie połowa osób odwiedzających Białowieżę nastawia się na turystykę przyrodniczą. Główną atrakcją jest Pokazowy Rezerwat Żubrów, zaś dla przyrodników - żubry na wolności i rzadkie ptaki Puszczy Białowieckiej. Poza turystyką pieszą w okolicy istnieje też możliwość uprawiania turystyki rowerowej i konnej. Popularną atrakcją jest także Muzeum BPN (także dla gości konferencyjnych), przejażdżki bryczkami, „Miejsce Mocy”, imprezy organizowane przez hotele na tzw. polanach ogniskowych.

Uwzględniając powyższe dane dotyczące celów przyjazdu turystów do miejscowości Białowieża, można stwierdzić, że część osób przyjeżdżających do miejscowości Białowieża (tzw. turyści konferencyjni) nie odwiedza Białowieckiego Parku Narodowego. Według tych danych można szacować, że miejscowość Białowieżę odwiedza około 280 000 osób rocznie.

Dane dotyczące ruchu turystycznego są bardzo rozbieżne. W opracowaniu z 2004 roku pt. „Wkład Białowieckiego Parku Narodowego w rozwój regionu Puszczy Białowieckiej”³ jego autor Józef Popiel pisze, że: „Łącznie szacuje się, że obszar i obiekty Parku w ostatnim czasie odwiedza ok. 200 tys. osób. W dużym przybliżeniu można przyjąć, że region Puszczy Białowieckiej poza Parkiem odwiedza również 200 tys. turystów. Daje to łączną frekwencję 400 tys. turystów łącznie.”

Powyższy pogląd jest uprawniony zdaniem autora POM.

Ruch turystyczny i generowany przezeń rozwój ekonomiczny koncentruje się niemal wyłącznie w miejscowości Białowieża. Większość turystów przebywa w miejscowości Białowieża kilka dni, 2-3 dni.

Baza noclegowa w miejscowości Białowieża:

- 3 hotele: Białowiecki, Sopicowo, Żubrówka - łącznie 365 miejsc,

³ „Wkład Białowieckiego Parku Narodowego w rozwój regionu Puszczy Białowieckiej” - Józef Popiel

Zdjęcie 32. Hotel Soplicowo

Fot. Andrzej Ereciński

Zdjęcie 33. Hotel Żubrówka

Fot. Andrzej Ereciński

Zdjęcie 34. Hotel Białowiecki

Fot. Andrzej Ereciński

- Pensjonat „Unikat” – 60 miejsc
- „Wejmutka” – 40 miejsc,
- Zajazd „Gawra” – 50 miejsc,
- Dom Myśliwski BPN – 32 miejsca,
- hotel „Iwa” BPN – 105 miejsc,
- schronisko młodzieżowe „Paprotka”- 50 miejsc,
- 2 kempingi (brak danych o miejscach noclegowych),
- Ponad 50 gospodarstw agroturystycznych - łącznie około 550 - 600 miejsc noclegowych.

Łączna, szacunkowa ilość miejsc noclegowych w Białowieży wynosi ponad 1200 - 1250.

Tabela 7. Gospodarstwa agroturystyczne, zajazdy i pensjonaty w Białowieży

Lp.	Nazwa
1	Gospodarstwo agroturystyczne „Dom pod bocianem”
2	Gospodarstwo agroturystyczne przy ul. Mostowej 21
3	Gospodarstwo agroturystyczne KTE „Pod świerkami”
4	Gospodarstwo agroturystyczne przy ul. Tropinka 79
5	Gospodarstwo agroturystyczne „Kwatera pod Skansenem”
6	Gospodarstwo agroturystyczne przy ul. Południowej 33
7	Kwatera agroturystyczna „Bajeczny Domek Noclegowy”
8	Gospodarstwo agroturystyczne przy ul. Tropinka 72
9	Gospodarstwo agroturystyczne „Tarpan”
10	Gospodarstwo agroturystyczne przy ul. Waszkiewicza 238
11	Gospodarstwo agroturystyczne przy ul. Tropinka 71
12	Gospodarstwo agroturystyczne „EKO-Sen”
13	Gospodarstwo agroturystyczne „Domek pod klonem”
14	Gospodarstwo agroturystyczne „Pod szpakiem”
15	Agroturystyka – pokoje gościnne przy ul. Zastawa 58
16	Gospodarstwo agroturystyczne przy ul. Waszkiewicza 55
17	Kwatera agroturystyczna przy ul. Olgi Gabiec 21
18	Kwatery agroturystyczne przy ul. Tropinka 29
19	Kwatery agroturystyczne przy ul. Waszkiewicza 131
20	Kwatery agroturystyczne „Na Wzgórzu”
21	Gospodarstwo agroturystyczne „Dziki Nikor”
22	Gospodarstwo agroturystyczne „Pod Pszczółką”
23	Kwatera agroturystyczna przy ul. Olgi Gabiec 12
24	Kwatera agroturystyczna „Domek Zapiecek”
25	Kwatera agroturystyczna przy ul. Waszkiewicza 85

2009-03-31 10:02:00

26	Kwatera agroturystyczna przy ul. Tropinka 76
27	Kwatera agroturystyczna przy ul. Waszkiewicza 159
28	Kwatery prywatne przy ul. Polnej 9
29	Pokoje noclegowe przy ul. Krzyże 20
30	Gospodarstwo agroturystyczne „Sokół”
31	Kwatera agroturystyczna „U Heleny Pod Dziką Gruszą”
32	Gospodarstwo agroturystyczne „Białowieska Chata”
33	Gospodarstwo agroturystyczne „Chatka Puchatka”
34	Gospodarstwo agroturystyczne „Wiśniowy sad”
35	Gospodarstwo agroturystyczne „U Michała”
36	„Kama” – Pokoje gościnne
37	Pokoje gościnne „Romir”
38	Gospodarstwo agroturystyczne „Filipek”
39	Gospodarstwo agroturystyczne „Mera”
40	Gospodarstwo agroturystyczne „Pod gruszą”
41	Gospodarstwo agroturystyczne „U Heleny i Piotra”
42	Kwatera agroturystyczna „Adamówka”
43	Kwatera agroturystyczna „Pod Jabłoniami”
44	Gospodarstwo agroturystyczne „Orfika”
45	Gospodarstwo agroturystyczne „Nocleg u Kołodzieja”
46	Gospodarstwo agroturystyczne „Domek pod Lipą”
47	Gospodarstwo agroturystyczne „Jawor”
48	Gospodarstwo agroturystyczne „Willa pod Brzozą”
49	Gospodarstwo agroturystyczne przy ul. Waszkiewicza 31
50	Gospodarstwo agroturystyczne „Pod Magnolią”
51	Gospodarstwo agroturystyczne „Orlik”

52	Gospodarstwo agroturystyczne „ Dom Zajezdny”
53	Gospodarstwo agroturystyczne „ Halinówka”

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

Zdjęcie 35. Jeden z obiektów w gospodarstwie agroturystycznym „Dom pod bocianem”

Fot. Andrzej Ereciński

Gospodarstwa i kwatery agroturystyczne są bardzo różne i oferują bardzo zróżnicowany standard usług. Gospodarstwa i kwatery agroturystyczne są alternatywnym rozwiązaniem dla wielu turystów. Ceny wahają się od 30 do 50 zł za nocleg od 1 osoby; w hotelach – od 75 zł do 440 zł.

W miejscowości Białowieża jest też dużo obiektów gastronomicznych. Łącznie miejsc dla konsumentów jest około 550.

Tabela 8. Obiekty gastronomiczne w Białowieży

Lp.	Nazwa	Liczba miejsc
1.	Restauracja hotelu Żubrówka	90
2.	Restauracja hotelu Białowieski	100
3.	Karczma „U Jankiela” (spalona w kwietniu 2008 r.)	120
5.	„Karczma Parking”	60
6.	Zajazd „Wejmutka”	30
7.	Pensjonat „Unikat”	80
8.	„Restauracja Carska”	50
9.	Pizzeria	20
10.	Pensjonat „Ostoja”	15

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

Zdjęcie 36. Karczma „Parking”

Fot. Andrzej Ereciński

W Miejscowości Białowieża znajdują się muzea i ośrodki edukacji leśnej, punkty informacji turystycznej i punktu usługowe związane z turystyką (przewodnicy, przewozy bryczkami, wynajem rowerów itd.).

2.5.3. Tradycyjne produkty, usługi

W dniu 28 grudnia 2005 roku na Listę Produktów Tradycyjnych został wpisany w kategorii „Miody” produkt o nazwie „Lipiec białowiecki ”. Poniższy opis produktu jest na stronie Ministerstwa Rolnictwa⁴.

Zdjęcie 37. Słoik z miodem „Lipiec białowiecki”

Źródło: www.minrol.gov.pl

- Za specyficzne produkty można uznać: rzeźby w drewnie, korzenioplastykę, wyroby użytkowe z drewna, kosze z wikliny, wyroby z witek brzoźowych, trawy itp., a za specyficzne usługi: przewodnictwo, przewozy, prowadzenie kuchni regionalnej.

2.6. Koncepcje, strategie, programy i projekty

Najważniejszymi dokumentami, które stanowią podstawę strategicznego planowania rozwoju miejscowości Białowieża są:

- Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020,

---

⁴ www.minrol.gov.pl

- Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2007-2013 Powiatu Hajnowskiego,
- Strategia Rozwoju Gminy Białowieża na lata 2002-2011,
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białowieża,
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża,
- Strategia rozwoju turystyki w gminach Puszczy Białowieskiej,
- Strategia zrównoważonego rozwoju Powiatu Hajnowskiego do 2015 roku,
- Strategia Euroregionu Puszcza Białowieska,
- Strategia Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”.

W każdym z wyżej wymienionych dokumentów są ważne wskazania do programowania rozwoju miejscowości Białowieża. Niewątpliwie największe znaczenie dla miejscowości będzie miała inicjatywa ustawodawcza wynikająca z prac Zespołu do opracowania projektu ustawy regulującej status dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Puszczy Białowieskiej.

Ważne dla prognozowania rozwoju miejscowości Białowieża są również koncepcje i programy inicjowane przez instytucje rządowe i placówki naukowo-badawcze, Lasy Państwowe i Starostwo Powiatowe jak np.:

- program „Usuńmy eternit z naszego otoczenia”,
- koncepcja „Zielone Płuca Polski”,
- program „Kraina Żubra – Ochrona Żubra w Puszczy Białowieskiej” opracowany przez Zakład Badania Ssaków PAN,
- „Ścieżka w Koronach Drzew”
- modernizacja drogi wojewódzkiej Hajnówka – Białowieża,
- modernizacja leśnej drogi „Narewowska” („Białowieska”) od Starej Białowieży do Narewki,

- modernizacja drogi od ul. Mostowej w Białowieży poprzez Podolany do Ośrodka Edukacji Leśnej „Jagielloński” i dalej do drogi prowadzącej do granicy polsko-białoruskiej,
- kontynuowanie zagospodarowania turystycznego Starej Białowieży (II etap),
- zaadaptowanie byłej żwirowni koło OEL „Jagiellońskie” na amfiteatr,
- uzupełnienie infrastruktury rekreacyjnej w b. żwirowni koło Nadleśnictwa Białowieża,
- rozbudowa parkingu przy „Miejscu Mocy”,
- zinwentaryzowanie dziedzictwa przyrodniczego w Parku Dyrekcyjnym,
- zaadaptowanie byłych stajni przy OEL „Jagiellońskie” na schronisko młodzieżowe,
- koncepcja szlaków rowerowych,
- koncepcja szlaków konnych.

Na poziomie gminy praktyczne rozwiązania problemów istotnych dla społeczności Białowieży i przyjezdnych materializują się dzięki takim projektom jak np. w ramach INTERREG/Tacis, dzięki którym zewidencjonowano zabytki między innymi w Białowieży i ustawiono takie wiata informacyjne jak na zdjęciu 38.

Zdjęcie 38. Wiata i tablica informacyjna projektu INTERREG/Tacis

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

Projekty (zwane w PROW operacjami lub przedsięwzięciami) przedstawione w Planie Odnowy Miejscowości będą kolejnymi „małymi krokami”, które sprzyjać będą rozwojowi miejscowości w szerokim znaczeniu. Są one wymienione w rozdziale 5 i opisane w rozdziale 6 POM.

Są one również związane merytorycznie z koncepcją pt. „Budowa Sieci Samorządowej Gminy Białowieża”. Idea społeczeństwa informatycznego wyznacza jednym z celów strategicznych dla Białowieży, jakim jest podnoszenie szeroko rozumianej jakości życia lokalnej społeczności dzięki np. ułatwieniu korzystania z oferty BOK. Rozwój infrastruktury teleinformatycznej będzie temu sprzyjać. Wdrażana koncepcja pt. „Budowa Sieci Samorządowej Gminy Białowieża” niewątpliwie przysporzy korzyści Białowieskiemu Ośrodkowi Kultury i jego klientom.

Projekty samorządowe są i będą zapewne uzupełniane:

- tzw. projektami miękkimi podejmowanymi przez organizacje pozarządowe, których celem jest inwestowanie w świadomość np. w zakresie ochrony krajobrazu (architektura, płyty, „mała architektura”) poprzez działalność popularyzatorską i wydawniczą jak np. publikacje Towarzystwa Ochrony Krajobrazu⁵:
- sektora prywatnego, które będą wpływać na perspektywy rozwojowe miejscowości; można tu wymienić realizację takich prywatnych inwestycji jak:
  - hotel Soplicowo,
  - Wejmutka,
  - „Restauracja Carska” w b. budynku dworca kolejowego Białowieża Towarowa – jest to jedyny w Polsce w całości zachowany drewniany dworzec kolejowy; w wyniku prywatnej inwestycji zrujnowane obiekty zostały odtworzone i przystosowane do celów hotelarsko-gastronomicznych
  - gospodarstwo agroturystyczne „Dom pod bocianem” i wiele innych.

2.7. Inwentaryzacja zasobów Białowieży służących odnowie wsi i ich znaczenie

Zasoby są to wszelkie elementy materialne i niematerialne wsi, które mogą być wykorzystane obecnie lub w przyszłości dla realizacji publicznych i/lub prywatnych przedsięwzięć w celu wykorzystania potencjału wsi i jej rozwoju.

W analizie zasobów uwzględniono te elementy zasobów, które mają związek z Działaniem 3.4., a także Działaniem 3.3. i Działaniami w Osi 4, do których zaliczono:

- położenie geograficzne Białowieży, jej otoczenie, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne,

---

⁵ Janusz Korbel, „Człowiek i las. O ochronę Puszczy Białowieskiej”, Lipsk/Białowieża 2005; Towarzystwo Ochrony Krajobrazu „Dziedzictwo kulturowe regionu Puszczy Białowieskiej”, Hajnówka/Białowieża, 2007 – ISBN:978-83-925199-0-4

- ludność i organizacje pozarządowe, potencjał intelektualny
- dziedzictwo historyczne, kulturowe i religijne
- infrastrukturę,
- gospodarkę i rynek pracy,
- turystykę, rekreację i sport,
- strategie i programy rozwoju oraz projekty.

Tabela 9. Zasoby miejscowości Białowieża i ich znaczenie dla rozwoju wsi

Rodzaj zasobu	Małe znaczenie	Średnie znaczenie	Duże znaczenie
Położenie geograficzne, otoczenie miejscowości, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne			
Walory geograficzne: korzystne położenie, atrakcyjne sąsiedztwo (miasto, arteria komunikacyjna, ruch tranzytowy, przejście graniczne itp.)			x
Walory przyrodnicze – krajobraz, krajobraz leśny			x
Walory klimatu (mikroklimat, wiatr, nasłonecznienie itd.)			x
Walory przyrodnicze - cenne przyrodniczo obszary lub obiekty, osobliwości przyrodnicze			x
Walory przyrodnicze - szata roślinna (np. runo leśne)			x
Walory przyrodnicze - świat zwierzęcy (ostoje, siedliska)			x
Walory przyrodnicze - wody powierzchniowe (cieki, rzeki, stawy)		x	

2009-03-31 10:02:00

Walory przyrodnicze - podłoże, warunki hydrogeologiczne			x
Zasoby naturalne - gleby, kopaliny		x	
Ludność, organizacje pozarządowe, potencjał intelektualny			
Demografia (wiek, migracje, tendencje)			x
Wykształcenie			x
Aktywność społeczna i zawodowa, organizacje pozarządowe			x
Dziedzictwo: historia, kultura, sztuka, religia			
Walory historyczne: legendy, podania i fakty historyczne, ważne postacie historyczne, specyficzne nazwy			x
Walory religijne: miejsca, osoby i przedmioty kultu, święta, odpusty, pielgrzymki		x	
Walory artystyczne: zespoły artystyczne, folklorystyczne, tradycje, obrzędy, gwara, festyny, imprezy			x
Walory urbanistyczne i architektoniczne: zabytki i tradycyjne obiekty gospodarskie (kuźnie, młyny, dworki itp.), zabudowa			x
Infrastruktura			
Obiekty użyteczności publicznej: urzędy, szkoły, przedszkola, domy opieki społecznej, biblioteki, posterunek policji, Dom Kultury			x
Placówki naukowe i jednostki badawczo-rozwojowe			x
Zasoby mieszkaniowe			x

Drogi			x
Chodniki			x
Oświetlenie			x
Sieć telekomunikacyjna			x
Sieć wodno-ściekowa			x
Gospodarka odpadami			x
Sieć energetyczna			x
Sieć gazownicza			x
Tereny inwestycyjne - działki pod zabudowę mieszkaniową		x	
Tereny inwestycyjne - działki pod domy letniskowe	x		
Tereny inwestycyjne - działki pod zakłady produkcyjne, usługowe	x		
Tereny inwestycyjne - pustostany mieszkaniowe, magazynowe i przemysłowe, inne obiekty		x	
Miejsca i obiekty publicznych spotkań: place, parki, skwery itp.			x
Infrastruktura turystyczna, kulturalna, sportowo-rekreacyjna: punkty informacji turystycznej, trasy i szlaki, ścieżki rowerowe, przystanie wodne, baseny, hale, boiska, muzea, domy kultury			x
Banki, bankomaty, towarzystwa ubezpieczeniowe			x
Gospodarka i rynek pracy			
Firmy produkcyjne, przemysłowe	x		

2009-03-31 10:02:00

Firmy usługowe: turystyczne, agroturystyczne, transportowe, handlowe, gastronomiczne itd.			x
Firmy budowlane	x		
Gospodarstwa rolne	x		
Firmy świadczące usługi dla rolnictwa, leśnictwa		x	
Firmy przetwórstwa rolno-spożywczego	x		
Specyficzne produkty, hodowle, uprawy, chronione nazwy itp.			x
Miejsca pracy			x
Turystyka, rekreacja i sport			
Walory turystyczne i rekreacyjne: cisza, krajobraz, akwen wodny, atrakcje, imprezy itp.			x
Walory sportowe: zawody, atrakcje itp.			x
Strategie i programy			
Lokalne			x
Regionalne			x
Krajowe			x

3. Ocena mocnych i słabych stron miejscowości Białowieża

Praca nad analizą mocnych i słabych miejscowości Białowieża w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego związanego z przeprowadzeniem diagnozy sytuacji wsi, pozwoliła na uzyskanie opinii, spostrzeżeń, wniosków i uwag odnośnie stanu wyjściowego.

Zdobyta wiedza umożliwiła określenie atutów rozwojowych Białowieży, a także potencjalnych możliwości eliminowania słabych stron tej miejscowości poprzez podjęcie wielu działań służących rozwojowi społeczno-gospodarczego.

Tabela 10. Analiza mocnych i słabych stron dla miejscowości Białowieża

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ∅ dziedzictwo przyrodnicze, duża lesistość i czyste środowisko naturalne, ∅ dziedzictwo kulturowe, zasoby historyczne, zabytki itd., ∅ potencjał edukacyjny, kapitał ludzki i instytucje, ∅ walory turystyczne, atrakcyjność miejscowości pod względem turystyki, dobra infrastruktura turystyczna, ∅ dążenie ludności do zdobywania wykształcenia i podnoszenia kwalifikacji zawodowych, ∅ duża aktywność gminy w staraniu o pozyskanie środków unijnych, ∅ aktywność i praktyczne nastawienie działań władz gminy i sołtysów oraz ich współdziałanie, ∅ siła i determinacja mieszkańców w dążeniu do celu, otwartość na zmiany, 	<ul style="list-style-type: none"> ∅ niski standard budynku Urzędu Gminy – także siedziby BOK, niska funkcjonalność lokali, ∅ brak wykwalifikowanych kadr dla Urzędu Gminy i jego jednostek organizacyjnych, ∅ zły stan techniczny dróg, ∅ brak chodników, zły stan chodników, ∅ niekorzystne tendencje demograficzne, ∅ niski poziom dochodów ludności, ∅ brak ścisłego współdziałania społeczności naukowo-badawczej z lokalną społecznością, ∅ gospodarka odpadami, ∅ dużo pokryć dachowych z eternitu, ∅ niedostateczna polityka promocyjna gminy, ∅ tendencja zabudowywania Polany Białowieskiej.

4. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Białowieża

Rozwój społeczno - gospodarczy w miejscowości Białowieża jest bezpośrednio związany z procesami zachodzącymi w otoczeniu tej lokalnej społeczności, zarówno otoczeniu bliskim, jak i dalszym.

Strategie rozwoju Województwa Podlaskiego, Powiatu Hajnowskiego, Gminy Białowieża i sąsiednich miejscowości i wdrażanie tych strategii wywierają

bezpośredni wpływ na procesy zachodzące w miejscowości Białowieża.

Bardzo ważnym elementem otoczenia miejscowości Białowieża jest Puszcza Białowieska i Białowieski Park Narodowy.

Dlatego opracowano również szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości.

Dyskusja na temat pozytywnego i negatywnego wpływu otoczenia zewnętrznego na proces tworzenia warunków do wzrostu konkurencyjności miejscowości Białowieża dotyczyła określenia szans oraz zagrożeń dla procesów rozwojowych miejscowości Białowieża.

Tabela 11. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Białowieża

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ∅ polityka władz gminy, przyjazna lokalnym społecznościom, inwestorom i ukierunkowana na rozwój, ∅ poprawa infrastruktury: układu komunikacyjnego, stanu dróg, chodników, ∅ wzrost dochodów społeczeństwa i rozwój turystyki, ∅ poprawa infrastruktury turystycznej, powstanie nowych instytucji, muzeów, szlaków itp., ∅ inwestycje zewnętrzne.	<ul style="list-style-type: none"> ∅ niskie dochody gminy, ∅ problemy demograficzne, starzenie się społeczeństwa i migracje, ∅ rozszerzenie parku narodowego na całą Puszcę Białowieską bez uwzględnienia interesów, potrzeb i możliwości gmin puszczańskich i ich społeczności, ∅ rosnące koszty utrzymania oświaty i niewystarczająca subwencja oświatowa, ∅ wysoka cena kapitału, ∅ niestabilny system dochodów samorządu terytorialnego, ∅ niestabilność przepisów regulujących kompetencje gminy.

5. Kierunki i priorytety rozwoju oraz planowane operacje

Z analizy SWOT przedstawionej w rozdziałach 3 i 4 wyciągnięto wnioski, które opracowano jako kierunki i priorytety rozwoju i zweryfikowano je poprzez porównanie

2009-03-31 10:02:00

z Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża.

5.1. Kierunek rozwoju

Wzrost poziomu i jakości życia mieszkańców poprzez rozwój różnych sektorów gospodarki, w tym przede wszystkim turystyki, zbieżnych z funkcją ochronną Puszczy Białowieskiej.

5.2. Priorytety

Ustalono cztery priorytety jak poniżej:

1. Zwiększenie atrakcyjności miejscowości jako miejsca pracy i zamieszkania.
2. Zwiększenie aktywności gospodarczej mieszkańców.
3. Rozwój turystyki w miejscowości.
4. Wzmocnienie potencjału społecznego miejscowości.

5.3. Planowane operacje

W wyniku przyjęcia kierunku rozwoju i priorytetów jak powyżej ustalono, że zadanie, jakim jest odnowa i rozwój wsi, zostanie zrealizowane poprzez operacje, z których pierwsze trzy wpisują się w Działanie 3.4. PROW, a pozostałe są zaplanowane i przewidziane do realizacji z Działania 3.3. i/lub w ramach Osi 4 i ewentualnie innych programów wsparcia z funduszy strukturalnych UE:

1. remont i adaptacja budynków Urzędu Gminy i kina „Żubr” w celu zlokalizowania w nich Białowieskiego Ośrodka Kultury (dalej w tekście także BOK) - operacja ta jest zgodna z zadaniem 2.1. w Planie Rozwoju Lokalnego (PRL) Gminy Białowieża,
2. remont wiejskiej świetlicy w Podolanach i jej organizacyjne włączenie do BOK w charakterze filii BOK,
3. budowa 5 obiektów małej architektury – wiat,
4. modernizacja ulic: Sportowa i Tropinka,

2009-03-31 10:02:00

5. budowa kompleksu basenów krytych i lodowiska,
6. termomodernizacja budynku przedszkola samorządowego,
7. budowa zbiorników małej retencji na rzece Narewka na Polanie Białowieskiej,
8. rekultywacja terenu po byłej piaskowni,
9. usunięcie eternitu poprzedzone cyklem spotkań edukacyjnych,
10. modernizacja i rozbudowa kompleksu sportowego (na bazie stadionu),
11. rekultywacja wysypiska,
12. modernizacja zabytkowego drewnianego skrzydła Zespołu Szkół,

Wszystkie wymienione powyżej przedsięwzięcia są bądź zawarte w Planie Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża, bądź merytorycznie zgodne z PRL.

6. Opis planowanych operacji

Plan Odnowy Miejscowości Białowieża zawiera 11 przedsięwzięć. Trzy spośród nich:

- remont i adaptacja budynków Urzędu Gminy Białowieża i przylegającego do niego Kina „Żubr” w taki sposób, aby było możliwe zlokalizowanie tam Białowieskiego Ośrodka Kultury;
- remont Świetlicy Wiejskiej wraz z wyposażeniem, zagospodarowaniem otoczenia
- budowa wiat w Białowieży;

będą realizowane na warunkach współfinansowania z PROW - Działanie 3.4.

Szczegółowe opisy operacji i kosztorysy inwestorskie operacji wynikające z projektów budowlanych zostaną dołączone do wniosku o przyznanie pomocy z PROW - Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”.

Tabela 12. Zestawienie planowanych operacji i szacunkowe koszty realizacji

Lp.	Operacja	Szacunkowy koszt w złotych	Termin realizacji
1.	Remont i adaptacja budynku Urzędu Gminy i kina „Żubr” z przeznaczeniem części obu budynków na siedzibę BOK, wyposażenie BOK	450 000	2009/2010
2.	Remont Świetlicy Wiejskiej wraz z wyposażeniem, zagospodarowaniem otoczenia	218 000	2009
3.	Budowa 5 wiat	55 000	2009/2010
3.	RAZEM	723 000	

Zrealizowanie tych trzech operacji przedstawionych w powyższym zestawieniu istotnie zaktywizuje miejscowość Białowieża w okresie co najmniej 7 lat od daty przyjęcia Planu Odnowy Miejscowości.

6.1. Operacja – BOK w Białowieży

Operacja będzie polegać na remoncie i adaptacji części budynku Urzędu Gminy i kina „Żubr” na siedzibę Białowieskiego Ośrodka Kultury. W zakresie operacji planuje się:

- usunięcie drewnianych podłóg i zastąpieniu ich nowoczesnym materiałem podłogowym,

Zdjęcie 39. Podłoga w części budynku UG przeznaczonej na siedzibę BOK

Fot. Andrzej Ereciński

- wymianę stolarki okiennej,

Zdjęcie 40. Stolarka okienna w części budynku UG przeznaczony na siedzibę BOK

Fot. Andrzej Ereciński

- wymianę stolarki drzwiowej,

Zdjęcie 41. Stolarka drzwiowa w części budynku UG przeznaczony na siedzibę BOK

2009-03-31 10:02:00

Fot. Andrzej Ereciński

- wymianę oświetlenia,

Zdjęcie 42. Oświetlenie w części budynku UG przeznaczony na siedzibę BOK

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

- tynkowanie, malowanie ścian i sufitów,

Zdjęcie 43. Ściany wewnętrzne w części budynku kina przeznaczanej na siedzibę BOK

Fot. Andrzej Ereciński

- prace budowlane, murarskie, adaptacyjne,

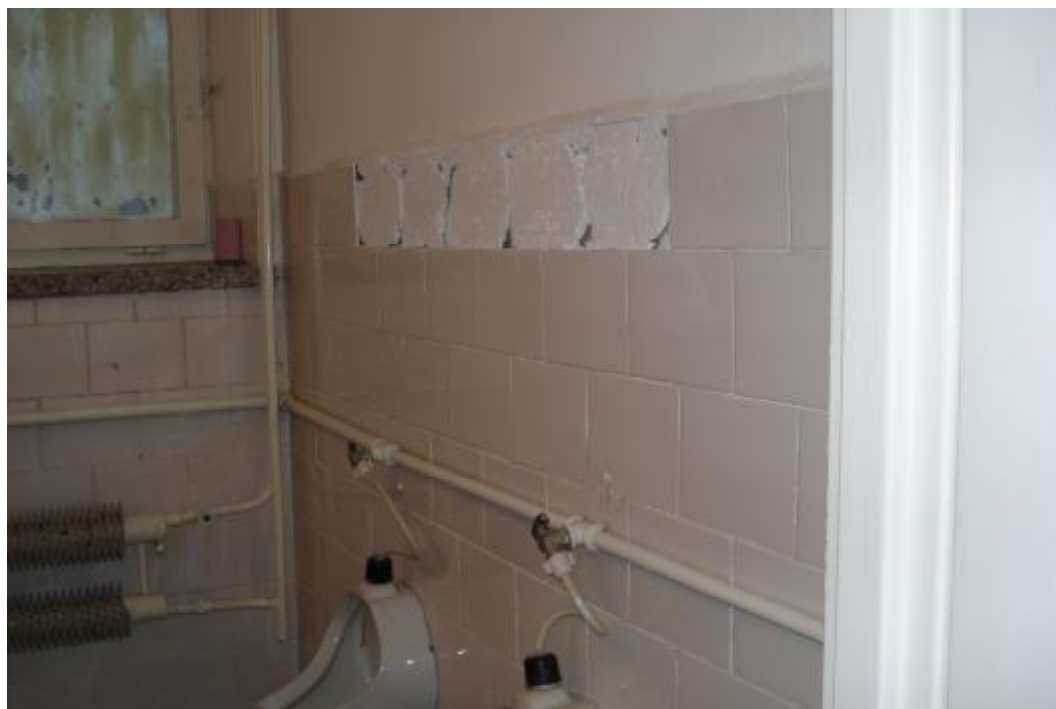
Zdjęcie 44. Nadproża w części budynku kina przeznaczanej na siedzibę BOK

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

Zdjęcie 45. Sanitariat w części budynku kina przeznaczony na siedzibę BOK

Fot. Andrzej Ereciński

- uporządkowanie otoczenia budynku, „mała architektura”

Zdjęcie 47. Chodnik przed budynkiem przeznaczonym na siedzibę BOK

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

W efekcie remontu będzie możliwa zmiana funkcjonalności pomieszczeń w budynku Urzędu Gminy i kina „Żubr”, dzięki czemu Białowieski Ośrodek Kultury stanie się ważnym elementem infrastruktury miejscowości Białowieża, służącym zarówno mieszkańcom, jak i turystom. Poprawi się również ład przestrzenny, ponieważ w ramach operacji zmianie ulegnie stan chodnika i „mała architektura”.

Wyremontowane i zaadaptowane pomieszczenia zostaną wyposażone odpowiednio do funkcji Białowieskiego Ośrodka Kultury w meble i sprzęt.

Zostaną utworzone dwa nowe miejsca pracy.

Łączny koszt operacji wyniesie około 450 000 złotych.

6. 2. Operacja – Remont Świetlicy Wiejskiej w sołectwie Podolany Drugie wraz z wyposażeniem, zagospodarowaniem otoczenia i budową wiaty

Operacja będzie polegać na remoncie Świetlicy Wiejskiej w Podolanach poprzez:

naprawę konstrukcji dachowej, wymianę pokrycia dachowego, przebudowę komina i malowanie elewacji, obłożenie cokołu płytką klinkierową, ogrodzenie terenu, zorganizowanie „małej architektury” ,

Zdjęcie 47. Budynek Świetlicy Wiejskiej w Podolanach

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

Zdjęcie 48. Tablica na budynku Świetlicy Wiejskiej w Podolanach

Fot. Andrzej Ereciński

- wymianę stolarki okiennej

Zdjęcie 49. Stolarka okienna w budynku Świetlicy Wiejskiej w Podolanach

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

- ułożenie wylewki i terakoty na werandzie i schodach

Zdjęcie 50. Wylewka betonowa na werandzie Świetlicy Wiejskiej w Podolanach

Fot. Andrzej Ereciński

- malowanie ścian wewnętrznych, drewnianych,
- malowanie sufitu,
- wymianę stolarki drzwiowej wewnętrznej i zewnętrznej,
- remont podłogi,
- remont pieców kaflowych
- naprawa komina
- wymiana pokrycia dachowego
- ogrodzenie posesji
- ustawienie elementów „małej architektury”.

Ponadto obiekt zostanie wyposażony w meble i sprzęt telekomunikacyjny i audio-wizualny, zgodnie z funkcją Świetlicy Wiejskiej.

2009-03-31 10:02:00

Łączny koszt operacji jest szacowany w kwocie 218 000 zł.

6. 3. Operacja – wiaty w Białowieży

Przedmiotem operacji ma być budowa 5 wiat w różnych częściach Białowieży, miejsc jeszcze nie ustalono dokładnie. Budowa wiat poprawi jakość życia mieszkańców w ten sposób, że dzieci, młodzież i osoby im towarzyszące w drodze do szkół – pieszo lub gminnymi środkami komunikacji – będą mogły w tych miejscach odpocząć, schronić się przed czynnikami pogodowymi (słońce, deszcz, wiatr, śnieg) lub bezpiecznie poczekać na gminne środki komunikacji (autobus szkolny).

Szczegółowy opis operacji i kosztorys inwestorski operacji wynikający z projektu budowlanego zostaną dołączone do wniosku o przyznanie pomocy z PROW - Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”.

7. Wdrożenie i monitorowanie realizacji planu

Wdrożenie Planu Odnowy Miejscowości rozpocznie się poprzez wprowadzenie go w życie uchwałą Rady Gminy Białowieża.

Wdrożenie Planu Odnowy Miejscowości powierza się Wójtowi Białowieży.

Tabela 14. Harmonogram wdrożenia POM

ZADANIE	ODPOWIEDZIALNI	TERMIN REALIZACJI
1. Podjęcie uchwały o przyjęciu Planu Odnowy Miejscowości przez Zebranie Wiejskie	Zebranie Wiejskie	marzec 2009
2. Podjęcie uchwały o zatwierdzeniu Planu Odnowy Miejscowości na sesji Rady Gminy	Rada Gminy	marzec 2009
3. Opracowanie dokumentacji technicznej dla realizacji operacji	Wójt, Sołtys	Miesiąc 1 po ogłoszeniu wyniku konkursu na współfinansowanie działań z PROW
4. Realizacja operacji zgodnie z POM	Wójt, Sołtys	Miesiące 2-12 po ogłoszeniu wyniku konkursu na współfinansowanie działań z PROW

W monitorowaniu biorą udział wszystkie podmioty oraz komórki organizacyjne Urzędu Gminy Białowieża, zaangażowane we wdrażanie Planu Odnowy Miejscowości.

Oceną wdrażania Planu zajmą się Rada Gminy i Rada Sołecka.

8. Podsumowanie

Plan Odnowy Miejscowości Białowieża w części dotyczącej odnowy i rozwoju wsi zakłada zrealizowanie trzech operacji o łącznej, szacunkowej wartości 723 000 złotych.

Realizacja operacji przedstawionych w POM:

- zaktywizuje lokalną społeczność w perspektywie co najmniej 7 lat od daty przyjęcia POM,
- poprawi jakość życia w miejscowości poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców,
- umożliwi promocję miejscowości,
- umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej,
- zachowa dziedzictwo kulturowe i specyfikę wsi,
- poprawi ład przestrzenny i estetykę miejscowości,
- zwiększy stan bezpieczeństwa mieszkańców,
- polepszy wizerunek miejscowości,
- będzie sprzyjać integracji społeczności Białowieży.

Harmonogram realizacji operacji wynika z przyjętych priorytetów.

Zakładane cele planu przewidują wzrost znaczenia miejscowości Białowieża jako ośrodka turystyki.

9. Spis tabel

1. Ludność miejscowości Białowieża według płci i wieku
2. Bezrobocie w Powiecie Hajnowskim i Gminie Białowieża
3. Bezrobotni według wieku i wykształcenia
4. Dochody podatkowe Gminy Białowieża ogółem i w przeliczeniu na 1 mieszkańca w PLN
5. Wykaz przedsiębiorstw zarejestrowanych w Urzędzie Gminy Białowieża według rodzaju działalności
6. Ruch turystyczny w Białowieskim Parku Narodowym
7. Gospodarstwa agroturystyczne, zajazdy i pensjonaty w Białowieży
8. Obiekty gastronomiczne w Białowieży
9. Zasoby miejscowości Białowieża i ich znaczenie dla rozwoju wsi
10. Analiza mocnych i słabych stron dla miejscowości Białowieża
11. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Białowieża
12. Zestawienie planowanych operacji i szacunkowe koszty realizacji
13. Harmonogram realizacji operacji
14. Harmonogram wdrożenia POM

10. Spis map

1. Położenie Gminy Białowieża w Powiecie Hajnowskim
2. Poglądowa mapa miejscowości Białowieża
3. Teren Puszczy Białowieskiej i Białowieskiego Parku Narodowego

11. Spis zdjęć

1. Widok na Polanę Białowieską i Białowieżę
2. Przyroda w części gospodarczej Puszczy Białowieskiej koło Leśniczówki „Dziedzinka”
3. Widok na Białowieżę i jej układ urbanistyczny
4. Tablice na przejściu granicznym w Grudkach
5. Budynek Straży Granicznej w Grudkach na przejściu granicznym Białowieża
6. Tablica informacyjna przy Hotelu Żubrówka
7. Miejsce Pamięci Narodowej w Białowieży
8. Cerkiew prawosławna w Białowieży
9. Cmentarna cerkiew prawosławna w Białowieży
10. Kościół w Białowieży
11. Drewniany budynek szkolny w Białowieży
12. Dawny dworzec kolejowy Białowieża Towarowa – „Restauracja Carska”
13. Wieża ciśnień przy d. dworcu kolejowym Białowieża Towarowa.
14. Budynek Ośrodka Edukacji Leśnej „Jagiellońskie”
15. Budynek Ośrodka Edukacji Leśnej „Jagiellońskie”
16. Budynek Nadleśnictwa Białowieża
17. Leśniczówka „Dziedzinka”
18. Kaplica baptystów
19. Widok na Park Pałacowy
20. Obelisk upamiętniający polowanie króla Augusta III Sasa w 1752 r.
21. Dworek Gubernatora Grodzieńskiego z 1845 r.
22. Dom Jegierski

23. Chaty drewniane i wiatrak w skansenie
24. Chaty w Białowieży przy ul. Gen. Al. Waszkiewicza
25. Dęby przy siedzibie Białowieskiego Parku Narodowego w Białowieży
26. Budynek Urzędu Gminy Białowieża
27. Budynek Białowieskiego Parku Narodowego
28. Budynek Zakładu Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk
29. Domy i pobocze przy ulicy Gen. Al. Waszkiewicza w Białowieży
30. Pojemniki przystosowane do segregacji odpadów na ul. Olgi Gabiec
31. Wysypisko śmieci w Białowieży
32. Hotel Soplicowo
33. Hotel Żubrówka
34. Hotel Białowieski
35. Jeden z obiektów w gospodarstwie agroturystycznym „Pod bocianem”
36. Karczma „Parking”
37. Stoik z miodem „Lipiec białowieski”
38. Wiata i tablica informacyjna projektu INTERREG/Tacis
39. Podłoga w części budynku UG przeznaczonej na siedzibę BOK
40. Stolarka okienna w części budynku UG przeznaczonej na siedzibę BOK
41. Stolarka drzwiowa w części budynku UG przeznaczonej na siedzibę BOK
42. Oświetlenie w części budynku UG przeznaczonej na siedzibę BOK
43. Ściany wewnętrzne w części budynku kina przeznaczonej na siedzibę BOK
44. Nadproża w części budynku kina przeznaczonej na siedzibę BOK
45. Sanitariat w części budynku kina przeznaczonej na siedzibę BOK

2009-03-31 10:02:00

46. Chodnik przed budynkiem przeznaczonym na siedzibę BOK
47. Budynek Świetlicy Wiejskiej w Podolanach
48. Tablica na budynku Świetlicy Wiejskiej w Podolanach
49. Stolarka okienna w budynku Świetlicy Wiejskiej w Podolanach
50. Wylewka betonowa na werandzie Świetlicy Wiejskiej w Podolanach

Załącznik Nr 2
do Uchwały Nr XXV/133 /09
Rady Gminy Białowieża
z dnia 30 marca 2009 r.

PLAN ODNOWY MIEJSCOWOŚCI POGORZELCE

Gmina Białowieża

2009-03-31 10:02:00

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	4
1. Gmina Białowieża – ogólna charakterystyka	10
1.1. Położenie geograficzne, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne	10
1.2. Ludność.....	15
1.3. Infrastruktura techniczna.....	15
1.3.1. Infrastruktura drogowa	15
1.3.2. Gospodarka wodno-ściekowa	15
1.3.3. Gospodarka odpadami.....	16
1.3.4. Energetyka	177
1.3.5. Zaopatrzenie w gaz	17
1.4. Gospodarka	17
1.5. Rynek pracy, bezrobocie.....	188
1.6. Obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.....	199
1.7. Dochody podatkowe Gminy Białowieża	20
2. Pogorzelce – charakterystyka miejscowości i jej zasoby	211
2.1. Położenie geograficzne, otoczenie, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne	211
2.2. Ludność i organizacje pozarządowe.....	222
2.3. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.....	222
2.3.1. Rys historyczny.....	222
2.3.2. Dziedzictwo kulturowe – urbanistyka, architektura, zabytki.....	233
2.3.3. Dziedzictwo kulturowe - zwyczaje, tradycje, obrzędy, imprezy kulturalne	244
2.3.4. Dziedzictwo przyrodnicze	244
2.4. Infrastruktura	244
2.4.1. Obiekty użyteczności publicznej	244
2.4.2. Zasoby mieszkaniowe	244

2.4.3. Drogi, ulice, chodniki i oświetlenie	244
2.4.4. Sieć telekomunikacyjna	255
2.4.5. Sieć wodno-kanalizacyjna	255
2.4.6. Gospodarka odpadami.....	25
2.4.7. Sieć energetyczna	266
2.4.8. Sieć gazownicza	266
2.4.9. Infrastruktura turystyczna	266
2.5. Gospodarka i rynek pracy	266
2.5.1. Sektory.....	266
2.5.2. Turystyka i rekreacja	266
2.5.3. Tradycyjne produkty, usługi	277
2.6. Koncepcje, strategie, programy i projekty.....	277
2.7. Inwentaryzacja zasobów miejscowości Pogorzelce służących odnowie wsi i ich znaczenie	279
3. Ocena mocnych i słabych stron miejscowości Pogorzelce	333
4. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Pogorzelce	344
5. Kierunki i priorytety rozwoju oraz planowane operacje	355
5.1. Kierunek rozwoju	355
5.2. Priorytety	366
5.3. Planowane operacje	366
6. Opis planowanych operacji	377
6.1. Remont Ośrodka Kultury i zagospodarowanie jego otoczenia	388
6.2. Budowa wiaty	42
7. Wdrożenie i monitorowanie realizacji planu	422
8. Podsumowanie	433
9. Spis tabel.....	444
10. Spis map	444
11. Spis zdjęć	444

Wstęp

Rozwój i odnowa obszarów wiejskich to jedno z kluczowych zadań, jakie Polska ma do zrealizowania jako kraj członkowski UE. Strategicznym celem w tym zakresie jest zmniejszanie istniejących dysproporcji i różnic w poziomie rozwoju obszarów wiejskich w stosunku do terenów miejskich. Idea odnowy wsi wyrasta z przekonania, że odnowiona, doinwestowana i ożywiona kulturowo wieś odzyska swoją atrakcyjność jako miejsce zamieszkania oraz zapewni mieszkańcom godziwy standard i jakość życia,

Plan Odnowy Miejscowości Pogorzelce jest jednym z najważniejszych dokumentów dotyczących odnowy tej wsi, jej rozwoju oraz poprawy warunków pracy i życia mieszkańców. Sporządzenie i uchwalenie takiego dokumentu stanowi niezbędny warunek przy aplikowaniu o środki finansowe w ramach „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013” (dalej w tekście także PROW) - Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”.

Celem Działania 3.4. PROW „Odnowa i rozwój wsi” jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Działanie umożliwi rozwój tożsamości mieszkańców wsi, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich. Wpłynie także na wzrost ich atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej.

W ramach działania pomocą finansową mogą zostać objęte projekty dotyczące:⁶

- 1) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów publicznych pełniących funkcje rekreacyjne, sportowe i społeczno-kulturalne, w tym świetlic i domów kultury, z wyłączeniem szkół, przedszkoli i żłobków;
- 2) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów małej architektury,
- 3) budowy, przebudowy lub remontu obiektów sportowych, ścieżek rowerowych,

---

^{6 6} Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 lutego 2008 roku w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

szlaków pieszych, placów zabaw, miejsc rekreacji, przeznaczonych do użytku publicznego,

4) zakupu towarów służących przedsięwzięciom związanym z kultywowaniem tradycji społeczności lokalnych oraz tradycyjnych zawodów;

5) związanych z kształtowaniem obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, sprzyjających nawiązywaniu kontaktów społecznych, ze względu na ich położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, w szczególności poprzez odnawianie lub budowę placów parkingowych, chodników lub oświetlenia ulicznego;

6) urządzania i porządkowania terenów zielonych, parków lub innych miejsc wypoczynku;

7) budowy, przebudowy lub remontu infrastruktury turystycznej;

8) zagospodarowania zbiorników i cieków wodnych w celu wykorzystania ich do rekreacji lub w celu poprawy estetyki miejscowości;

9) rewitalizacji budynków wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków, użytkowanych na cele publiczne oraz obiektów małej architektury, odnawiania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych i miejsc pamięci;

10) zakupu i odnawiania obiektów charakterystycznych dla danego regionu lub tradycji budownictwa wiejskiego i ich adaptacji na cele publiczne;

11) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów budowlanych przeznaczonych na cele promocji lokalnych produktów i usług, w tym pawilonów, punktów wystawowych, sal ekspozycyjnych lub witryn;

12) odnawiania elewacji zewnętrznych i dachów w budynkach architektury sakralnej wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków i cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków;

- 13) wyburzenia i rozbiórki zdewastowanych obiektów budowlanych w celu uporządkowania terenu w miejscowości, jeżeli niemożliwe jest ich odnowienie i dalsze użytkowanie – w zakresie koniecznym do realizacji operacji wymienionych w pkt. 1-12;.
- 14) zakupu materiału siewnego lub nasadzeniowego roślin wieloletnich;
- 15) zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- 16) ogólnych, które są bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Plan Odnowy Miejscowości (dalej w tekście także POM) Pogorzelce to dokument, który określa strategię działań w sferze społeczno-gospodarczej na lata 2007-2013. Obszarem realizacji Planu Odnowy Miejscowości Pogorzelce jest teren Sołectwa Pogorzelce.

Plan zawiera charakterystykę miejscowości, inwentaryzację zasobów służącą ujęciu stanu rzeczywistego, analizę mocnych i słabych strony miejscowości oraz szans i zagrożeń w szeroko rozumianym otoczeniu miejscowości Pogorzelce, wnioski z analizy – kierunki rozwoju miejscowości Pogorzelce i priorytety, opis planowanych zadań zawierający dokumentację zdjęciową z szacunkowym kosztorysem i harmonogramem działań, a także harmonogram wdrażania i monitoringu POM.

Plan jest otwarty, stwarza zatem możliwość jego aktualizacji w zależności od potrzeb społecznych i uwarunkowań finansowych. Oznacza to, że mogą być do niego dopisywane nowe zadania, a kolejność ich realizacji zmieniać się będzie w zależności od dostępności źródeł finansowania.

Uwarunkowania Planu Odnowy Miejscowości polegają na tym, że ma on zdecentralizowany, lokalny charakter. Obejmuje ograniczony teren jednej miejscowości i przygotowany jest (przy udziale przedstawicieli gminy) z inicjatywy i przez mieszkańców miejscowości.

Specyfika planu polega na tym, że koncentruje się na lokalnych

2009-03-31 10:02:00

przedsięwzięciach, które prowadzić mają do poprawy standardu i jakości życia mieszkańców danej miejscowości. Ma on pro-społeczny i pro-kulturowy charakter i dzięki temu może stanowić doskonałe uzupełnienie strategii rozwoju całej gminy,

Celem planu jest podtrzymanie lub odtworzenie atrakcyjności wsi jako miejsca zamieszkania, zaplanowanie oraz przeprowadzenie tego zgodnie z wolą, potrzebami i możliwościami lokalnej społeczności.

Plan Odnowy ma więc charakter „planu małych kroków”, ale w kierunku strategicznych celów. „Małe kroki”, podejmowane przez mieszkańców przy finansowym i organizacyjnym wsparciu gminy, mają doprowadzić do trwałej poprawy miejscowych warunków życia.

Korzyści wynikające z posiadania Planu Odnowy:

- Plan umożliwia efektywne gospodarowanie zasobami takimi, jak środowisko, ludzie, infrastruktura i środki finansowe.
- Zapisanie tego procesu w formie dokumentu umożliwia stałą ocenę postępów i korygowanie planu przez wszystkich członków społeczności lokalnej.
- Dokument umożliwia zaangażowanie władz lokalnych oraz mieszkańców w planowanie swojej przyszłości; uwzględnienie różnych opinii, pomysłów i koncepcji prowadzi do społecznej zgody. Osiągnięta zgoda pozwala na wypracowanie strategii, z którą będzie identyfikowała się społeczność lokalna.
- Tworzenie Planu Odnowy sprzyja realistycznej ocenie mocnych i słabych stron miejscowości, a przez to przyjrzenie się możliwościom oraz potencjalnym problemom, które mogą się pojawić w przyszłości. W ten sposób można uniknąć wielu trudności.

POM uwzględnia:

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013,
- Strategię Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020,
- Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2007-2013 Powiatu Hajnowskiego,

2009-03-31 10:02:00

- Strategię Rozwoju Gminy Białowieża na lata 2002-2011,
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białowieża,
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża,
- Strategię rozwoju turystyki w gminach Puszczy Białowieskiej,
- Strategię zrównoważonego rozwoju Powiatu Hajnowskiego do 2015 roku,
- Strategię Euroregionu Puszcza Białowieska,
- Strategię Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”,
- projekty ustaw regulujących status dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Puszczy Białowieskiej, opracowane przez Zespół, który został powołany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej - Lecha Kaczyńskiego;
  - projekt ustawy o utworzeniu Parku Narodowego Puszczy Białowieskiej,
  - projekt ustawy o ustanowieniu „Programu zrównoważonego rozwoju regionu Parku Narodowego Puszczy Białowieskiej w latach 2008-2015”,
  - projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie przyrody i innych ustaw,
- informacje i opinie pozyskane metodą indywidualnych wywiadów i rozmów z:
  - mieszkańcami miejscowości Pogorzelce,
  - przedstawicielami organizacji pozarządowych prowadzących działalność w Gminie Białowieża,
  - przedstawicielami samorządu Gminy Białowieża i miejscowości Pogorzelce,
  - przedstawicielami Lasów Państwowych – Nadleśnictwa Białowieża,
  - przedstawicielami Biura Inicjatyw Społecznych w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Pozyskane informacje dotyczą uwarunkowań rozwoju miejscowości, które

2009-03-31 10:02:00

wynikają z doświadczeń lokalnej społeczności, aktualnych kwestii oraz planowanych przedsięwzięć.

Plan Odnowy Miejscowości Pogorzelce odnosi się do wielu wyżej wymienionych strategicznych dokumentów w kwestiach o zasadniczym znaczeniu dla rozwoju miejscowości. Pośród tych dokumentów jeden - Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża na lata 2007 – 2013 jest tym właśnie, z którym POM musi być zgodny, gdyż wiąże się z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym. Dlatego dla opisanie charakterystyki miejscowości Białowieża w kontekście planowanych operacji w ramach Planu Odnowy Miejscowości celowym jest skrótowne przedstawienie charakterystyki Gminy.

Jest to tym bardziej uzasadnione, iż:

- niektóre dane – ważne dla sporządzenia POM - są dostępne dla całej gminy, a nie dla poszczególnych miejscowości leżących na terenie Gminy Białowieża, w tym dla miejscowości Pogorzelce;
- o przyznaniu pomocy decyduje suma uzyskanych punktów, przyznanych na podstawie kryteriów które dotyczą gminy (dochód podatkowy) i powiatu (bezrobocie w okresie ostatnich 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku o przyznanie pomocy);
- operacja opisana w POM Pogorzelce może stanowić część operacji realizowanej w więcej niż jednej miejscowości.

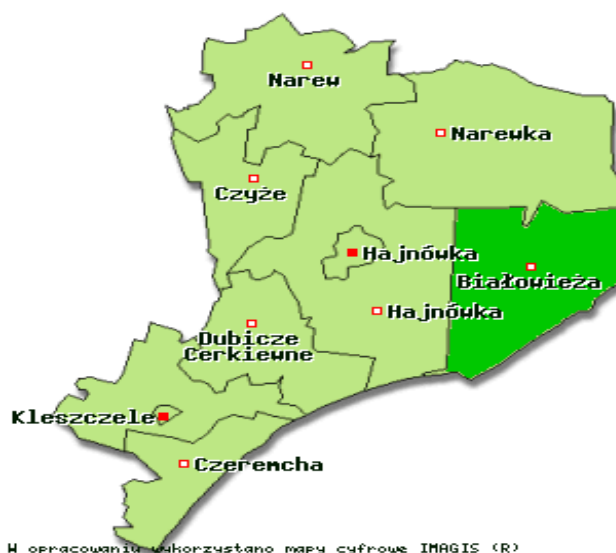
Plan powstał metodą ekspercko-partnerską, w ścisłym współdziałaniu eksperta zewnętrznego z Wójtem, Urzędem Gminy Białowieża i Sołtysem.

1. Gmina Białowieża – ogólna charakterystyka⁷

1.1. Położenie geograficzne, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne

Gmina Białowieża położona jest we wschodniej części Województwa Podlaskiego, w Powiecie Hajnowskim, w odległości 80 km od stolicy województwa - Białegostoku. Jest jedną z dziewięciu gmin Powiatu Hajnowskiego. Od wschodu granicę gminy wyznacza polsko-białoruska granica państwowa. Na północy graniczy z Gminą Narewka, na zachodzie - z Gminą Hajnówka, na wschodzie i południu z Białorusią. W skład gminy wchodzi 8 sołectw: Budy, Czerlonka, Grudki, Podolany, Pogorzelce, Stoczek, Teremiski i Zastawa.

Mapa 2. Położenie Gminy Białowieża w Powiecie Hajnowskim

Źródło: www.gminypolskie.pl

Ogólna powierzchnia Gminy Białowieża wynosi 203,2 km², co stanowi 1,0% powierzchni Województwa Podlaskiego i 12,5% Powiatu Hajnowskiego. Jest to gmina typowo puszczańska. Tereny leśne i zielone zajmuje 87,7 % całej powierzchni gminy. Są tu zatem bardzo ograniczone możliwości prowadzenia działalności gospodarczej o charakterze przemysłowym, a także produkcji rolnej, z uwagi na funkcje ochronne dla Puszczy Białowieskiej. Użytki rolne zajmują 5,5% powierzchni gminy.

⁷ Opracowanie na podstawie Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża

Gmina leży w całości na obszarze Puszczy Białowieskiej, która stanowi rozległy kompleks leśny, położony po obu stronach granicy Polski i Białorusi, i jest pozostałością dawnych puszczy: Białowieskiej, Ładzkiej, Świsłockiej i Szereszewskiej. Powierzchnia całej puszczy wynosi 150 tys. ha. Dominują tu lasy grądowe, tereny podmokłe zajmowane są przez olsy i łągi, suche zaś przez bory. Drzewostany tworzą głównie świerk pospolity, sosna zwyczajna, olsza czarna, dąb szypułkowy oraz brzozy: brodawkowata i omszona. Występują również: lipa drobnolistna, jesion wyniosły, klon zwyczajny i grab zwyczajny. Prawie 40% powierzchni leśnej zajmują drzewostany w wieku ponad 80 lat. Średni wiek drzewostanów wynosi 73 lata w części zagospodarowanej i 130 lat w Obszarze Ochrony Ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego. Najliczniejszą grupę roślin stanowią rośliny naczyniowe: paprocie, widłaki, skrzypy, wątrobowce, mchy, drzewa, krzewy i krzewinki. Razem stanowią ponad tysiąc gatunków.

Pod względem klimatycznym obszar Gminy Białowieża należy do dzielnicy klimatu dość surowego. Dominują tu wiatry zachodnie. Średnia roczna temperatura wynosi 6,7 stopni C. Czas trwania zimy wynosi od 105 do 112 dni, a lata od 80 do 90 dni. Liczba dni ze śniegiem wynosi od 85 do 100. Średni roczny opad wynosi 580 mm, z tego 60% opadów przypada na okres od kwietnia do września. Znaczna część opadów atmosferycznych spada w postaci śniegu. Pokrywa śnieżna w lasach puszczańskich zalega dłużej niż na otwartym terenie (85-100 dni). Dość wczesny początek chłodniejszych dni i późne ich zakończenie sprawia, że okres wegetacyjny w gminie trwa około 205 dni w roku. Na klimat lokalny ma duży wpływ Puszcza Białowieska. Lasy znacznie łagodzą siłę wiatru, zmniejszają amplitudę temperatury oraz powodują dłuższe zaleganie śniegu.

Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym rejon Gminy Białowieża należy do Wyniesienia Mazursko-Suwalskiego wchodzącego w skład Platformy Wschodnioeuropejskiej. Uwzględniając niższe jednostki podziału regionalnego obszar ten położony jest w granicach mezoregionu Równiny Bielskiej. Powierzchnia gminy charakteryzuje dość małe urozmaicenie rzeźby terenu, a jego rozpoznanie jest trudne z uwagi na pokrywę leśną.

Odzwierciedleniem ukształtowania rzeźby terenu jest budowa geologiczna powierzchniowych warstw ziemi, które na terenie gminy zbudowane są z utworów

2009-03-31 10:02:00

pochodzenia czwartorzędowego (górną kreda – margle) i trzeciorzędowego (piaski i iły) Miąższość osadów czwartorzędowych na obszarze gminy wynosi około 100-133 m i jest uzależniona od rzeźby terenu. Taką budowę geologiczną nadało gminie zlodowacenie środkowopolskie.

W północnej i środkowej części gminy występują gliny zwałowe stadiału mazowiecko-podlaskiego a w części południowej utwory wodnolodowcowe stadiału północno-mazowieckiego. Przez obszar środkowy gminy przebiega pas wzgórz czołowo-morenowych. Na prawym brzegu Narewki w okolicach Białowieży występują piaski wodnolodowcowe stadiału mazowiecko-podlaskiego, które są najstarszymi utworami na tym terenie. Natomiast gliny zwałowe tego stadiału pokrywają niemal całą północną i środkową część gminy. W południowej części gminy występują piaszczyste utwory stadiału północno-mazowieckiego o powierzchni usianej zagłębieniami wypełnionymi namułami. Doliny rzeczne wypełnione są piaskami i żwirami rzecznyymi oraz torfem.

W Gminie Białowieża zasoby surowców mineralnych związane są ściśle z występowaniem utworów czwartorzędowych. Znaleźć je można w przypowierzchniowej warstwie gleby i eksploatuje się je metodą odkrywkową. Dostęp do surowców mineralnych na terenie gminy bardzo utrudnia gęsta pokrywa leśna Puszczy Białowieskiej.

Do podstawowych surowców mineralnych występujących na obszarze gminy należą piaski kwarcowo-skaleniowe ze żwirem występujące na wzgórzach czołowo-morenowych oraz piaski kwarcowo-skaleniowe, zapyłone, miejscami zaglinione, występujące w utworach fluwioglacjalnych. Wykorzystuje się je na potrzeby lokalnego budownictwa i drogownictwa.

Na obszarze gminy istnieją dwa udokumentowane złoża piasku. Są nimi „Stoczek” o zasobach 124 tys. ton (na wyczerpaniu) oraz „Białowieża” o zasobach 37 tys. ton (wyeksploatowane). Nie ma obszarów występowania perspektywicznych złóż surowców mineralnych stałych.

Eksploatacja kopalin metodą odkrywkową spowodowała nieodwracalne zmiany w środowisku przyrodniczym. Teren pokryty jest dużą liczbą niezagospodarowanych wyrobisk.

Gmina Białowieża leży w obrębie białowieskiego regionu glebowo-rolniczego. Morfologia gleb gminy ukształtowała się w trakcie zlodowacenia. W obniżeniach terenu i dolinach rzek spotyka się gleby torfowe i murszowo-torfowe. Gleby zbielicowane i rdzawe wytworzone z piasków dominują na gruntach ornych gminy. Na terenie „polany Białowieskiej” występują gleby pseudobielicowe i czarne ziemie. Ich uzupełnienie stanowią różnego typu piaski i gleby brunatne wylugowane.

Wody zajmują zaledwie 0,1% powierzchni gminy. Obszar Gminy Białowieża pod względem hydrograficznym należy do dorzecza Wisły i jest położony w obrębie zlewni rzeki Narwi w 57% i rzeki Bug w 43%. Głównym odbiornikiem wód na obszarze gminy jest rzeka Narewka, która prowadzi wody z południa na północ gminy i odwadnia jej środkową i północną część. Największymi prawobrzeżnymi dopływami są Orłówka i Hwoźna, a lewobrzeżnym Łutownia. Do zlewni Bugu należy rzeka Leśna Prawa i jej dopływ Przewłoka. Odwadniają one południową i południowo – zachodnią część gminy. W niezalesionych częściach dolin rzek zachowały się liczne starorzecza.

Gmina Białowieża jest bardzo ciekawym miejscem ze względu na bogactwo występującej fauny i flory, związanej z kompleksami leśnymi Puszczy Białowieskiej; cennym przyrodniczo obszarem o naturalnym charakterze mimo wielowiekowej działalności człowieka. Dość dużo fragmentów kompleksu posiada cechy lasu pierwotnego. W puszczy żyje największy ssak europejski – żubr, będący symbolem ochrony przyrody w Polsce.

Na szczególną uwagę zasługuje Obszar Ochrony Ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego, na terenie którego praktycznie od 1921 roku nie są wykonywane żadne prace leśne i który jest jedynym w Polsce przyrodniczym obszarem Światowego Dziedzictwa Ludzkości. Puszcza Białowieska poza terenem Parku Narodowego została objęta także w całości europejskim obszarem ochronnym i uzyskała status Leśnego Kompleksu Promocyjnego, którego głównym zadaniem jest wprowadzenie do praktyki zasad sterowania gospodarką leśną zgodnie z wymogami ochrony przyrody w zwartej przyrodniczo przestrzeni leśnej, stanowiącej ogniwo systemu ekologicznego kraju.

W granicach Gminy Białowieża na obszarze Puszczy Białowieskiej występują następujące kategorie ochronności lasów:

- Białowiecki Park Narodowy – pow. 6056,00 ha,
- rezerваты przyrody poza Białowieckim Parkiem Narodowym – pow. 4303,85 ha,
- użytki ekologiczne – pow. 59,30 ha,
- lasy I grupy (lasы wodochronne, lasы ochronne – ostoja zwierząt chronionych, lasы ochronne – nasienne i pow. badawczo-doświadczalne) – pow. 4694,08 ha,
- lasy II grupy – pow. 7189,02 ha.

Szata roślinna i świat zwierzęcy występujące na terenie Puszczy Białowieskiej, a zwłaszcza Białowieckiego Parku Narodowego, spowodowały, że jest to cenne miejsce badań naukowych środowiska przyrodniczego w stanie zbliżonym do naturalnego, a także atrakcja turystyczna na skalę europejską i światową. Z uwagi na unikatowe walory przyrodnicze Białowiecki Park Narodowy został przez UNESCO uznany w 1977 r. za światowy Rezerwat Biosfery.

Obszary objęte ochroną prawną:

- Białowiecki Park Narodowy - pow.10 517 ha, w tym: obszar ochrony ścisłej 5 726,1 ha, obszar ochrony czynnej – 4 439,16 ha, strefa ochronna (otulina) – 235,48 ha, Park Pałacowy – 49,04 ha, Ośrodek Hodowli Żubrów z rezerwatem hodowlanym żubrów i rezerwatem pokazowym żubrów – 274,5 ha.
- Rezerwat Krajobrazowy im. Prof. Władysława Szafera – pow. 1356,91 ha, w tym w gminie Białowieża 601,15 ha, obejmujący naturalne zbiorowiska leśne grądowe i typu boru mieszanego. W części środkowej występuje zbiorowisko dąbrowy świetlistej z rzadkimi gatunkami roślin i dużym bogactwem flory.
- Lasy Naturalne Puszczy Białowieskiej – pow. 8581,62 ha, w tym w Gminie Białowieża 3072,74 ha, chroniący lasy o charakterze naturalnym i semi-naturalnym,
- Rezerwat Pogorzelce – pow. 6,15 ha obejmujący zbiorowisko leśne grądowe z dużym udziałem lipy drobnolistnej,
- Rezerwat Wysokie Bagno – pow. 78,54 ha, chroniący rozległe torfowisko porośnięte borem świerkowym oraz fragment zatorfionej doliny rzeki Narewki ze stanowiskiem bobrów,

2009-03-31 10:02:00

- Rezerwat Podolany – pow. 15,10 ha, chroniący zbiorowiska leśne grądowe z dużym udziałem dorodnych pomnikowych dębów,
- Rezerwat Podcerkwa – pow. 228,12 ha, chroniący w naturalnym stanie fragment puszczy ze specyficznymi środowiskami występowania reliktovej fauny motyli z dużym bogactwem gatunków oraz występowanie form endemicznych,
- Rezerwat Kozłowe Borki – pow. 246,97 ha, chroniący zbiorowiska leśne z dużym udziałem boru świerkowo – torfowego o charakterze borealnym i bogatej florze mszaków.

1.2. Ludność

W Gminie Białowieża mieszka 2359 osób (stan na 31.12.2007 roku).

1.3. Infrastruktura techniczna

1.3.1. Infrastruktura drogowa

Sieć dróg na terenie gminy stanowią drogi:

- gminne (30) o łącznej długości 11,674 km, w tym utwardzone – 6,572 km, gruntowe – 5,102 km;
- dojazdowe (203);
- powiatowe (4) o łącznej długości – 24,051 km, nawierzchnia twarda ulepszona bitumicznie;
- wojewódzkie (1) – droga nr 689 Bielsk Podlaski – Hajnówka – Białowieża - granica państwa; długość – 12,041 km, nawierzchnia twarda ulepszona bitumicznie.

Istniejąca linia kolejowa Hajnówka-Białowieża jest nieczynna.

1.3.2. Gospodarka wodno-ściekowa

Gminne ujęcie wody zlokalizowane jest w Białowieży. Projektowana wydajność istniejących urządzeń do ujmowania i uzdatniania wody wynosi 3 240 m³/d, zaś rzeczywista wydajność to 1 920 m³/d agregatów pompowych i 2 400 m³/d odżelaziaczy. Z ujęcia korzysta 2050 mieszkańców.

Pozwolenie wodno prawne przewiduje eksploatację źródła do 24 grudnia 2012 roku. Jednostką organizacyjną zajmującą się eksploatacją systemów wodociągowych jest Gospodarstwo Pomocnicze przy Wojewódzkim Zarządzie Melioracji i Urządzeń Wodnych, Eksploatacja Wodociągów w Bielsku Podlaskim, ul. Sportowa 1. Całkowita długość sieci wodociągowej wynosi 28 600 m. W gminie funkcjonuje jeden zbiorowy wodociąg, 93% budynków mieszkalnych jest wyposażonych w wodociąg sieciowy.

Długość sieci kanalizacyjnej w gminie Białowieża wynosi 24 100 m. Ścieki z terenu gminy Białowieża odprowadzane są do oczyszczalni ścieków w Białowieży. Osady ściekowe składowane są na poletkach i wywożone. Na terenach nie skanalizowanych ścieki odprowadzane są do szamb i wywożone.

Eksploatacją systemu kanalizacyjnego zajmuje się Gospodarstwo Pomocnicze przy Wojewódzkim Zarządzie Melioracji i Urządzeń Wodnych w Bielsku Podlaskim.

Gospodarka ściekowa na terenie miejscowości gminnej Białowieża uległa poprawie po oddaniu do eksploatacji oczyszczalni ścieków i wybudowaniu kanalizacji sanitarnej. Uzyskane efekty oczyszczania są zadowalające, a oczyszczalnia posiada 50% rezerwy w przepustowości urządzeń.

1.3.3. Gospodarka odpadami

Gospodarka odpadami jest jednym z ważniejszych problemów gminy, wymagających jak najszybszego rozwiązania. Gmina realizuje zapisy planu gospodarki odpadami kontynuując rozbudowę systemu zbiórki i segregacji odpadów.

Na terenie gminy Białowieża nie istnieją instalacje do przerobu i unieszkodliwiania odpadów. Odpady komunalne składowane są na gminnym składowisku odpadów o powierzchni 2,5 ha zlokalizowanym w Białowieży.

W opracowanym Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami wskazano, że odpady będą kierowane do Zakładu Zagospodarowania Odpadów Komunalnych ZZO na terenie miasta Hajnówka.

1.3.4. Energetyka

W gminie nie ma obiektów lub urządzeń służących do wytwarzania energii elektrycznej przy wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii.

Źródłem zasilania w energię elektryczną gminy Białowieża jest stacja transformatorowo-rozdzielcza RPZ 110/15 kV w Hajnówce. Głównym układem zasilającym są linie SN 15 kV:

- napowietrzna relacji Hajnówka – Czerlonka – Grudek – Białowieża – Pogorzelce - Teremiski - Budy,
- kablowa relacji Hajnówka-Białowieża.

Pozostałe linie SN 15 kV stanowią odgałęzienia od wymienionych tracji. Na terenie gminy znajduje się 25 stacji transformatorowych, w tym 14 w Białowieży. Bezpośrednia obsługa odbiorców za pośrednictwem układu sieci NN napowietrznych i kablowych z tychże stacji.

1.3.5. Zaopatrzenie w gaz

Istniejący system gazociągów wysokiego ciśnienia na terenie Województwa Podlaskiego nie pozwala na bezpośrednie zaopatrzenie w gaz przewodowy Gminy Białowieża.

1.4. Gospodarka

Najważniejszymi sektorami gospodarczymi w Gminie Białowieża są usługi związane z leśnictwem i turystyką, handel i rolnictwo.

Na terenie gminy Białowieża znajdowały się w 2007 r. się 544 gospodarstwa rolne, z czego 536 to gospodarstwa indywidualne. Ich ogólna powierzchnia wynosiła 1315 ha. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych jest niekorzystna z punktu widzenia towarowości produkcji. Rolnictwo jest rozdrobnione. Powierzchnia przeciętnego gospodarstwa wynosiła 2,35 ha, wobec 6,71 ha w powiecie hajnowskim i 11,24 w województwie.

Według ewidencji prowadzonej przez Wójta Gminy Białowieża 119 osób prowadziło działalność gospodarczą (stan na dzień 31.12.2007 roku).

2009-03-31 10:02:00

W Gminie Białowieża wszystkie hotele, zajazdy i kempingi funkcjonują w miejscowości Białowieża. Większość gospodarstw agroturystycznych, których oficjalnie jest około 60, również funkcjonuje w miejscowości Białowieża. Tylko kilka z nich jest zlokalizowanych poza miejscowością Białowieża

1.5. Rynek pracy, bezrobocie

Najważniejszymi pracodawcami w miejscowości Białowieża są hotele, pensjonaty, kwatery agroturystyczne (samozatrudnienie), punkty gastronomiczne, handlowe i usługowe, a także Białowiecki Park Narodowy, placówki naukowo-badawcze, Nadleśnictwo Białowieża, Urząd Gminy i jego jednostki budżetowe, Policja i Straż Graniczna.

Liczba bezrobotnych wynosiła 103 osoby (stan w dniu 31.12.2007 r.)

Szczegółowe dane według stanu na dzień 31.12.2007 roku przedstawia tabela 2.

Tabela 1. Bezrobocie w Powiecie Hajnowskim i Gminie Białowieża

Wyszczególnienie		2007 rok
Ogółem	Gmina Białowieża	103
	Powiat	1542
W tym		
Kobiety	Gmina Białowieża	38
	Powiat	833

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

Tabela 2. Bezrobotni według wieku

Wyszczególnienie		Ogółem	Białowieża
Wiek	18-24	230	13
	25-34	382	25
	35-44	257	16
	45-54	502	32
	55-59	142	13
	60-64 lata	29	4

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

1.6. Obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego

Na terenie gminy istnieje wiele obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Najbardziej ważnym i cennym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym jest Puszcza Białowieska. Dziedzictwo przyrodnicze jest opisane w Rozdziale 1.1.

Historia regionu Puszczy Białowieskiej osadzona jest w wielokulturowej tradycji Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Historyczne ślady oraz zapisy procesów kulturowych utrwalone w krajobrazie są tu wyjątkowo liczne. Do najważniejszych zabytków kultury materialnej należą:

- zabytki archeologiczne (m.in. ślady historycznego osadnictwa, cmentarzyska, relikty działalności gospodarczej);
- historycznie ukształtowany krajobraz kulturowy, zawierający wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- historyczne układy wiejskie, urbanistyczne, parkowe, drogi i aleje;
- zabytki architektury (m.in. architektura drewniana z charakterystycznym regionalnym typem zabudowy, pocarska architektura kolejowa, fragmenty

carskiej rezydencji i parków w stylu krajobrazowym, cerkwie, kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne, cmentarze).

Kilkadziesiąt obiektów znajduje się w Białowieży, w Czerlonce - domy drewniane, lata 30. XX w., w Zwierzyńcu: leśniczówka drewniana z 1928 r. i zespół strażnic leśnych (budynki drewniane, lata 30. XX w.).

1.7. Dochody podatkowe Gminy Białowieża

Tabela 3. Dochody podatkowe Gminy Białowieża ogółem i w przeliczeniu na 1 mieszkańca w PLN

	Dochody podatkowe	Dochody ogółem na 1 mieszkańca
2007	2 920 294,18	1 237,93

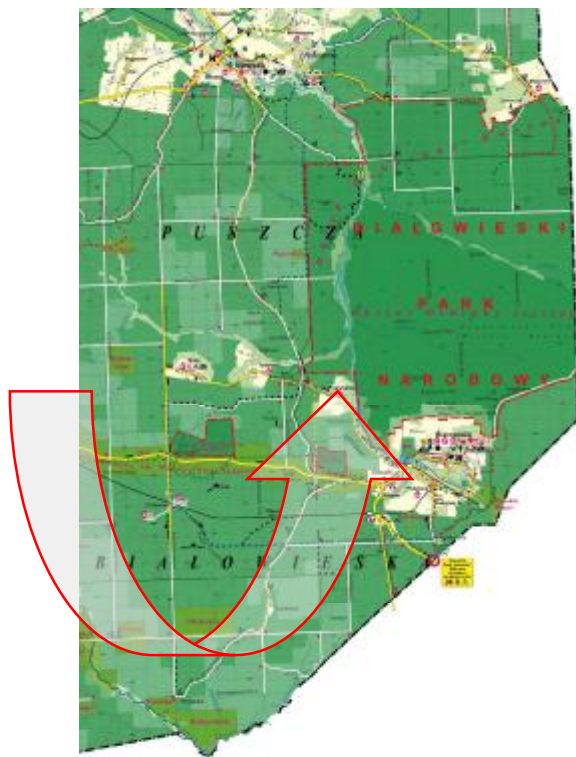
Źródło: Urząd Gminy Białowieża

2. Pogorzelce – charakterystyka miejscowości i jej zasoby

2.1. Położenie geograficzne, otoczenie, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne

Miejscowość Pogorzelce jest położona w Województwie Podlaskim, w Powiecie Hajnowskim, w Gminie Białowieża, na terenie Puszczy Białowieskiej, która jest ostatnim w Europie rozległym kompleksem leśnym o charakterze zbliżonym do pierwotnego, światowej sławy obiekcie przyrodniczym z niezwykle bogactwem ekosystemów oraz siedlisk rzadkich gatunków fauny i flory oraz jedyną w Europie naturalną ostoją żubra. Na terenie puszczy utworzono Białowieski Park Narodowy, stanowiący obiekt przyrodniczy Światowego Dziedzictwa Ludzkości UNESCO, rezerwat biosfery. Puszcza stanowi bezpośrednie otoczenie miejscowości Pogorzelce, która od północy i wschodu graniczy z Białowieskim Parkiem Narodowym.

Mapa 2. Lokalizacja miejscowości Pogorzelce na terenie Puszczy Białowieskiej

Opracowanie: Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

Układ urbanistyczny miejscowości Pogorzelce jest zabytkowy – tworzy zespół osadniczy z układem przestrzennym typowym dla wsi Podlasia i niemal całkowicie drewnianą zabudową, często z pięknymi zdobieniami i oryginalnymi pomieszczeniami gospodarczymi, związanymi z tradycyjnymi zajęciami miejscowej ludności.

2.2. Ludność i organizacje pozarządowe

Ludność miejscowości Pogorzelce wynosiła 78 osób - stan na 31.12.2007 roku.

W miejscowości Pogorzelce działają organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną przyrody, krajobrazu i architektury. Są to :

- PTOP – Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków,
- OTOP – Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków,
- TOK – Towarzystwo Ochrony Krajobrazu.

2.3. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze

2.3.1. Rys historyczny

Historia miejscowości Pogorzelce jest bezpośrednio związana z zasiedlaniem i użytkowaniem Puszczy Białowieskiej. Wraz z wejściem puszczy w 1589 roku w skład królewskich dóbr stołowych zaczęło się kontrolowane użytkowanie poprzez tzw. „wchody” czyli prawo użytkowania lasu. Systematyczna, gospodarcza eksploatacja puszczy zaczęła się w XVII wieku. W XVIII wieku Antoni Tyzenhauz (lub Antoni Tyzenhaus) herbu Bawół (ur. 1733, zm. 31 marca 1785 w Warszawie) – podskarbi nadworny litewski i starosta grodzieński od 1765 roku., przyjaciel Stanisława Augusta Poniatowskiego, zarządzający jego królewskimi majątkami – wprowadził gruntowną reformę w tym zakresie. W jej wyniku powstały nowe osady, w tym Pogorzelce, który

mieszkańcy zajmowali się wytwarzaniem z drewna węgla drzewnego, smoły, dziegciu i potażu.

Miejscowość rozrastała się do początku XX wieku. W czasie I Wojny Światowej jej mieszkańcy opuścili wieś wraz z wycofującą się armią carską. Domy zostały spalone. Część z nich powróciła i w latach 1918-24 odbudowała domy. W 1941 roku Pogorzelce zostały spacyfikowane przez wojska niemieckie, mieszkańców wysiedlono poza obszar Puszczy Białowieskiej, a domy spalono.

2.3.2. Dziedzictwo kulturowe – urbanistyka, architektura, zabytki

Pogorzelce są ulokowane na polanie. Układ urbanistyczny miejscowości Pogorzelce jest zabytkowy – tworzy zespół osadniczy z układem przestrzennym typowym dla wsi Podlasia; wieś ma układ „szeregówki”. Utrzymano przestrzenny układ z XVIII wieku. Domy - po obu stronach drogi, zabudowa wsi jest niemal całkowicie drewniana, często z pięknymi zdobieniami i oryginalnymi pomieszczeniami gospodarczymi, związanymi z tradycyjnymi zajęciami miejscowej ludności. Wieś jest otoczona polami i łąkami.

Zdjęcie 1. Miejscowość Pogorzelce i jej układ urbanistyczny

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

2.3.3. Dziedzictwo kulturowe - zwyczaje, tradycje, obrzędy, imprezy kulturalne

Mieszkańcy kultywują zwyczaje i tradycje typowe dla religii katolickiej i prawosławnej.

2.3.4. Dziedzictwo przyrodnicze

Na terenie miejscowości Pogorzelce występuje flora typowa dla Puszczy Białowieskiej.

2.4. Infrastruktura

2.4.1. Obiekty użyteczności publicznej

Jedynym obiektem użyteczności publicznej w miejscowości Pogorzelce jest Dom Kultury, który wymaga remontu.

2.4.2. Zasoby mieszkaniowe

W miejscowości Pogorzelce znajdują się 24 budynki mieszkalne.

2.4.3. Drogi, ulice, chodniki i oświetlenie

Główna ulica w miejscowości Pogorzelce ma nawierzchnię utwardzoną. Ulica ma chodniki w pasie drogowym. Ciąg komunikacyjny przy drodze jest oświetlony.

Zdjęcie 3. Droga i jej pobocze w miejscowości Pogorzelce

Fot. Andrzej Ereciński

2.4.4. Sieć telekomunikacyjna

Na terenie miejscowości Białowieża działają: Telekomunikacja Polska S.A. i operatorzy komórkowej telefonii.

2.4.5. Sieć wodno-kanalizacyjna

Miejscowość jest zaopatrywana w wodę wodociągiem gminnym.

2.4.6. Gospodarka odpadami

W miejscowości realizuje się zapisy planu gospodarki odpadami kontynuując rozbudowę systemu zbiórki i segregacji odpadów.

Zdjęcie 4. Pojemniki przystosowane do segregacji odpadów

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

Odpady są składowane na wysypisku o pow. 2,46 ha. przy ul. Browskiej w Białowieży. Składowanie odpadów jest nieodpłatne.

2.4.7. Sieć energetyczna

Miejscowość Pogorzelce jest zelektryfikowana. Energia elektryczna dostarczana jest do odbiorców w ilościach przez nich zapotrzebowanych.

2.4.8. Sieć gazownicza

Miejscowość Pogorzelce nie ma sieci gazowniczej.

2.4.9. Infrastruktura turystyczna

Infrastruktura turystyczna jest opisana w rozdziale 2, podrozdział 5 punkt 2.

2.5. Gospodarka i rynek pracy

Można ogólnie stwierdzić, że gospodarka i rynek pracy w miejscowości Pogorzelce są bezpośrednio powiązane z jej zasobami przyrodniczymi i kulturowymi.

2.5.1. Sektory

Najważniejsze sektory gospodarcze w miejscowości Pogorzelce to:

- leśnictwo,
- turystyka i agroturystyka,
- rolnictwo.

2.5.2. Turystyka i rekreacja

Głównym celem przyjazdu turystów do miejscowości Pogorzelce jest pobyt wypoczynkowy, najczęściej weekendowy (2 – 3 dni), wędrówki. Większość osób odwiedzających Pogorzelce nastawia się na turystykę przyrodniczą. Główną atrakcją jest Pokazowy Rezerwat Żubrów, zaś dla przyrodników - żubry na wolności i rzadkie ptaki Puszczy Białowieskiej. Poza turystyką pieszą w okolicy istnieje też możliwość uprawiania turystyki rowerowej i konnej.

Baza noclegowa w miejscowości Pogorzelce: 2 gospodarstwa agroturystyczne, jedno z nich działa pod nazwą: "Nimfa" ".

Gospodarstwa i kwatery agroturystyczne są bardzo różne i oferują bardzo zróżnicowany standard usług. Ceny wahają się od 30 do 50 zł za nocleg od 1 osoby;.

2.5.3. Tradycyjne produkty, usługi

Tradycyjnymi produktami są wyroby z drewna i usługi leśne.

2.6. Koncepcje, strategie, programy i projekty

Najważniejszymi dokumentami, które stanowią podstawę strategicznego planowania rozwoju miejscowości Pogorzelce są:

- Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020,
- Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2007-2013 Powiatu Hajnowskiego,
- Strategia Rozwoju Gminy Białowieża na lata 2002-2011,
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białowieża,
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża,
- Strategia rozwoju turystyki w gminach Puszczy Białowieskiej,
- Strategia zrównoważonego rozwoju Powiatu Hajnowskiego do 2015 roku,
- Strategia Euroregionu Puszcza Białowieska,
- Strategia Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”.

W każdym z wyżej wymienionych dokumentów są ważne wskazania do programowania rozwoju miejscowości Pogorzelce. Niewątpliwie największe znaczenie dla miejscowości będzie miała inicjatywa ustawodawcza wynikająca z prac Zespołu do opracowania projektu ustawy regulującej status dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Puszczy Białowieskiej.

W streszczeniu dokumentu „Puszcza Białowieska. Dziedzictwo Przyrodnicze i Kulturowe. Projekty Ustaw” jest napisane: „Odpowiadając na zagrożenia unikalnych w skali Europy wartości przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieskiej, Zespół

2009-03-31 10:02:00

uznał, iż najlepszą formą ochrony tych wartości będzie park narodowy obejmujący cały obszar polskiej części Puszczy (około 600 km²). Zapewni on zachowanie bioróżnorodności na poziomie ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym, trwałość naturalnych procesów przyrodniczych, ochronę populacji żubra i wszystkich pozostałości pierwotnych lasów. Równocześnie, uwzględniając obawy lokalnych społeczności przed podniesieniem statusu ochronnego Puszczy, Zespół wypracował nową formułę prawną parku narodowego, która zapewni zróżnicowane reżimy ochrony przyrody i udostępnienia obszaru parku dla ludzi, umożliwi zrównoważony rozwój regionu w oparciu o turystykę i edukację przyrodniczą oraz będzie sprzyjać zachowaniu dziedzictwa kulturowego (Ustawa o utworzeniu Parku Narodowego Puszczy Białowieskiej).⁸

W trakcie opracowywania POM uzyskano informacje, że wyżej wymienione projekty ustaw będą podlegać procesowi konsultacji społecznych, które rozpoczną się po międzyresortowych uzgodnieniach.

Ważne dla prognozowania rozwoju miejscowości Pogorzelce są także koncepcje i programy inicjowane przez instytucje rządowe i placówki naukowo-badawcze, Lasy Państwowe i Starostwo Powiatowe jak np.:

- program „Usuńmy eternit z naszego otoczenia”,
- koncepcja „Zielone Płuca Polski”,
- program „Kraina Żubra – Ochrona Żubra w Puszczy Białowieskiej” opracowany przez Zakład Badania Ssaków PAN,
- „Ścieżka w Koronach Drzew”
- modernizacja drogi wojewódzkiej Hajnówka – Białowieża,
- koncepcja szlaków rowerowych,
- koncepcja szlaków konnych.

Projekty (zwane w PROW operacjami lub przedsięwzięciami) przedstawione w Planie Odnowy Miejscowości Pogorzelce będą kolejnymi „małymi krokami”, które

---

⁸ „Puszcza Białowieska. Dziedzictwo Przyrodnicze i Kulturowe. Projekty Ustaw”, Warszawa, 2006

będą sprzyjać rozwojowi miejscowości w szerokim znaczeniu. Są one wymienione w rozdziale 5 i opisane w rozdziale 6 POM.

Te projekty samorządowe będą zapewne uzupełniane tzw. projektami miękkimi podejmowanymi przez organizacje pozarządowe, których celem jest inwestowanie w świadomość np. w zakresie ochrony krajobrazu (architektura, płoty, „mała architektura”) poprzez działalność popularyzatorską i wydawniczą jak np. publikacje Towarzystwa Ochrony Krajobrazu⁹:

2.7. Inwentaryzacja zasobów miejscowości Pogorzelce służących odnowie wsi i ich znaczenie

Zasoby są to wszelkie elementy materialne i niematerialne wsi, które mogą być wykorzystane obecnie lub w przyszłości dla realizacji publicznych i/lub prywatnych przedsięwzięć w celu wykorzystania potencjału wsi i jej rozwoju.

W analizie zasobów uwzględniono te elementy zasobów, które mają związek z Działaniem 3.4., a także Działaniem 3.3. i Działaniami w Osi 4, do których zaliczono:

- położenie geograficzne miejscowości Pogorzelce, jej otoczenie, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne,
- ludność i organizacje pozarządowe,
- dziedzictwo historyczne, kulturowe i religijne,
- infrastrukturę,
- gospodarkę i rynek pracy,
- turystykę, rekreację i sport,
- strategie i programy rozwoju oraz projekty.

---

⁹ Janusz Korbel, „Człowiek i las. O ochronę Puszczy Białowieskiej”, Lipsk/Białowieża 2005; Towarzystwo Ochrony Krajobrazu „Dziedzictwo kulturowe regionu Puszczy Białowieskiej”, Hajnówka/Białowieża, 2007 – ISBN:978-83-925199-0-4

Tabela 4. Zasoby miejscowości Pogorzelce i ich znaczenie dla rozwoju wsi

Rodzaj zasobu	Małe znaczenie	Średnie znaczenie	Duże znaczenie
Położenie geograficzne, otoczenie miejscowości, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne			
Walory geograficzne: korzystne położenie, atrakcyjne sąsiedztwo (miasto, arteria komunikacyjna, ruch tranzytowy)			x
Walory przyrodnicze – krajobraz, krajobraz leśny			x
Walory klimatu (mikroklimat, wiatr, nasłonecznienie itd.)			x
Walory przyrodnicze - cenne przyrodniczo obszary lub obiekty, osobliwości przyrodnicze			x
Walory przyrodnicze - szata roślinna (np. runo leśne)			x
Walory przyrodnicze - świat zwierzęcy (ostoje, siedliska)			x
Walory przyrodnicze - wody powierzchniowe (cieki, rzeki, stawy)		x	
Walory przyrodnicze - podłoże, warunki hydrogeologiczne			x
Zasoby naturalne - gleby, kopaliny	x		
Ludność i organizacje pozarządowe			
Demografia (wiek, migracje, tendencje)			x

Wykształcenie		x	
Aktywność społeczna i zawodowa, organizacje pozarządowe			x
Dziedzictwo: historia, kultura, sztuka, religia			
Walory historyczne: legendy, podania i fakty historyczne, ważne postacie historyczne, specyficzne nazwy		x	
Walory religijne: miejsca, osoby i przedmioty kultu, święta, odpusty		x	
Walory artystyczne: zespoły artystyczne, folklorystyczne, tradycje, obrzędy, gwara, festyny, imprezy		x	
Walory urbanistyczne i architektoniczne: zabytki i tradycyjne obiekty gospodarskie (kuźnie, młyny, dworki itp.), zabudowa		x	
Infrastruktura			
Obiekty użyteczności publicznej: Dom Kultury			x
Placówki naukowe i jednostki badawczo-rozwojowe	x		
Zasoby mieszkaniowe		x	
Drogi			x
Chodniki			x
Oświetlenie			x
Sieć telekomunikacyjna			x
Sieć wodno-ściekowa			x
Gospodarka odpadami			x

2009-03-31 10:02:00

Sieć energetyczna			x
Sieć gazownicza			x
Tereny inwestycyjne - działki pod zabudowę mieszkaniową	x		
Tereny inwestycyjne - działki pod domy letniskowe	x		
Tereny inwestycyjne - działki pod zakłady produkcyjne, usługowe	x		
Tereny inwestycyjne - pustostany mieszkaniowe, magazynowe i przemysłowe, inne obiekty	x		
Miejsca i obiekty publicznych spotkań: place, parki, skwery itp.			x
Infrastruktura turystyczna, kulturalna, sportowo-rekreacyjna: punkty informacji turystycznej, trasy i szlaki, ścieżki rowerowe,			x
Banki, bankomaty, towarzystwa ubezpieczeniowe	x		
Gospodarka i rynek pracy			
Firmy produkcyjne, przemysłowe	x		
Firmy usługowe: turystyczne, agroturystyczne, handlowe, gastronomiczne itd.			x
Firmy budowlane	x		
Gospodarstwa rolne		x	
Firmy świadczące usługi dla rolnictwa, leśnictwa		x	
Firmy przetwórstwa rolno-spożywczego	x		

2009-03-31 10:02:00

Specyficzne produkty, hodowle, uprawy, chronione nazwy itp.	x		
Miejsca pracy			x
Turystyka, rekreacja i sport			
Walory turystyczne i rekreacyjne: krajobraz, rezerwat, zabytki, atrakcje, imprezy itp.			x
Walory sportowe: zawody, atrakcje itp.	x		
Strategie i programy			
Lokalne			x
Regionalne			x
Krajowe			x

3. Ocena mocnych i słabych stron miejscowości Pogorzelce

Praca nad analizą mocnych i słabych miejscowości Pogorzelce w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego związanego z przeprowadzeniem diagnozy sytuacji wsi, pozwoliła na uzyskanie opinii, spostrzeżeń, wniosków i uwag odnośnie stanu wyjściowego.

Zdobyta wiedza umożliwiła określenie atutów rozwojowych Pogorzelce, a także potencjalnych możliwości eliminowania słabych stron tej miejscowości poprzez podjęcie wielu działań służących rozwojowi społeczno-gospodarczego.

Tabela 5. Analiza mocnych i słabych stron dla miejscowości Pogorzelce

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> Ø dziedzictwo przyrodnicze, duża lesistość i czyste środowisko naturalne, Ø dziedzictwo kulturowe, zasoby historyczne, zabytki itd., Ø walory turystyczne, atrakcyjność miejscowości pod względem turystyki, infrastruktura turystyczna, Ø duża aktywność gminy w staraniu o pozyskanie środków unijnych, Ø aktywność i praktyczne nastawienie działań władz gminy i sołtysa oraz ich współdziałanie, Ø siła i determinacja mieszkańców w dążeniu do celu, otwartość na zmiany, 	<ul style="list-style-type: none"> Ø niski standard domu kultury Ø zły stan techniczny dróg, brak chodników, zły stan chodników, Ø niekorzystne tendencje demograficzne, Ø niski poziom dochodów ludności, Ø gospodarka odpadami, Ø dużo pokryć dachowych z eternitu.

4. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Pogorzelce

Rozwój społeczno - gospodarczy w miejscowości Pogorzelce jest bezpośrednio związany z procesami zachodzącymi w otoczeniu tej lokalnej społeczności, zarówno otoczeniu bliskim, jak i dalszym.

Strategie rozwoju Województwa Podlaskiego, Powiatu Hajnowskiego, Gminy Białowieża i sąsiednich miejscowości i wdrażanie tych strategii wywierają bezpośredni wpływ na procesy zachodzące w miejscowości Pogorzelce.

Bardzo ważnym elementem otoczenia miejscowości Pogorzelce jest Puszcza Białowieska i Białowieski Park Narodowy.

Dlatego opracowano również szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości.

Dyskusja na temat pozytywnego i negatywnego wpływu otoczenia

2009-03-31 10:02:00

zewnątrznego na proces tworzenia warunków do wzrostu konkurencyjności miejscowości Białowieża dotyczyła określenia szans oraz zagrożeń dla procesów rozwojowych miejscowości Pogorzelce.

Tabela 6. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Pogorzelce

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ∅ polityka władz gminy, przyjazna lokalnym społecznościom, inwestorom i ukierunkowana na rozwój, ∅ poprawa infrastruktury: układu komunikacyjnego, stanu dróg, chodników, ∅ wzrost dochodów społeczeństwa ∅ rozwój turystyki, ∅ poprawa infrastruktury turystycznej, powstanie nowych instytucji, muzeów, szlaków itp. 	<ul style="list-style-type: none"> ∅ niskie dochody gminy, ∅ problemy demograficzne, starzenie się społeczeństwa i migracje, ∅ rozszerzenie parku narodowego na całą Puszcę Białowieską bez uwzględnienia interesów, potrzeb i możliwości gmin puszczańskich i ich społeczności,, ∅ niestabilny system dochodów samorządu terytorialnego, ∅ niestabilność przepisów regulujących kompetencje gminy.

5. Kierunki i priorytety rozwoju oraz planowane operacje

Z analizy SWOT przedstawionej w rozdziałach 3 i 4 wyciągnięto wnioski, które opracowano jako kierunki i priorytety rozwoju i zweryfikowano je poprzez porównanie z Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża.

5.1. Kierunek rozwoju

Wzrost poziomu i jakości życia mieszkańców poprzez rozwój różnych sektorów gospodarki, w tym przede wszystkim turystyki, zbieżnych z funkcją ochronną Puszczy Białowieskiej.

5.2. Priorytety

Ustalono cztery priorytety jak poniżej:

1. Zwiększenie atrakcyjności miejscowości jako miejsca pracy i zamieszkania.
2. Zwiększenie aktywności gospodarczej mieszkańców.
3. Rozwój turystyki w miejscowości.
4. Wzmocnienie potencjału społecznego miejscowości.

5.3. Planowane operacje

W wyniku przyjęcia kierunku rozwoju i priorytetów jak powyżej ustalono, że zadanie, jakim jest odnowa i rozwój wsi, zostanie zrealizowane poprzez operacje, z których pierwsze dwie wpisują się w Działanie 3.4. PROW, a trzecia jest zaplanowana i przewidziana do realizacji z Działania 3.3. i/lub w ramach Osi 4 i ewentualnie innych programów wsparcia z funduszy strukturalnych UE:

1. remont budynku świetlicy wiejskiej, uporządkowanie otoczenia, „mała architektura”
2. budowa wiaty jako elementu małej architektury we wsi,
3. rozbudowa sieci kanalizacyjnej.

Wszystkie wymienione powyżej przedsięwzięcia są bądź zawarte w Planie Rozwoju Lokalnego (operacja 3 – zadanie 3.3. w PRL) Gminy Białowieża, bądź merytorycznie zgodne z innymi zadaniami wymienionymi w PRL.

6. Opis planowanych operacji

Plan Odnowy Miejscowości Pogorzelce zawiera 3 przedsięwzięcia. Dwa spośród nich:

- remont budynku świetlicy wiejskiej, wyposażenie stosownie do jej funkcji, uporządkowanie terenu wokół budynku, w tym „oczka wodnego”, elementy „małej architektury”
- budowa wiaty,

będą realizowane na warunkach współfinansowania z PROW - Działanie 3.4.

Szczegółowe opisy operacji i kosztorysy inwestorskie operacji wynikające z projektów budowlanych zostaną dołączone do wniosku o przyznanie pomocy z PROW - Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”.

Tabela 7. Zestawienie planowanych operacji i szacunkowe koszty realizacji

Lp.	Operacja	Szacunkowy koszt w złotych	Termin realizacji
1.	Remont Świetlicy Wiejskiej wraz z wyposażeniem, zagospodarowaniem otoczenia	228 000	2009
2.	Budowa wiaty	16 000	2009
	RAZEM	244 000	

Zrealizowanie tych operacji przedstawionych w powyższym zestawieniu istotnie zaktywizuje miejscowość Pogorzelce w okresie co najmniej 7 lat od daty przyjęcia Planu Odnowy Miejscowości.

6.1. Remont Świetlicy Wiejskiej w sołectwie Pogorzelce wraz z wyposażeniem, zagospodarowaniem otoczenia i budową wiaty.

Operacja będzie polegać na remoncie budynku świetlicy wiejskiej w miejscowości Pogorzelce.

Zdjęcie 5. Budynek Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelcach

Fot. Andrzej Ereciński

Zdjęcie 6. Tablica na budynku Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelcach

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

W zakresie operacji planuje się:

- wymianę pokrycia dachowego,
- przebudowę komina,
- remont pieca kaflowego,
- wymianę instalacji elektrycznej,
- malowanie ścian wewnętrznych i sufitów,
- remont drewnianej podłogi,
- lakierowanie ścian zewnętrznych,
- wymianę stolarki okiennej i drzwiowej,
- rozbiórka elementów konstrukcji betonowych zbrojonych

Zdjęcie 7. Ściany i stolarka budynku Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelnach

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

- obłożenie cokołu płytką klinkierową,
- remont wylewki betonowej i ułożenie terakoty na werandzie

Zdjęcie 8. Weranda Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelnach

Fot. Andrzej Ereciński

- remont i ustawienie elementów „małej architektury”

Zdjęcie 9. „Mała architektura” przy Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelnach

Fot. Andrzej Ereciński

- ogrodzenie posesji
- pogłębienie i oczyszczenie zbiornika wodnego
- zagospodarowanie brzegu zbiornika wodnego.

Zdjęcie 10. Zbiornik wodny przy Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelnach

Fot. Andrzej Ereciński

W efekcie remontu będzie możliwe przywrócenie funkcjonalności Świetlicy Wiejskiej, która jest ważnym elementem infrastruktury miejscowości Pogorzelce, służącym zarówno mieszkańcom, jak i turystom. Poprawi się również ład przestrzenny, ponieważ w ramach operacji zmianie ulegnie stan otoczenia budynku i „mała architektura”.

Wyremontowana Świetlica Wiejska zostanie wyposażony w meble i sprzęt odpowiednio do funkcji.

Łączny koszt operacji wyniesie około 228 000 złotych.

6.2. Budowa wiaty

Przedmiotem operacji ma być budowa wiaty. Miejsca jeszcze nie ustalono dokładnie. Budowa wiaty poprawi jakość życia mieszkańców w ten sposób, że dzieci, młodzież i osoby im towarzyszące w drodze do szkół – pieszo lub gminnymi środkami komunikacji – będą mogły w tym miejscu odpocząć, schronić się przed czynnikami pogodowymi (słońce, deszcz, wiatr, śnieg) lub bezpiecznie poczekać na gminne środki komunikacji (autobus szkolny). Łączny koszt wyniesie około 16 000 zł.

Szczegółowy opis operacji i kosztorys inwestorski operacji wynikający z projektu budowlanego zostaną dołączone do wniosku o przyznanie pomocy z PROW - Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”.

7. Wdrożenie i monitorowanie realizacji planu

Wdrożenie Planu Odnowy Miejscowości rozpocznie się poprzez wprowadzenie go w życie uchwałą Rady Gminy Białowieża.

Wdrożenie Planu Odnowy Miejscowości powierza się Wójtowi Białowieży.

Tabela 8. Harmonogram wdrożenia POM

ZADANIE	ODPOWIEDZIALNI	TERMIN REALIZACJI
1. Podjęcie uchwały o przyjęciu Planu Odnowy Miejscowości przez Zebranie Wiejskie	Zebranie Wiejskie	marzec 2009
2. Podjęcie uchwały o zatwierdzeniu Planu Odnowy Miejscowości na sesji Rady Gminy	Rada Gminy	marzec 2009
3. Opracowanie dokumentacji technicznej dla realizacji operacji	Wójt, Sołtys	Miesiąc 1 po ogłoszeniu wyniku konkursu na współfinansowanie działań z PROW
4. Realizacja operacji zgodnie z POM	Wójt, Sołtys	Miesiące 2-12 po ogłoszeniu wyniku konkursu na współfinansowanie działań z PROW

2009-03-31 10:02:00

W monitorowaniu biorą udział wszystkie podmioty oraz komórki organizacyjne Urzędu Gminy Białowieża, zaangażowane we wdrażanie Planu Odnowy Miejscowości. Oceną wdrażania Planu zajmą się Rada Gminy i Rada Sołecka.

8. Podsumowanie

Plan Odnowy Miejscowości Pogorzelce w części dotyczącej odnowy i rozwoju wsi zakłada zrealizowanie 2 operacji o łącznej, szacunkowej wartości 244 000 zł.

Realizacja operacji przedstawionych w POM:

- zaktywizuje lokalną społeczność w perspektywie co najmniej 7 lat od daty przyjęcia POM,
- poprawi jakość życia w miejscowości poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców,
- umożliwi promocję miejscowości,
- umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej,
- zachowa dziedzictwo kulturowe i specyfikę wsi,
- poprawi ład przestrzenny i estetykę miejscowości,
- zwiększy stan bezpieczeństwa mieszkańców,
- polepszy wizerunek miejscowości,
- będzie sprzyjać integracji społeczności miejscowości Pogorzelce.

Harmonogram realizacji operacji wynika z przyjętych priorytetów.

Zakładane cele planu przewidują wzrost znaczenia miejscowości Pogorzelce jako ośrodka turystyki.

9. Spis tabel

1. Bezrobocie w Powiecie Hajnowskim i Gminie Białowieża
2. Bezrobotni według wieku
3. Dochody podatkowe Gminy Białowieża ogółem i w przeliczeniu na 1 mieszkańca w PLN
4. Zasoby miejscowości Pogorzelce i ich znaczenie dla rozwoju wsi
5. Analiza mocnych i słabych stron dla miejscowości Pogorzelce
6. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Pogorzelce
7. Zestawienie planowanych operacji i szacunkowe koszty realizacji
8. Harmonogram wdrożenia POM

10. Spis map

1. Położenie Gminy Białowieża w Powiecie Hajnowskim
2. Lokalizacja miejscowości Pogorzelce na terenie Puszczy Białowieskiej

11. Spis zdjęć

1. Miejscowość Pogorzelce i jej układ urbanistyczny
2. Droga i jej pobocze w miejscowości Pogorzelce
3. Droga i jej pobocze w miejscowości Pogorzelce
4. Pojemniki przystosowane do segregacji odpadów
5. Świetlica Wiejska w Pogorzelcach
6. Tablica na budynku Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelcach
7. Ściany i stolarka budynku Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelcach
8. Weranda Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelcach

9. „Mała architektura” przy Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelnach

10. Zbiornik wodny przy Świetlicy Wiejskiej w Pogorzelnach

Załącznik Nr 3

do Uchwały Nr XXV/ 133 /09
Rady Gminy Białowieża
z dnia 30 marca 2009 r.

PLAN ODNOWY MIEJSCOWOŚCI TEREMISKI

Gmina Białowieża

2009-03-31 10:02:00

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	4
1. Gmina Białowieża – ogólna charakterystyka	10
1.1. Położenie geograficzne, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne	10
1.2. Ludność.....	15
1.3. Infrastruktura techniczna.....	15
1.3.1. Infrastruktura drogowa	15
1.3.2. Gospodarka wodno-ściekowa	15
1.3.3. Gospodarka odpadami.....	16
1.3.4. Energetyka	177
1.3.5. Zaopatrzenie w gaz	17
1.4. Gospodarka	17
1.5. Rynek pracy, bezrobocie.....	188
1.6. Obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.....	199
1.7. Dochody podatkowe Gminy Białowieża	20
2. Teremiski – charakterystyka miejscowości i jej zasoby	211
2.1. Położenie geograficzne, otoczenie, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne	211
2.2. Ludność i organizacje pozarządowe.....	222
2.3. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.....	222
2.3.1. Rys historyczny.....	222
2.3.2. Dziedzictwo kulturowe – urbanistyka, architektura, zabytki.....	233
2.3.3. Dziedzictwo kulturowe - zwyczaje, tradycje, obrzędy, imprezy kulturalne	244
2.3.4. Dziedzictwo przyrodnicze	24
2.4. Infrastruktura	244
2.4.1. Obiekty użyteczności publicznej	244
2.4.2. Zasoby mieszkaniowe	244

2.4.3. Drogi, ulice, chodniki i oświetlenie	255
2.4.4. Sieć telekomunikacyjna	255
2.4.5. Sieć wodno-kanalizacyjna	255
2.4.6. Gospodarka odpadami.....	266
2.4.7. Sieć energetyczna	266
2.4.8. Sieć gazownicza	266
2.4.9. Infrastruktura turystyczna	266
2.5. Gospodarka i rynek pracy	266
2.5.1. Sektory.....	277
2.5.2. Turystyka i rekreacja	277
2.5.3. Tradycyjne produkty, usługi	277
2.6. Koncepcje, strategie, programy i projekty.....	288
2.7. Inwentaryzacja zasobów miejscowości Teremiski służących odnowie wsi i ich znaczenie.....	350
3. Ocena mocnych i słabych stron miejscowości Teremiski	355
4. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Teremiski.....	366
5. Kierunki i priorytety rozwoju oraz planowane operacje	377
5.1. Kierunek rozwoju	377
5.2. Priorytety	377
5.3. Planowane operacje	377
6. Opis planowanych operacji	399
6.1. Remont Ośrodka Kultury.....	44
6.2. Budowa wiaty	41
7. Wdrożenie i monitorowanie realizacji planu	42
8. Podsumowanie	444
9. Spis tabel.....	455
10. Spis map	455
11. Spis zdjęć	455

Wstęp

Rozwój i odnowa obszarów wiejskich to jedno z kluczowych zadań, jakie Polska ma do zrealizowania jako kraj członkowski UE. Strategicznym celem w tym zakresie jest zmniejszanie istniejących dysproporcji i różnic w poziomie rozwoju obszarów wiejskich w stosunku do terenów miejskich. Idea odnowy wsi wyrasta z przekonania, że odnowiona, doinwestowana i ożywiona kulturowo wieś odzyska swoją atrakcyjność jako miejsce zamieszkania oraz zapewni mieszkańcom godziwy standard i jakość życia,

Plan Odnowy Miejscowości Teremiski jest jednym z najważniejszych dokumentów dotyczących odnowy tej wsi, jej rozwoju oraz poprawy warunków pracy i życia mieszkańców. Sporządzenie i uchwalenie takiego dokumentu stanowi niezbędny warunek przy aplikowaniu o środki finansowe w ramach „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013” (dalej w tekście także PROW) - Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”.

Celem Działania 3.4. PROW „Odnowa i rozwój wsi” jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Działanie umożliwi rozwój tożsamości mieszkańców wsi, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich. Wpłynie także na wzrost ich atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej.

W ramach działania pomocą finansową mogą zostać objęte projekty dotyczące:¹⁰

- 1) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów publicznych pełniących funkcje rekreacyjne, sportowe i społeczno-kulturalne, w tym świetlic i domów kultury, z wyłączeniem szkół, przedszkoli i żłobków;
- 2) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów małej architektury,
- 3) budowy, przebudowy lub remontu obiektów sportowych, ścieżek rowerowych,

---

^{10 10} Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 lutego 2008 roku w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

szlaków pieszych, placów zabaw, miejsc rekreacji, przeznaczonych do użytku publicznego,

4) zakupu towarów służących przedsięwzięciom związanym z kultywowaniem

tradycji społeczności lokalnych oraz tradycyjnych zawodów;

5) związanych z kształtowaniem obszarów o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, sprzyjających nawiązywaniu kontaktów społecznych, ze względu na ich położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, w szczególności poprzez odnawianie lub budowę placów parkingowych, chodników lub oświetlenia ulicznego;

6) urządzania i porządkowania terenów zielonych, parków lub innych miejsc

wypoczynku;

7) budowy, przebudowy lub remontu infrastruktury turystycznej;

8) zagospodarowania zbiorników i cieków wodnych w celu wykorzystania ich do rekreacji lub w celu poprawy estetyki miejscowości;

9) rewitalizacji budynków wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków, użytkowanych na cele publiczne oraz obiektów małej architektury, odnawiania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych i miejsc pamięci;

10) zakupu i odnawiania obiektów charakterystycznych dla danego regionu lub

tradycji budownictwa wiejskiego i ich adaptacji na cele publiczne;

11) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażania obiektów budowlanych przeznaczonych na cele promocji lokalnych produktów i usług, w tym pawilonów, punktów wystawowych, sal ekspozycyjnych lub witryn;

12) odnawiania elewacji zewnętrznych i dachów w budynkach architektury sakralnej wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków i cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków;

- 13) wyburzenia i rozbiórki zdewastowanych obiektów budowlanych w celu uporządkowania terenu w miejscowości, jeżeli niemożliwe jest ich odnowienie i dalsze użytkowanie – w zakresie koniecznym do realizacji operacji wymienionych w pkt. 1-12;.
- 14) zakupu materiału siewnego lub nasadzeniowego roślin wieloletnich;
- 15) zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- 16) ogólnych, które są bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Plan Odnowy Miejscowości (dalej w tekście także POM) Teremiski to dokument, który określa strategię działań w sferze społeczno-gospodarczej na lata 2007-2013. Obszarem realizacji Planu Odnowy Miejscowości Teremiski jest teren Sołectwa Teremiski.

Plan zawiera charakterystykę miejscowości, inwentaryzację zasobów służącą ujęciu stanu rzeczywistego, analizę mocnych i słabych strony miejscowości oraz szans i zagrożeń w szeroko rozumianym otoczeniu miejscowości Teremiski, wnioski z analizy – kierunki rozwoju miejscowości Teremiski i priorytety, opis planowanych zadań zawierający dokumentację zdjęciową z szacunkowym kosztorysem i harmonogramem działań, a także harmonogram wdrażania i monitoringu POM.

Plan jest otwarty, stwarza zatem możliwość jego aktualizacji w zależności od potrzeb społecznych i uwarunkowań finansowych. Oznacza to, że mogą być do niego dopisywane nowe zadania, a kolejność ich realizacji zmieniać się będzie w zależności od dostępności źródeł finansowania.

Uwarunkowania Planu Odnowy Miejscowości polegają na tym, że ma on zdecentralizowany, lokalny charakter. Obejmuje ograniczony teren jednej miejscowości i przygotowany jest (przy udziale przedstawicieli gminy) z inicjatywy i przez mieszkańców miejscowości.

Specyfika planu polega na tym, że koncentruje się na lokalnych przedsięwzięciach, które prowadzić mają do poprawy standardu i jakości życia

2009-03-31 10:02:00

mieszkańców danej miejscowości. Ma on pro-społeczny i pro-kulturowy charakter i dzięki temu może stanowić doskonałe uzupełnienie strategii rozwoju całej gminy,

Celem planu jest podtrzymanie lub odtworzenie atrakcyjności wsi jako miejsca zamieszkania, zaplanowanie oraz przeprowadzenie tego zgodnie z wolą, potrzebami i możliwościami lokalnej społeczności.

Plan Odnowy ma więc charakter „planu małych kroków”, ale w kierunku strategicznych celów. „Małe kroki”, podejmowane przez mieszkańców przy finansowym i organizacyjnym wsparciu gminy, mają doprowadzić do trwałej poprawy miejscowych warunków życia.

Korzyści wynikające z posiadania Planu Odnowy:

- Plan umożliwia efektywne gospodarowanie zasobami takimi, jak środowisko, ludzie, infrastruktura i środki finansowe.
- Zapisanie tego procesu w formie dokumentu umożliwia stałą ocenę postępów i korygowanie planu przez wszystkich członków społeczności lokalnej.
- Dokument umożliwia zaangażowanie władz lokalnych oraz mieszkańców w planowanie swojej przyszłości; uwzględnienie różnych opinii, pomysłów i koncepcji prowadzi do społecznej zgody. Osiągnięta zgoda pozwala na wypracowanie strategii, z którą będzie identyfikowała się społeczność lokalna.
- Tworzenie Planu Odnowy sprzyja realistycznej ocenie mocnych i słabych stron miejscowości, a przez to przyjrzenie się możliwościom oraz potencjalnym problemom, które mogą się pojawić w przyszłości. W ten sposób można uniknąć wielu trudności.

POM uwzględnia:

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013,
- Strategię Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020,
- Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2007-2013 Powiatu Hajnowskiego,

2009-03-31 10:02:00

- Strategię Rozwoju Gminy Białowieża na lata 2002-2011,
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białowieża,
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża,
- Strategię rozwoju turystyki w gminach Puszczy Białowieskiej,
- Strategię zrównoważonego rozwoju Powiatu Hajnowskiego do 2015 roku,
- Strategię Euroregionu Puszcza Białowieska,
- Strategię Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”,
- projekty ustaw regulujących status dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Puszczy Białowieskiej, opracowane przez Zespół, który został powołany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej - Lecha Kaczyńskiego;
  - projekt ustawy o utworzeniu Parku Narodowego Puszczy Białowieskiej,
  - projekt ustawy o ustanowieniu „Programu zrównoważonego rozwoju regionu Parku Narodowego Puszczy Białowieskiej w latach 2008-2015”,
  - projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie przyrody i innych ustaw,
- informacje i opinie pozyskane metodą indywidualnych wywiadów i rozmów z:
  - mieszkańcami miejscowości Teremiski,
  - przedstawicielami organizacji pozarządowych prowadzących działalność w Gminie Białowieża,
  - przedstawicielami samorządu Gminy Białowieża i miejscowości Teremiski,
  - przedstawicielami Lasów Państwowych – Nadleśnictwa Białowieża,
  - przedstawicielami Biura Inicjatyw Społecznych w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

2009-03-31 10:02:00

Pozyskane informacje dotyczą uwarunkowań rozwoju miejscowości, które wynikają z doświadczeń lokalnej społeczności, aktualnych kwestii oraz planowanych przedsięwzięć.

Plan Odnowy Miejscowości Teremiski odnosi się do wielu wyżej wymienionych strategicznych dokumentów w kwestiach o zasadniczym znaczeniu dla rozwoju miejscowości. Dlatego dla opisanie charakterystyki miejscowości Białowieża w kontekście planowanych operacji w ramach Planu Odnowy Miejscowości celowym jest skrótowne przedstawienie charakterystyki Gminy.

Jest to tym bardziej uzasadnione, iż:

- niektóre dane – ważne dla sporządzenia POM - są dostępne dla całej gminy, a nie dla poszczególnych miejscowości leżących na terenie Gminy Białowieża, w tym dla miejscowości Teremiski;
- o przyznaniu pomocy decyduje suma uzyskanych punktów, przyznanych na podstawie kryteriów które dotyczą gminy (dochód podatkowy) i powiatu (bezrobocie w okresie ostatnich 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku o przyznanie pomocy);
- operacja opisana w POM Białowieża może stanowić część operacji realizowanej w więcej niż jednej miejscowości.

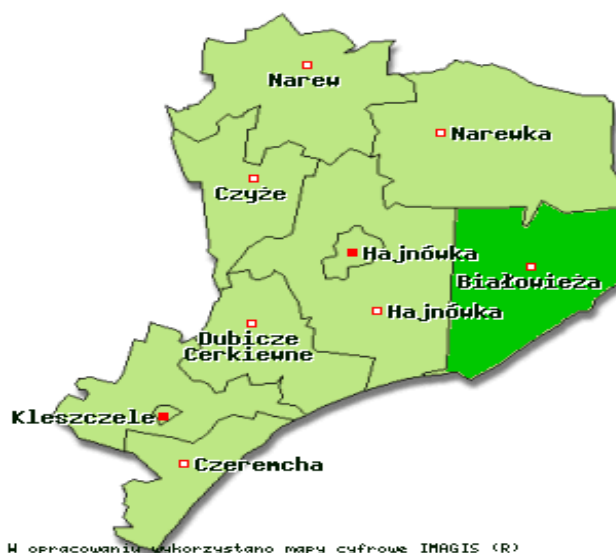
Plan powstał metodą ekspercko-partnerską, w ścisłym współdziałaniu eksperta zewnętrznego z Wójtem, Urzędem Gminy Białowieża i Sołtysem.

1. Gmina Białowieża – ogólna charakterystyka¹¹

1.1. Położenie geograficzne, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne

Gmina Białowieża położona jest we wschodniej części Województwa Podlaskiego, w Powiecie Hajnowskim, w odległości 80 km od stolicy województwa - Białegostoku. Jest jedną z dziewięciu gmin Powiatu Hajnowskiego. Od wschodu granicę gminy wyznacza polsko-białoruska granica państwowa. Na północy graniczy z Gminą Narewka, na zachodzie - z Gminą Hajnówka, na wschodzie i południu z Białorusią. W skład gminy wchodzi 8 sołectw: Budy, Czerlonka, Grudki, Podolany, Pogorzelce, Stoczek, Teremiski i Zastawa.

Mapa 3. Położenie Gminy Białowieża w Powiecie Hajnowskim

Źródło: www.gminypolskie.pl

Ogólna powierzchnia Gminy Białowieża wynosi 203,2 km², co stanowi 1,0% powierzchni Województwa Podlaskiego i 12,5% Powiatu Hajnowskiego. Jest to gmina typowo puszczańska. Tereny leśne i zielone zajmuje 87,7 % całej powierzchni gminy. Są tu zatem bardzo ograniczone możliwości prowadzenia działalności gospodarczej o charakterze przemysłowym, a także produkcji rolnej, z uwagi na funkcje ochronne dla Puszczy Białowieżskiej. Użytki rolne zajmują 5,5% powierzchni gminy.

¹¹ Opracowanie na podstawie Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża

Gmina leży w całości na obszarze Puszczy Białowieskiej, która stanowi rozległy kompleks leśny, położony po obu stronach granicy Polski i Białorusi, i jest pozostałością dawnych puszczy: Białowieskiej, Ładzkiej, Świsłockiej i Szereszewskiej. Powierzchnia całej puszczy wynosi 150 tys. ha. Dominują tu lasy grądowe, tereny podmokłe zajmowane są przez olsy i łągi, suche zaś przez bory. Drzewostany tworzą głównie świerk pospolity, sosna zwyczajna, olsza czarna, dąb szypułkowy oraz brzozy: brodawkowata i omszona. Występują również: lipa drobnolistna, jesion wyniosły, klon zwyczajny i grab zwyczajny. Prawie 40% powierzchni leśnej zajmują drzewostany w wieku ponad 80 lat. Średni wiek drzewostanów wynosi 73 lata w części zagospodarowanej i 130 lat w Obszarze Ochrony Ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego. Najliczniejszą grupę roślin stanowią rośliny naczyniowe: paprocie, widłaki, skrzypy, wątrobowce, mchy, drzewa, krzewy i krzewinki. Razem stanowią ponad tysiąc gatunków.

Pod względem klimatycznym obszar Gminy Białowieża należy do dzielnicy klimatu dość surowego. Dominują tu wiatry zachodnie. Średnia roczna temperatura wynosi 6,7 stopni C. Czas trwania zimy wynosi od 105 do 112 dni, a lata od 80 do 90 dni. Liczba dni ze śniegiem wynosi od 85 do 100. Średni roczny opad wynosi 580 mm, z tego 60% opadów przypada na okres od kwietnia do września. Znaczna część opadów atmosferycznych spada w postaci śniegu. Pokrywa śnieżna w lasach puszczańskich zalega dłużej niż na otwartym terenie (85-100 dni). Dość wczesny początek chłodniejszych dni i późne ich zakończenie sprawia, że okres wegetacyjny w gminie trwa około 205 dni w roku. Na klimat lokalny ma duży wpływ Puszcza Białowieska. Lasy znacznie łagodzą siłę wiatru, zmniejszają amplitudę temperatury oraz powodują dłuższe zaleganie śniegu.

Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym rejon Gminy Białowieża należy do Wyniesienia Mazursko-Suwalskiego wchodzącego w skład Platformy Wschodnioeuropejskiej. Uwzględniając niższe jednostki podziału regionalnego obszar ten położony jest w granicach mezoregionu Równiny Bielskiej. Powierzchnia gminy charakteryzuje dość małe urozmaicenie rzeźby terenu, a jego rozpoznanie jest trudne z uwagi na pokrywę leśną.

Odzwierciedleniem ukształtowania rzeźby terenu jest budowa geologiczna powierzchniowych warstw ziemi, które na terenie gminy zbudowane są z utworów

2009-03-31 10:02:00

pochodzenia czwartorzędowego (górną kreda – margle) i trzeciorzędowego (piaski i iły) Miąższość osadów czwartorzędowych na obszarze gminy wynosi około 100-133 m i jest uzależniona od rzeźby terenu. Taką budowę geologiczną nadało gminie zlodowacenie środkowopolskie.

W północnej i środkowej części gminy występują gliny zwałowe stadiału mazowiecko-podlaskiego a w części południowej utwory wodnolodowcowe stadiału północno-mazowieckiego. Przez obszar środkowy gminy przebiega pas wzgórz czołowo-morenowych. Na prawym brzegu Narewki w okolicach Białowieży występują piaski wodnolodowcowe stadiału mazowiecko-podlaskiego, które są najstarszymi utworami na tym terenie. Natomiast gliny zwałowe tego stadiału pokrywają niemal całą północną i środkową część gminy. W południowej części gminy występują piaszczyste utwory stadiału północno-mazowieckiego o powierzchni usianej zagłębieniami wypełnionymi namułami. Doliny rzeczne wypełnione są piaskami i żwirami rzecznyymi oraz torfem.

W Gminie Białowieża zasoby surowców mineralnych związane są ściśle z występowaniem utworów czwartorzędowych. Znaleźć je można w przypowierzchniowej warstwie gleby i eksploatuje się je metodą odkrywkową. Dostęp do surowców mineralnych na terenie gminy bardzo utrudnia gęsta pokrywa leśna Puszczy Białowieskiej.

Do podstawowych surowców mineralnych występujących na obszarze gminy należą piaski kwarcowo-skaleniowe ze żwirem występujące na wzgórzach czołowo-morenowych oraz piaski kwarcowo-skaleniowe, zapyłone, miejscami zaglinione, występujące w utworach fluwioglacjalnych. Wykorzystuje się je na potrzeby lokalnego budownictwa i drogownictwa.

Na obszarze gminy istnieją dwa udokumentowane złoża piasku. Są nimi „Stoczek” o zasobach 124 tys. ton (na wyczerpaniu) oraz „Białowieża” o zasobach 37 tys. ton (wyeksploatowane). Nie ma obszarów występowania perspektywicznych złóż surowców mineralnych stałych.

Eksploatacja kopalin metodą odkrywkową spowodowała nieodwracalne zmiany w środowisku przyrodniczym. Teren pokryty jest dużą liczbą niezagospodarowanych wyrobisk.

Gmina Białowieża leży w obrębie białowieskiego regionu glebowo-rolniczego. Morfologia gleb gminy ukształtowała się w trakcie zlodowacenia. W obniżeniach terenu i dolinach rzek spotyka się gleby torfowe i murszowo-torfowe. Gleby zbielicowane i rdzawe wytworzone z piasków dominują na gruntach ornych gminy. Na terenie „polany Białowieskiej” występują gleby pseudobielicowe i czarne ziemie. Ich uzupełnienie stanowią różnego typu piaski i gleby brunatne wylugowane.

Wody zajmują zaledwie 0,1% powierzchni gminy. Obszar Gminy Białowieża pod względem hydrograficznym należy do dorzecza Wisły i jest położony w obrębie zlewni rzeki Narwi w 57% i rzeki Bug w 43%. Głównym odbiornikiem wód na obszarze gminy jest rzeka Narewka, która prowadzi wody z południa na północ gminy i odwadnia jej środkową i północną część. Największymi prawobrzeżnymi dopływami są Orłówka i Hwoźna, a lewobrzeżnym Łutownia. Do zlewni Bugu należy rzeka Leśna Prawa i jej dopływ Przewłoka. Odwadniają one południową i południowo – zachodnią część gminy. W niezalesionych częściach dolin rzek zachowały się liczne starorzecza.

Gmina Białowieża jest bardzo ciekawym miejscem ze względu na bogactwo występującej fauny i flory, związanej z kompleksami leśnymi Puszczy Białowieskiej; cennym przyrodniczo obszarem o naturalnym charakterze mimo wielowiekowej działalności człowieka. Dość dużo fragmentów kompleksu posiada cechy lasu pierwotnego. W puszczy żyje największy ssak europejski – żubr, będący symbolem ochrony przyrody w Polsce.

Na szczególną uwagę zasługuje Obszar Ochrony Ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego, na terenie którego praktycznie od 1921 roku nie są wykonywane żadne prace leśne i który jest jedynym w Polsce przyrodniczym obszarem Światowego Dziedzictwa Ludzkości. Puszcza Białowieska poza terenem Parku Narodowego została objęta także w całości europejskim obszarem ochronnym Natura 2000 i uzyskała status Leśnego Kompleksu Promocyjnego, którego głównym zadaniem jest wprowadzenie do praktyki zasad sterowania gospodarką leśną zgodnie z wymogami ochrony przyrody w zwartej przyrodniczo przestrzeni leśnej, stanowiącej ogniwo systemu ekologicznego kraju.

W granicach Gminy Białowieża na obszarze Puszczy Białowieskiej występują następujące kategorie ochronności lasów:

- Białowiecki Park Narodowy – pow. 6056,00 ha,
- rezerваты przyrody poza Białowieckim Parkiem Narodowym – pow. 4303,85 ha,
- użytki ekologiczne – pow. 59,30 ha,
- lasy I grupy (lasы wodochronne, lasы ochronne – ostoja zwierząt chronionych, lasы ochronne – nasienne i pow. badawczo-doświadczalne) – pow. 4694,08 ha,
- lasy II grupy – pow. 7189,02 ha.

Szata roślinna i świat zwierzęcy występujące na terenie Puszczy Białowieskiej, a zwłaszcza Białowieckiego Parku Narodowego, spowodowały, że jest to cenne miejsce badań naukowych środowiska przyrodniczego w stanie zbliżonym do naturalnego, a także atrakcja turystyczna na skalę europejską i światową. Z uwagi na unikatowe walory przyrodnicze Białowiecki Park Narodowy został przez UNESCO uznany w 1977 r. za światowy Rezerwat Biosfery.

Obszary objęte ochroną prawną:

- Białowiecki Park Narodowy - pow.10 517 ha, w tym: obszar ochrony ścisłej 5 726,1 ha, obszar ochrony czynnej – 4 439,16 ha, strefa ochronna (otulina) – 235,48 ha, Park Pałacowy – 49,04 ha, Ośrodek Hodowli Żubrów z rezerwatem hodowlanym żubrów i rezerwatem pokazowym żubrów – 274,5 ha.
- Rezerwat Krajobrazowy im. Prof. Władysława Szafera – pow. 1356,91 ha, w tym w gminie Białowieża 601,15 ha, obejmujący naturalne zbiorowiska leśne grądowe i typu boru mieszanego. W części środkowej występuje zbiorowisko dąbrowy świetlistej z rzadkimi gatunkami roślin i dużym bogactwem flory.
- Rezerwat Lasy Naturalne Puszczy Białowieskiej – pow. 8581,62 ha, w tym w Gminie Białowieża 3072,74 ha, chroniący lasy o charakterze naturalnym i semi-naturalnym,
- Rezerwat Pogorzelce – pow. 6,15 ha obejmujący zbiorowisko leśne grądowe z dużym udziałem lipy drobnolistnej,
- Rezerwat Wysokie Bagno – pow. 78,54 ha, chroniący rozległe torfowisko porośnięte borem świerkowym oraz fragment zatorfionej doliny rzeki Narewki ze stanowiskiem bobrów,

2009-03-31 10:02:00

- Rezerwat Podolany – pow. 15,10 ha, chroniący zbiorowiska leśne grądowe z dużym udziałem dorodnych pomnikowych dębów,
- Rezerwat Podcerkwa – pow. 228,12 ha, chroniący w naturalnym stanie fragment puszczy ze specyficznymi środowiskami występowania reliktovej fauny motyli z dużym bogactwem gatunków oraz występowanie form endemicznych,
- Rezerwat Kozłowe Borki – pow. 246,97 ha, chroniący zbiorowiska leśne z dużym udziałem boru świerkowo – torfowego o charakterze borealnym i bogatej florze mszaków.

1.2. Ludność

W Gminie Białowieża mieszka 2359 osób (stan na 31.12.2007 roku).

1.3. Infrastruktura techniczna

1.3.1. Infrastruktura drogowa

Sieć dróg na terenie gminy stanowią drogi:

- gminne (30) o łącznej długości 11,674 km, w tym utwardzone – 6,572 km, gruntowe – 5,102 km;
- dojazdowe (203);
- powiatowe (4) o łącznej długości – 24,051 km, nawierzchnia twarda ulepszona bitumicznie;
- wojewódzkie (1) – droga nr 689 Bielsk Podlaski – Hajnówka – Białowieża - granica państwa; długość – 12,041 km, nawierzchnia twarda ulepszona bitumicznie.

Istniejąca linia kolejowa Hajnówka-Białowieża jest nieczynna.

1.3.2. Gospodarka wodno-ściekowa

Gminne ujęcie wody zlokalizowane jest w Białowieży. Projektowana wydajność istniejących urządzeń do ujmowania i uzdatniania wody wynosi 3 240 m³/d, zaś rzeczywista wydajność to 1 920 m³/d agregatów pompowych i 2 400 m³/d odżelaziaczy. Z ujęcia korzysta 2050 mieszkańców.

Pozwolenie wodno prawne przewiduje eksploatację źródła do 24 grudnia 2012 roku. Jednostką organizacyjną zajmującą się eksploatacją systemów wodociągowych jest Gospodarstwo Pomocnicze przy Wojewódzkim Zarządzie Melioracji i Urządzeń Wodnych, Eksploatacja Wodociągów w Bielsku podlaskim, ul. Sportowa 1. Całkowita długość sieci wodociągowej wynosi 28 600 m. W gminie funkcjonuje jeden zbiorowy wodociąg, 93% budynków mieszkalnych jest wyposażonych w wodociąg sieciowy.

Długość sieci kanalizacyjnej w gminie Białowieża wynosi 24 100 m. Ścieki z terenu gminy Białowieża odprowadzane są do oczyszczalni ścieków w Białowieży. Osady ściekowe składowane są na poletkach i wywożone. Na terenach nie skanalizowanych ścieki odprowadzane są do szamb i wywożone.

Eksploatacją systemu kanalizacyjnego zajmuje się Gospodarstwo Pomocnicze przy Wojewódzkim Zarządzie Melioracji i Urządzeń Wodnych w Bielsku Podlaskim.

Gospodarka ściekowa na terenie miejscowości gminnej Białowieża uległa poprawie po oddaniu do eksploatacji oczyszczalni ścieków i wybudowaniu kanalizacji sanitarnej. Uzyskane efekty oczyszczania są zadowalające, a oczyszczalnia posiada 50% rezerwy w przepustowości urządzeń.

1.3.3. Gospodarka odpadami

Gospodarka odpadami jest jednym z ważniejszych problemów gminy, wymagających jak najszybszego rozwiązania. Gmina realizuje zapisy planu gospodarki odpadami kontynuując rozbudowę systemu zbiórki i segregacji odpadów.

Na terenie gminy Białowieża nie istnieją instalacje do przerobu i unieszkodliwiania odpadów. Odpady komunalne składowane są na gminnym składowisku odpadów o powierzchni 2,5 ha zlokalizowanym w Białowieży.

W opracowanym Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami wskazano, że odpady będą kierowane do Zakładu Zagospodarowania Odpadów Komunalnych ZZO na terenie miasta Hajnówka.

1.3.4. Energetyka

W gminie nie ma obiektów lub urządzeń służących do wytwarzania energii elektrycznej przy wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii.

Źródłem zasilania w energię elektryczną gminy Białowieża jest stacja transformatorowo-rozdzielcza RPZ 110/15 kV w Hajnówce. Głównym układem zasilającym są linie SN 15 kV:

- napowietrzna relacji Hajnówka – Czerlonka – Grudki – Białowieża – Pogorzelce - Teremiski - Budy,
- kablowa relacji Hajnówka-Białowieża.

Pozostałe linie SN 15 kV stanowią odgałęzienia od wymienionych trójfazy. Na terenie gminy znajduje się 25 stacji transformatorowych, w tym 14 w Białowieży. Bezpośrednia obsługa odbiorców za pośrednictwem układu sieci NN napowietrznych i kablowych z tychże stacji.

1.3.5. Zaopatrzenie w gaz

Istniejący system gazociągów wysokiego ciśnienia na terenie Województwa Podlaskiego nie pozwala na bezpośrednie zaopatrzenie w gaz przewodowy Gminy Białowieża.

1.4. Gospodarka

Najważniejszymi sektorami gospodarczymi w Gminie Białowieża są usługi związane z leśnictwem i turystyką, handel i rolnictwo.

Na terenie gminy Białowieża znajdowały się w 2007 r. się 544 gospodarstwa rolne, z czego 536 to gospodarstwa indywidualne. Ich ogólna powierzchnia wynosiła 1315 ha. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych jest niekorzystna z punktu widzenia towarowości produkcji. Rolnictwo jest rozdrobnione. Powierzchnia przeciętnego gospodarstwa wynosiła 2,35 ha, wobec 6,71 ha w powiecie hajnowskim i 11,24 w województwie.

Według ewidencji prowadzonej przez Wójta Gminy Białowieża 119 osób prowadziło działalność gospodarczą (stan na dzień 31.12.2007 roku).

2009-03-31 10:02:00

W Gminie Białowieża wszystkie hotele, zajazdy i kempingi funkcjonują w miejscowości Białowieża. Większość gospodarstw agroturystycznych, których oficjalnie jest około 60, również funkcjonuje w miejscowości Białowieża. Tylko kilka z nich jest zlokalizowanych poza miejscowością Białowieża

1.5. Rynek pracy, bezrobocie

Najważniejszymi pracodawcami w miejscowości Białowieża są hotele, pensjonaty, kwatery agroturystyczne (samozatrudnienie), punkty gastronomiczne, handlowe i usługowe, a także Białowiecki Park Narodowy, placówki naukowo-badawcze, Nadleśnictwo Białowieża, Urząd Gminy i jego jednostki budżetowe, Policja i Straż Graniczna.

Liczba bezrobotnych wynosiła 103 osoby (stan w dniu 31.12.2007 r.)

Szczegółowe dane według stanu na dzień 31.12.2007 roku przedstawia tabela 2.

Tabela 1. Bezrobocie w Powiecie Hajnowskim i Gminie Białowieża

Wyszczególnienie		2007 rok
Ogółem	Gmina Białowieża	103
	Powiat	1542
W tym		
Kobiety	Gmina Białowieża	38
	Powiat	833

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

Tabela 2. Bezrobotni według wieku

Wyszczególnienie		Ogółem	Białowieża
Wiek	18-24	230	13
	25-34	382	25
	35-44	257	16
	45-54	502	32
	55-59	142	13
	60-64 lata	29	4

Źródło: Urząd Gminy Białowieża

1.6. Obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego

Na terenie gminy istnieje wiele obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Najbardziej ważnym i cennym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym jest Puszcza Białowieska. Dziedzictwo przyrodnicze jest opisane w Rozdziale 1.1.

Historia regionu Puszczy Białowieskiej osadzona jest w wielokulturowej tradycji Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Historyczne ślady oraz zapisy procesów kulturowych utrwalone w krajobrazie są tu wyjątkowo liczne. Do najważniejszych zabytków kultury materialnej należą:

- zabytki archeologiczne (m.in. ślady historycznego osadnictwa, cmentarzyska, relikty działalności gospodarczej);
- historycznie ukształtowany krajobraz kulturowy, zawierający wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- historyczne układy wiejskie, urbanistyczne, parkowe, drogi i aleje;
- zabytki architektury (m.in. architektura drewniana z charakterystycznym regionalnym typem zabudowy, cerkwie, pocarska architektura kolejowa,

fragmenty carskiej rezydencji i parków w stylu krajobrazowym, kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne, cmentarze).

Kilkadziesiąt obiektów znajduje się w miejscowości Białowieża; w Czerlonce - domy drewniane, lata 30. XX w., w Zwierzyńcu: leśniczówka drewniana z 1928 r. i zespół strażnic leśnych (budynki drewniane, lata 30. XX w.).

1.7. Dochody podatkowe Gminy Białowieża

Tabela 3. Dochody podatkowe Gminy Białowieża ogółem i w przeliczeniu na 1 mieszkańca w PLN

	Dochody podatkowe	Dochody ogółem na 1 mieszkańca
2007	2 920 294,18	1 237,93

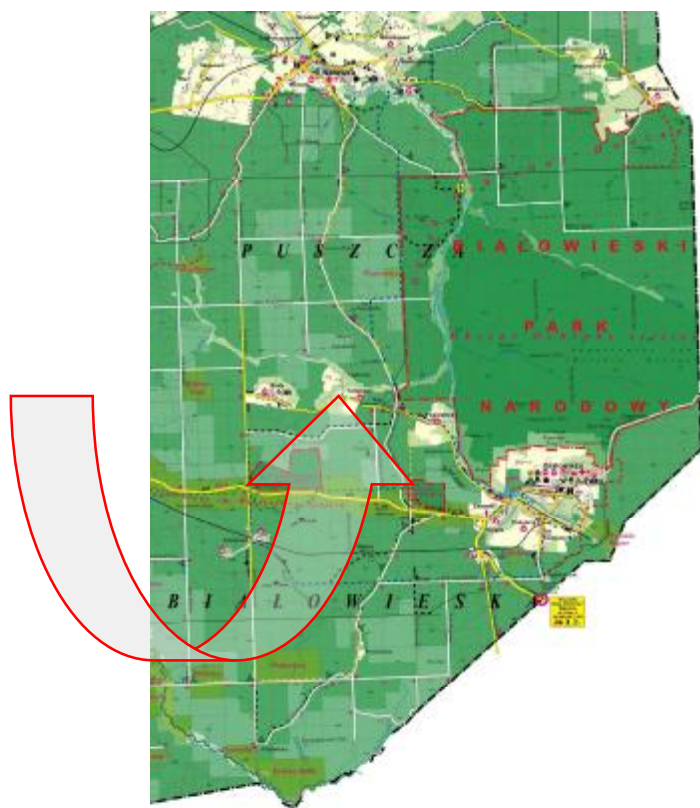
Źródło: Urząd Gminy Białowieża

2. Teremiski – charakterystyka miejscowości i jej zasoby

2.1. Położenie geograficzne, otoczenie, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne

Miejscowość Teremiski jest położona w Województwie Podlaskim, w Powiecie Hajnowskim, w Gminie Białowieża, na terenie Puszczy Białowieskiej, która jest ostatnim w Europie rozległym kompleksie leśnym o charakterze zbliżonym do pierwotnego, światowej sławy obiekcie przyrodniczym z niezwykle bogactwem ekosystemów oraz siedlisk rzadkich gatunków fauny i flory oraz jedyną w Europie naturalną ostoją żubra. Na terenie puszczy utworzono Białowieski Park Narodowy, stanowiący obiekt przyrodniczy Światowego Dziedzictwa Ludzkości UNESCO, rezerwat biosfery. Puszcza stanowi bezpośrednie otoczenie miejscowości Teremiski, która od wschodu graniczy z Białowieskim Parkiem Narodowym.

Mapa 2. Lokalizacja miejscowości Teremiski na terenie Puszczy Białowieskiej

Opracowanie: Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

Układ urbanistyczny miejscowości Teremiski jest zabytkowy – tworzy zespół osadniczy z układem przestrzennym typowym dla wsi Podlasia i niemal całkowicie drewnianą zabudową, często z pięknymi zdobieniami i oryginalnymi pomieszczeniami gospodarczymi, związanymi z tradycyjnymi zajęciami miejscowej ludności.

2.2. Ludność i organizacje pozarządowe

Ludność miejscowości Teremiski wynosiła 78 osób - stan na 31.12.2007 roku.

W miejscowości Teremiski działają organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną przyrody, krajobrazu i architektury. Są to :

- PTOP – Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków,
- OTOP – Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków,
- TOK – Towarzystwo Ochrony Krajobrazu.

2.3. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze

2.3.1. Rys historyczny

Historia miejscowości Teremiski jest bezpośrednio związana z zasiedlaniem i użytkowaniem Puszczy Białowieskiej. Wraz z wejściem puszczy w 1589 roku w skład królewskich dóbr stołowych zaczęło się kontrolowane użytkowanie poprzez tzw. „wchody” czyli prawo użytkowania lasu. Systematyczna, gospodarcza eksploatacja puszczy zaczęła się w XVII wieku. W XVIII wieku Antoni Tyzenhauz (lub Antoni Tyzenhaus) herbu Bawół (ur. 1733, zm. 31 marca 1785 w Warszawie) – podskarbi nadworny litewski i starosta grodzieński od 1765 roku., przyjaciel Stanisława Augusta Poniatowskiego, zarządzający jego królewskimi majątkami – wprowadził gruntowną reformę w tym zakresie. W jej wyniku powstały nowe osady, w tym Teremiski, który mieszkańcy zajmowali się wytwarzaniem z drewna węgla drzewnego, smoły, dziegiu i potażu.

Miejscowość rozrastała się do początku XX wieku. W czasie I Wojny Światowej jej mieszkańcy opuścili wieś wraz z wycofującą się armią carską. Domy zostały spalone. Część z nich powróciła i w latach 1918-24 odbudowała domy. W 1941 roku Teremiski zostały spacyfikowane przez wojska niemieckie, mieszkańców wysiedlono poza obszar Puszczy Białowieskiej, a domy spalono

2.3.2. Dziedzictwo kulturowe – urbanistyka, architektura, zabytki

Teremiski są ulokowane na polanie, w jej zachodniej części. Układ urbanistyczny miejscowości Teremiski jest zabytkowy – tworzy zespół osadniczy z układem przestrzennym typowym dla wsi Podlasia; wieś ma układ „szeregówki”. Utrzymano przestrzenny układ z XVIII wieku. Domy - po obu stronach drogi, zabudowa wsi jest niemal całkowicie drewniana, często z pięknymi zdobieniami i oryginalnymi pomieszczeniami gospodarczymi, związanymi z tradycyjnymi zajęciami miejscowej ludności. Wieś jest otoczona polami i łąkami.

Zdjęcie 1. Miejscowość Teremiski i jej układ urbanistyczny

Fot. Andrzej Ereciński

2009-03-31 10:02:00

2.3.3. Dziedzictwo kulturowe - zwyczaje, tradycje, obrzędy, imprezy kulturalne

Mieszkańcy kultywują zwyczaje i tradycje typowe dla religii katolickiej i prawosławnej.

Miejscowość Teremiski znana jest z tego, że w niej właśnie mieści się siedziba Uniwersytetu Powszechnego im. Jana Józefa Lipskiego, gdzie od trzech lat odbywają się Spotkania Teatralne.

Zdjęcie 2. Logo Uniwersytetu Powszechnego im. Jana Józefa Lipskiego

Źródło: www.teremiski.edu.pl

2.3.4. Dziedzictwo przyrodnicze

Na terenie miejscowości Teremiski występuje flora typowa dla Puszczy Białowieskiej.

2.4. Infrastruktura

2.4.1. Obiekty użyteczności publicznej

Jedynym obiektem użyteczności publicznej jest Dom Kultury, który wymaga kapitalnego remontu.

2.4.2. Zasoby mieszkaniowe

W miejscowości Białowieża jest 30 budynków mieszkalnych, w tym 26 jest zamieszkałych – według stanu na dzień 30 kwietnia 2008 roku.

2.4.3. Drogi, ulice, chodniki i oświetlenie

Główna ulica w miejscowości Teremiski ma nawierzchnię utwardzoną. Ulica nie ma chodników w pasie drogowym.

Zdjęcie 3. Droga i jej pobocze w miejscowości Teremiski

Fot. Andrzej Ereciński

Ciąg komunikacyjny przy drodze jest oświetlony.

2.4.4. Sieć telekomunikacyjna

Na terenie miejscowości Białowieża działają: Telekomunikacja Polska S.A. i operatorzy komórkowej telefonii.

2.4.5. Sieć wodno-kanalizacyjna

Miejscowość jest zaopatrywana w wodę wodociągiem gminnym.

2009-03-31 10:02:00

2.4.6. Gospodarka odpadami

W miejscowości realizuje się zapisy planu gospodarki odpadami kontynuując rozbudowę systemu zbiórki i segregacji odpadów.

Zdjęcie 4. Pojemniki przystosowane do segregacji odpadów

Fot. Andrzej Ereciński

Odpady są składowane na wysypisku o pow. 2,46 ha. przy ul. Browskiej w Białowieży. Składowanie odpadów jest nieodpłatne.

2.4.7. Sieć energetyczna

Miejscowość Teremiski jest zelektryfikowana. Energia elektryczna dostarczana jest do odbiorców w ilościach przez nich zapotrzebowanych.

2.4.8. Sieć gazownicza

Miejscowość Teremiski nie ma sieci gazowniczej.

2.4.9. Infrastruktura turystyczna

Infrastruktura turystyczna jest opisana w rozdziale 2, podrozdział 5 punkt 2

2.5. Gospodarka i rynek pracy

Można ogólnie stwierdzić, że gospodarka i rynek pracy w miejscowości Teremiski są bezpośrednio powiązane z jej zasobami przyrodniczymi i kulturowymi.

2.5.1. Sektory

Najważniejsze sektory gospodarcze w miejscowości Teremiski to:

- leśnictwo,
- turystyka i agroturystyka,
- produkcja wyrobów z drewna – zakład stolarski,
- rolnictwo.

2.5.2. Turystyka i rekreacja

Głównym celem przyjazdu turystów do miejscowości Teremiski jest pobyt wypoczynkowy, najczęściej weekendowy (2 – 3 dni), wędrówki i spotkania artystyczne oraz edukacyjne. Większość osób odwiedzających Teremiski nastawia się na turystykę przyrodniczą. Główną atrakcją jest Pokazowy Rezerwat Żubrów, zaś dla przyrodników - żubry na wolności i rzadkie ptaki Puszczy Białowieskiej. Poza turystyką pieszą w okolicy istnieje też możliwość uprawiania turystyki rowerowej i konnej.

Baza noclegowa w miejscowości Teremiski: 4 gospodarstwa agroturystyczne m.in. działające pod nazwami: „Leśny Domek”, „Dąbrowa” i „Pod lasem”.

Gospodarstwa i kwatery agroturystyczne są bardzo różne i oferują bardzo zróżnicowany standard usług. Ceny wahają się od 30 do 50 zł za nocleg od 1 osoby;.

2.5.3. Tradycyjne produkty, usługi

Tradycyjnymi produktami są wyroby z drewna i usługi leśne oraz wypiek chleba.

2.6. Koncepcje, strategie, programy i projekty

Najważniejszymi dokumentami, które stanowią podstawę strategicznego planowania rozwoju miejscowości Teremiski są:

- Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020,
- Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2007-2013 Powiatu Hajnowskiego,
- Strategia Rozwoju Gminy Białowieża na lata 2002-2011,
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Białowieża,
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża,
- Strategia rozwoju turystyki w gminach Puszczy Białowieskiej,
- Strategia zrównoważonego rozwoju Powiatu Hajnowskiego do 2015 roku,
- Strategia Euroregionu Puszcza Białowieska,
- Strategia Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”.

W każdym z wyżej wymienionych dokumentów są ważne wskazania do programowania rozwoju miejscowości Teremiski. Niewątpliwie największe znaczenie dla miejscowości będzie miała inicjatywa ustawodawcza wynikająca z prac Zespołu do opracowania projektu ustawy regulującej status dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Puszczy Białowieskiej.

W streszczeniu dokumentu „Puszcza Białowieska. Dziedzictwo Przyrodnicze i Kulturowe. Projekty Ustaw” jest napisane: „Odpowiadając na zagrożenia unikalnych w skali Europy wartości przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieskiej, Zespół uznał, iż najlepszą formą ochrony tych wartości będzie park narodowy obejmujący cały obszar polskiej części Puszczy (około 600 km²). Zapewni on zachowanie bioróżnorodności na poziomie ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym, trwałość naturalnych procesów przyrodniczych, ochronę populacji żubra i wszystkich pozostałości pierwotnych lasów. Równocześnie, uwzględniając obawy lokalnych społeczności przed podniesieniem statusu ochronnego Puszczy, Zespół wypracował

2009-03-31 10:02:00

nową formułę prawną parku narodowego, która zapewni zróżnicowane reżimy ochrony przyrody i udostępnienia obszaru parku dla ludzi, umożliwi zrównoważony rozwój regionu w oparciu o turystykę i edukację przyrodniczą oraz będzie sprzyjać zachowaniu dziedzictwa kulturowego (Ustawa o utworzeniu Parku Narodowego Puszczy Białowieskiej).¹²

W trakcie opracowywania POM uzyskano informacje, że wyżej wymienione projekty ustaw będą podlegać procesowi konsultacji społecznych, które rozpoczną się po międzyresortowych uzgodnieniach.

Ważne dla prognozowania rozwoju miejscowości Teremiski są koncepcje i programy inicjowane przez instytucje rządowe i placówki naukowo-badawcze, Lasy Państwowe i Starostwo Powiatowe jak np.:

- program „Usuńmy eternit z naszego otoczenia”,
- koncepcja „Zielone Płuca Polski”,
- program „Kraina Żubra – Ochrona Żubra w Puszczy Białowieskiej” opracowany przez Zakład Badania Ssaków PAN,
- „Ścieżka w Koronach Drzew”
- modernizacja drogi wojewódzkiej Hajnówka – Białowieża,
- koncepcja szlaków rowerowych,
- koncepcja szlaków konnych.

Projekty (zwane w PROW operacjami lub przedsięwzięciami) przedstawione w Planie Odnowy Miejscowości Teremiski będą kolejnymi „małymi krokami”, które będą sprzyjać rozwojowi miejscowości w szerokim znaczeniu. Są one wymienione w rozdziale 5 i opisane w rozdziale 6 POM.

---

¹² „Puszcza Białowieska. Dziedzictwo Przyrodnicze i Kulturowe. Projekty Ustaw”, Warszawa, 2006

Te projekty samorządowe będą zapewne uzupełniane tzw. projektami miękkimi podejmowanymi przez organizacje pozarządowe, których celem jest inwestowanie w świadomość np. w zakresie ochrony krajobrazu (architektura, płoty, „mała architektura”) poprzez działalność popularyzatorską i wydawniczą jak np. publikacje Towarzystwa Ochrony Krajobrazu¹³:

2.7. Inwentaryzacja zasobów miejscowości Teremiski służących odnowie wsi i ich znaczenie

Zasoby są to wszelkie elementy materialne i niematerialne wsi, które mogą być wykorzystane obecnie lub w przyszłości dla realizacji publicznych i/lub prywatnych przedsięwzięć w celu wykorzystania potencjału wsi i jej rozwoju.

W analizie zasobów uwzględniono te elementy zasobów, które mają związek z Działaniem 3.4., a także Działaniem 3.3. i Działaniami w Osi 4, do których zaliczono:

- położenie geograficzne miejscowości Teremiski, jej otoczenie, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne,
- ludność i organizacje pozarządowe,
- dziedzictwo historyczne, kulturowe i religijne,
- infrastrukturę,
- gospodarkę i rynek pracy,
- turystykę i rekreację,
- strategie i programy rozwoju oraz projekty.

---

¹³ Janusz Korbel, „Człowiek i las. O ochronę Puszczy Białowieskiej”, Lipsk/Białowieża 2005; Towarzystwo Ochrony Krajobrazu „Dziedzictwo kulturowe regionu Puszczy Białowieskiej”, Hajnówka/Białowieża, 2007 – ISBN:978-83-925199-0-4

Tabela 4. Zasoby miejscowości Teremiski i ich znaczenie dla rozwoju wsi

Rodzaj zasobu	Małe znaczenie	Średnie znaczenie	Duże znaczenie
Położenie geograficzne, otoczenie miejscowości, środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne			
Walory geograficzne: korzystne położenie, atrakcyjne sąsiedztwo (miasto, arteria komunikacyjna, ruch tranzytowy itp.)			x
Walory przyrodnicze – krajobraz, krajobraz leśny			x
Walory klimatu (mikroklimat, wiatr, nasłonecznienie itd.)			x
Walory przyrodnicze - cenne przyrodniczo obszary lub obiekty, osobliwości przyrodnicze			x
Walory przyrodnicze - szata roślinna (np. runo leśne)			x
Walory przyrodnicze - świat zwierzęcy (ostoje, siedliska)			x
Walory przyrodnicze - wody powierzchniowe (cieki, rzeki, stawy)		x	
Walory przyrodnicze - podłoże, warunki hydrogeologiczne			x
Zasoby naturalne - gleby, kopaliny		x	
Ludność i organizacje pozarządowe			
Demografia (wiek, migracje, tendencje)			x
Wykształcenie			x

Aktywność społeczna i zawodowa, organizacje pozarządowe			x
Dziedzictwo: historia, kultura, sztuka, religia			
Walory historyczne: legendy, podania i fakty historyczne, ważne postacie historyczne, specyficzne nazwy			x
Walory religijne: miejsca, osoby i przedmioty kultu, święta, odpusty, pielgrzymki	x		
Walory artystyczne: zespoły artystyczne, folklorystyczne, tradycje, obrzędy, gwara, festyny, imprezy			x
Walory urbanistyczne i architektoniczne: zabytki i tradycyjne obiekty gospodarskie (chaty itp.), zabudowa			x
Infrastruktura			
Obiekty użyteczności publicznej: dom kultury itd.		x	
Placówki naukowe i jednostki badawczo-rozwojowe	x		
Zasoby mieszkaniowe		x	
Drogi			x
Chodniki			x
Oświetlenie			x
Sieć telekomunikacyjna			x
Sieć wodno-ściekowa			x
Gospodarka odpadami			x

Sieć energetyczna			x
Sieć gazownicza			x
Tereny inwestycyjne - działki pod zabudowę mieszkaniową	x		
Tereny inwestycyjne - działki pod domy letniskowe	x		
Tereny inwestycyjne - działki pod zakłady produkcyjne, usługowe	x		
Tereny inwestycyjne - pustostany mieszkaniowe, magazynowe i przemysłowe, inne obiekty		x	
Miejsca i obiekty publicznych spotkań: place, parki, skwery itp.			x
Infrastruktura turystyczna, kulturalna, sportowo-rekreacyjna: punkty informacji turystycznej, trasy i szlaki, ścieżki rowerowe			x
Banki, bankomaty, towarzystwa ubezpieczeniowe	x		
Gospodarka i rynek pracy			
Firmy produkcyjne, przemysłowe	x		
Firmy usługowe: turystyczne, agroturystyczne, transportowe, handlowe, gastronomiczne itd.			x
Firmy budowlane	x		
Gospodarstwa rolne		x	
Firmy świadczące usługi dla rolnictwa, leśnictwa		x	
Firmy przetwórstwa rolno-spożywczego	x		

2009-03-31 10:02:00

Specyficzne produkty, hodowle, uprawy, chronione nazwy itp.	x		
Miejsca pracy			x
Turystyka i rekreacja			
Walory turystyczne i rekreacyjne: krajobraz, cisza, rezerwat, zabytki, atrakcje, imprezy itp.			x
Walory sportowe: zawody, atrakcje itp.	x		
Strategie i programy			
Lokalne			x
Regionalne			x
Krajowe			x

3. Ocena mocnych i słabych stron miejscowości Teremiski

Praca nad analizą mocnych i słabych miejscowości Teremiski w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego związanego z przeprowadzeniem diagnozy sytuacji wsi, pozwoliła na uzyskanie opinii, spostrzeżeń, wniosków i uwag odnośnie stanu wyjściowego.

Zdobyta wiedza umożliwiła określenie atutów rozwojowych Teremiski, a także potencjalnych możliwości eliminowania słabych stron tej miejscowości poprzez podjęcie wielu działań służących rozwojowi społeczno-gospodarczego.

Tabela 5. Analiza mocnych i słabych stron dla miejscowości Teremiski

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ∅ dziedzictwo przyrodnicze, duża lesistość i czyste środowisko naturalne, ∅ dziedzictwo kulturowe, zasoby historyczne, zabytki itd., ∅ walory turystyczne, atrakcyjność miejscowości pod względem turystyki, infrastruktura turystyczna, ∅ duża aktywność gminy w staraniu o pozyskanie środków unijnych, ∅ aktywność i praktyczne nastawienie działań władz gminy i sołtysa oraz ich współdziałanie, ∅ siła i determinacja mieszkańców w dążeniu do celu, otwartość na zmiany,	<ul style="list-style-type: none"> ∅ niski standard domu kultury ∅ zły stan techniczny dróg, brak chodników, zły stan chodników, ∅ niekorzystne tendencje demograficzne, ∅ niski poziom dochodów ludności, ∅ gospodarka odpadami, ∅ dużo pokryć dachowych z eternitu.

4. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Teremiski

Rozwój społeczno - gospodarczy w miejscowości Teremiski jest bezpośrednio związany z procesami zachodzącymi w otoczeniu tej lokalnej społeczności, zarówno otoczeniu bliskim, jak i dalszym.

Strategie rozwoju Województwa Podlaskiego, Powiatu Hajnowskiego, Gminy Białowieża i sąsiednich miejscowości i wdrażanie tych strategii wywierają bezpośredni wpływ na procesy zachodzące w miejscowości Teremiski.

Bardzo ważnym elementem otoczenia miejscowości Teremiski jest Puszcza Białowieska i Białowieski Park Narodowy.

Dlatego opracowano również szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości.

Dyskusja na temat pozytywnego i negatywnego wpływu otoczenia zewnętrznego na proces tworzenia warunków do wzrostu konkurencyjności miejscowości Białowieża dotyczyła określenia szans oraz zagrożeń dla procesów rozwojowych miejscowości Teremiski.

Tabela 6. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Teremiski

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> Ø polityka władz gminy, przyjazna lokalnym społecznościom, inwestorom i ukierunkowana na rozwój, Ø poprawa infrastruktury: układu komunikacyjnego, stanu dróg, chodników, Ø wzrost dochodów społeczeństwa Ø rozwój turystyki, Ø poprawa infrastruktury turystycznej, powstanie nowych instytucji, muzeów, szlaków itp..	<ul style="list-style-type: none"> Ø niskie dochody gminy, Ø problemy demograficzne, starzenie się społeczeństwa i migracje, Ø rozszerzenie parku narodowego na całą Puszcę Białowieską bez uwzględnienia interesów, potrzeb i możliwości gmin puszczańskich i ich społeczności, Ø niestabilny system dochodów samorządu terytorialnego, Ø niestabilność przepisów regulujących kompetencje gminy.

2009-03-31 10:02:00

5. Kierunki i priorytety rozwoju oraz planowane operacje

Z analizy SWOT przedstawionej w rozdziałach 3 i 4 wyciągnięto wnioski, które opracowano jako kierunki i priorytety rozwoju i zweryfikowano je poprzez porównanie z Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Białowieża.

5.1. Kierunek rozwoju

Wzrost poziomu i jakości życia mieszkańców poprzez rozwój różnych sektorów gospodarki, w tym przede wszystkim turystyki, zbieżnych z funkcją ochronną Puszczy Białowieskiej.

5.2. Priorytety

Ustalono cztery priorytety jak poniżej:

1. Zwiększenie atrakcyjności miejscowości jako miejsca pracy i zamieszkania.
2. Zwiększenie aktywności gospodarczej mieszkańców.
3. Rozwój turystyki w miejscowości.
4. Wzmocnienie potencjału społecznego miejscowości.

5.3. Planowane operacje

W wyniku przyjęcia kierunku rozwoju i priorytetów jak powyżej ustalono, że zadanie, jakim jest odnowa i rozwój wsi, zostanie zrealizowane poprzez operacje, z których pierwsze dwie wpisują się w Działanie 3.4. PROW, a pozostałe są zaplanowane i przewidziane do realizacji z Działania 3.3. i/lub w ramach Osi 4 i ewentualnie innych programów wsparcia z funduszy strukturalnych UE:

4. remont b. remizy, aktualnie budynku przeznaczonego na Ośrodek Kultury, jego organizacyjne włączenie do BOK w charakterze filii,
5. budowa wiaty jako elementu małej architektury we wsi,

6. rozbudowa sieci kanalizacyjnej.

Wszystkie wymienione powyżej przedsięwzięcia są zawarte w Planie Rozwoju Lokalnego (operacja 3 – zadanie 3.3. w PRL) Gminy Białowieża i/lub merytorycznie zgodne z innymi zadaniami wymienionymi w PRL.

6. Opis planowanych operacji

Plan Odnowy Miejscowości Teremiski zawiera 3 przedsięwzięcia. Dwa spośród nich:

- remont wiejskiej świetlicy, włączenie jej do systemu organizacyjnego BOK, wyposażenie świetlicy,
- budowa wiaty,

będą realizowane na warunkach współfinansowania z PROW - Działanie 3.4.

Szczegółowe opisy operacji i kosztorysy inwestorskie operacji wynikające z projektów budowlanych zostaną dołączone do wniosku o przyznanie pomocy z PROW - Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”.

Tabela 7. Zestawienie planowanych operacji i szacunkowe koszty realizacji

Lp.	Operacja	Szacunkowy koszt w złotych	Termin realizacji
1.	Remont Świetlicy Wiejskiej wraz z wyposażeniem, zagospodarowaniem otoczenia	210 000	2009
2.	Budowa wiaty	14 000	2009
2.	RAZEM	244 000	

Zrealizowanie tych operacji przedstawionych w powyższym zestawieniu istotnie zaktywizuje miejscowość Teremiski w okresie co najmniej 7 lat od daty przyjęcia Planu Odnowy Miejscowości.

6.1. Remont Świetlicy Wiejskiej w sołectwie Teremiski wraz z wyposażeniem, zagospodarowaniem otoczenia i budową wiaty.

Operacja będzie polegać na remoncie budynku, który jest przeznaczony na Świetlicę Wiejską.

Zdjęcie 5. B. remiza w miejscowości Teremiski

Fot. Andrzej Ereciński

W zakresie operacji planuje się:

- wymianę pokrycia dachowego,
- przebudowę komina,
- ogrodzenie posesji,
- remont pieców kaflowych,
- wymianę instalacji elektrycznej,
- wymianę stolarki okiennej i wstawienie 4 dodatkowych okien,

2009-03-31 10:02:00

- likwidację kanału samochodowego w garażu,
- ułożenie terakoty w pomieszczeniach,
- wymianę podwaliny budynku,
- oszalowanie ścian zewnętrznych,
- uzupełnienie tynków wewnętrznych,
- malowanie ścian wewnętrznych i sufitów,
- likwidacja bramy garażowej,
- malowanie ścian zewnętrznych,
- rozbiórka elementów betonowych
- przyłącza wodne
- ułożenie kostki brukowej,
- ustawienie elementów „małej architektury”
- boisko rekreacyjne do piłki nożnej i siatkówki.

W efekcie remontu będzie możliwa zmiana funkcjonalności pomieszczeń w budynku, dzięki czemu Ośrodek Kultury stanie się ważnym elementem infrastruktury miejscowości Teremiski, służącym zarówno mieszkańcom, jak i turystom. Poprawi się również ład przestrzenny, ponieważ w ramach operacji zmianie ulegnie stan otoczenia budynku i „mała architektura”.

Wyremontowane i zaadaptowane pomieszczenia zostaną wyposażone w meble i sprzęt odpowiednio do funkcji Ośrodka Kultury.

Łączny koszt operacji wyniesie około 210 000 złotych.

6.2. Budowa wiaty

Przedmiotem operacji ma być budowa wiaty. Miejsca jeszcze nie ustalono

2009-03-31 10:02:00

dokładnie. Budowa wiaty poprawi jakość życia mieszkańców w ten sposób, że dzieci, młodzież i osoby im towarzyszące w drodze do szkół – pieszo lub gminnymi środkami komunikacji – będą mogły w tych miejscach odpocząć, schronić się przed czynnikami pogodowymi (słońce, deszcz, wiatr, śnieg) lub bezpiecznie poczekać na gminne środki komunikacji (autobus szkolny). Łączny koszt wyniesie około 14 000 zł.

Szczegółowy opis operacji i kosztorys inwestorski operacji wynikający z projektu budowlanego zostaną dołączone do wniosku o przyznanie pomocy z PROW - Działanie 3.4. „Odnowa i rozwój wsi”7. Wdrożenie i monitorowanie realizacji planu

Wdrożenie Planu Odnowy Miejscowości rozpocznie się poprzez wprowadzenie go w życie uchwałą Rady Gminy Białowieża.

Wdrożenie Planu Odnowy Miejscowości powierza się Wójtowi Białowieży.

Tabela 8. Harmonogram wdrożenia POM

ZADANIE	ODPOWIEDZIALNI	TERMIN REALIZACJI
1. Podjęcie uchwały o przyjęciu Planu Odnowy Miejscowości przez Zebranie Wiejskie	Zebranie Wiejskie	marzec 2009
2. Podjęcie uchwały o zatwierdzeniu Planu Odnowy Miejscowości na sesji Rady Gminy	Rada Gminy	marzec 2009
3. Opracowanie dokumentacji technicznej dla realizacji operacji	Wójt, Sołtys	Miesiąc 1 po ogłoszeniu wyniku konkursu na współfinansowanie działań z PROW
4. Realizacja operacji zgodnie z POM	Wójt, Sołtys	Miesiące 2-12 po ogłoszeniu wyniku konkursu na współfinansowanie działań z PROW

2009-03-31 10:02:00

W monitorowaniu biorą udział wszystkie podmioty oraz komórki organizacyjne Urzędu Gminy Białowieża, zaangażowane we wdrażanie Planu Odnowy Miejscowości.

Oceną wdrażania Planu zajmą się Rada Gminy i Rada Sołecka.

8. Podsumowanie

Plan Odnowy Miejscowości Teremiski w części dotyczącej odnowy i rozwoju wsi zakłada zrealizowanie dwóch operacji o łącznej, szacunkowej wartości 244 000 zł

Realizacja operacji przedstawionej w POM:

- zaktywizuje lokalną społeczność w perspektywie co najmniej 7 lat od daty przyjęcia POM,
- poprawi jakość życia w miejscowości poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców,
- umożliwi promocję miejscowości,
- umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej,
- zachowa dziedzictwo kulturowe i specyfikę wsi,
- poprawi ład przestrzenny i estetykę miejscowości,
- zwiększy stan bezpieczeństwa mieszkańców,
- polepszy wizerunek miejscowości,
- będzie sprzyjać integracji społeczności miejscowości Teremiski.

Harmonogram realizacji operacji wynika z przyjętych priorytetów.

Zakładane cele planu przewidują wzrost znaczenia miejscowości Teremiski jako ośrodka turystyki.

9. Spis tabel

1. Bezrobocie w Powiecie Hajnowskim i Gminie Białowieża
2. Bezrobotni według wieku
3. Dochody podatkowe Gminy Białowieża ogółem i w przeliczeniu na 1 mieszkańca w PLN
4. Zasoby miejscowości Teremiski i ich znaczenie dla rozwoju wsi
5. Analiza mocnych i słabych stron dla miejscowości Teremiski
6. Szanse i zagrożenia w otoczeniu miejscowości Teremiski
7. Zestawienie planowanych operacji i szacunkowe koszty realizacji
8. Harmonogram wdrożenia POM

10. Spis map

1. Położenie Gminy Białowieża w Powiecie Hajnowskim
2. Lokalizacja miejscowości Teremiski na terenie Puszczy Białowieskiej

11. Spis zdjęć

1. Miejscowość Teremiski i jej układ urbanistyczny
2. Logo Uniwersytetu Powszechnego im. Jana Józefa Lipskiego
3. Droga i jej pobocze w miejscowości Teremiski
4. Pojemniki przystosowane do segregacji odpadów
5. B. remiza w miejscowości Teremiski